

15—16 april

Debatter m. m.

Onsdagen den 16 april	Sid.
Svar på interpellation av herr Österdahl (fp) ang. åtgärder för att påskynda behandlingen av mål om ersättning för mistad fiskerätt, m. m.	5
Om sänkning av pensionsåldern, m. m.	8
Ramen för det militära försvaret, m. m.	52
Granskning av statsrådsprotokoll	81
Om åtgärder mot pornografi	91
Meddelande ang. enkel fråga av herr Hübinette (m) ang. stölder av sprängämnen från SJ:s godsvagnar	99

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 16 april	
Val av ledamöter och suppleanter i opinionsnämnden	5
Andra lagutskottets utlåtande nr 20, om sänkning av pensionsåldern, m. m.	8
Statsutskottets utlåtande nr 4, ang. utgifterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde	52
Konstitutionsutskottets memorial nr 18, ang. granskning av statsrådsprotokollen	81
— utlåtande nr 19, om åtgärder mot pornografi	91

Tisdagen den 15 april

Kammaren sammanträdde kl. 16.00; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna på driftbudgeten för budgetåret 1969/70 inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde jämte motioner; och

nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1969/70 till skatteutjämningsbidrag till kommunerna m. m. jämte motioner.

Anmälades och godkändes allmänna beredningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 118, till Konungen i anledning av motioner om avskaffande av ordensväsendet.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 52, angående lärarutbildning för folkhögskolan m. m.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 63, med förslag om införande av enhetlig kommunbeteckning, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 66, angående avskaffande av almannacksprivilegiet m. m.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 76, med förslag till lag om begränsning av samhällsstöd vid arbetskonflikt, m. m.; och

nr 78, med förslag till lag om vissa sanktioner mot Rhodesia m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 79, om vissa pensionsfrågor, m. m.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 84, med förslag till lag om ändring i lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 89, med anledning av ändrad fördelning av ärendena mellan statsdepartementen.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 91, med förslag till lag om ändring i lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 92, med förslag till förordning om ändring i förordningen den 26 juli 1947 (nr 577) om statlig förmögenhets-skatt.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 98, angående upphävande av förordningen den 8 maj 1942 (nr 341) med vissa bestämmelser angående nötboskaps-aveln.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 103, med förslag till lag med särskilda bestämmelser om ändring i kommunindelningen.

Föredrogs och hänvisades motionerna nr 985—991 till statsutskottet, motionerna nr 992—1001 till lagutskott och motionen nr 1002 till statsutskottet.

Föredrogs och bordlades ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 18 och utlåtande nr 19, statsutskottets utlåtande nr 4 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 7—9.

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde statsutskottets utlåtande nr 4 skulle uppföras näst efter andra lagutskottets utlåtande nr 20.

Anmäldes och bordlades följande till kammaren överlämnade kungl. propositioner:

nr 83, med förslag till lag om ändring i lagen den 8 juni 1928 (nr 281) om allmänna arvsfonden, m. m.;

nr 85, angående fortsatt disposition av visst äldre anslag inom socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 93, angående godkännande av 1968 års internationella sockeravtal, m. m.;

nr 94, om bemyndigande att avstå fast egendom som tillfallit allmänna arvsfonden såsom arv;

nr 95, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.;

nr 96, med förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623);

nr 97, med förslag till förordning om beräkning av skogsvärde vid 1970 års allmänna fastighetstaxering, m. m.;

nr 99, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.;

nr 100, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370);

nr 101, angående statlig garanti för Aktiebolaget ASEA-ATOM:s förpliktelser, m. m.;

nr 102, angående vissa avtal rörande universitetssjukhusen, m. m.; och

nr 104, med förslag till lag om ändring i vattenlagen, m. m.

Herr STRANDBERG (m) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Med hänsyn till omfattningen av de ärenden som avses i Kungl. Maj:ts propositioner nr 63 och 103 hemställer jag att kammaren måtte medgiva att tiden för avgivande av motioner i anledning av nämnda kungl. propositioner utsträcker till det sammanträde som infaller näst efter 15 dagar från det propositionerna kom kammaren till handa.

Denna hemställan bifölls.

Anmäldes och bordlades en av herr *Brundin* avlämnad motion, nr 1003, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 62, med förslag till lag om ändring i barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97).

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.06.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert

Onsdagen den 16 april

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Då nu skulle företagas val av tjugufyra ledamöter i den nämnd, som jämlikt § 69 riksdagsordningen äger att döma, huruvida högsta domstolens och regeringsrättens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas, begärdes ordet av herr **FÖRSTE VICE TALMANNEN**, som anförde:

Herr talman! För vardera av de val, som skall förrättas vid detta plenum, ber jag att få avlämna gemensamma listor, en för varje val. Listorna har godkänts av de av kammaren valda ledamöterna i talmanskonferensen, och varje lista upptar namn på så många personer, som det ifrågavarande valet avser.

Herr förste vice talmannen avlämnade därefter två särskilda listor.

Den lista, som avsåg valet av ledamöter i nämnden, upptog under partibeteckningen »Den gemensamma listan» följande namn:

Strand (s)
 Pettersson, Georg, (s)
 Sörlin (s)
 Andersson, Axel, (fp)
 Virgin (m)
 Hermansson (cp)
 Svedberg, Erik, (s)
 fru Wallentheim (s)
 Dahl (s)
 Jacobsson, Per, (fp)
 Hernelius (m)
 Karlsson, Göran, (s)
 Nilsson, Ferdinand, (cp)
 Svensson, Rikard, (s)
 Kristiansson, Svante, (s)
 fru Hamrin-Thorell (fp)
 Lidgard (m)

Wååg (s)
 Olsson, Erik, (s)
 fru Olsson, Elvy, (cp)
 fröken Mattson (s)
 Skårman (fp)
 Eskilsson (m)
 Kristiansson, Axel, (cp)

Sedan denna lista upplästs och av kammaren godkänts, förklarades de å listan upptagna personerna hava blivit utsedda till ledamöter i nämnden.

Anställdes val av sex suppleanter för de av kammaren utsedda ledamöterna i den nämnd, som äger att döma, huruvida högsta domstolens och regeringsrättens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas.

Den av herr förste vice talmannen avlämnade lista, som gällde detta val, upptog under partibeteckningen »Den gemensamma listan» följande namn:

Dahlberg (s)
 Larfors (s)
 Hedlund (s)
 Tistad (fp)
 Ohlsson, Ebbe, (m)
 Pettersson, Harald, (cp)

Efter det denna lista upplästs och av kammaren godkänts, förklarades de å listan upptagna personerna hava blivit utsedda till suppleanter i nämnden.

Ang. åtgärder för att påskynda behandlingen av mål om ersättning för mistad fiskerätt, m. m.

Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet **BENGTSSON**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr

Ang. åtgärder för att påskynda behandlingen av mål om ersättning för mistad fiskerätt, m. m.

Österdahls (fp) interpellation angående åtgärder för att påskynda behandlingen av mål om ersättning för mistad fiskerätt, m. m., erhöll ordet och ytttrade:

Herr talman! Herr Österdahl har frågat, vilka åtgärder jag vidtagit för att påskynda behandlingen av målen om ersättning till strandägare på Gotland för mistad fiskerätt med anledning av riksdagens revisorers uttalanden här om i 1963 års berättelse. Herr Österdahl frågar vidare om de sakägare som under flera år förlorat avkastningen av sin tidigare fiskerätt har möjlighet att erhålla ekonomisk kompensation därför.

För att påskynda behandlingen av mål om ersättning för mistad fiskerätt har efter riksdagsrevisorernas uttalande arbetsinsatserna förstärkts. Vid kammarkollegiet finns numera en tjäns-teman som helt ägnar sig åt att granska utredningar i fiskevärderingsmål. Vidare är ordföranden i den fiskevärderingsnämnd som handhar de gotländska målen anställd på heltid. Jag vill understryka att för bedömningen av ersättningsfrågorna i regel fordras noggranna och tidsödande utredningar rörande vilken förlust sakägaren lidit i det enskilda fallet. I de mål om ersättning till strandägare på Gotland som inte avgjorts har det visat sig vara besvärligt och tidskrävande för sökandena att förebringa utredning. Enligt uppgift från fiskevärderingsnämndens ordförande kan dock dessa mål beräknas vara avgjorda inom ett par år.

Ekonomisk kompensation ges till dem som förlorat fiskerätt. Fiskevärderingsnämndens uppgift är just att fastställa storleken av kompensationen. Utgångspunkten är därvid den avkastning av fisket som förlorats den 1 januari 1951. Hänsyn tas alltså till ränteförlust och i praxis även till penningvärdeförändring under tiden från förlusten av fiskerätten.

Herr ÖSTERDAHL (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet för svaret på min interpellation om ersättning för mistad fiskerätt.

Jag har tagit upp denna fråga därför att det har förflutit så lång tid sedan riksdagen fattade sitt beslut i ärendet. Enligt vad jag inhämtat har när det gäller Gotland flertalet mål om sådan ersättning ännu inte blivit avgjorda. Av sammanlagt 35 fall på Gotland har 25 ännu inte avgjorts. I hela landet har omkring 90 procent av målen om ersättning för förlorad fiskerätt avgjorts, men för Gotlands del är motsvarande siffra endast 30 procent.

Det var 1950 års riksdag som antog lagarna om rätt till fiske och om gräns mot allmänt vattenområde. I de fall de nya lagreglerna medförde intrång i enskilda fiskerätt skulle ersättning utgå av statsmedel. I anslutning här till bildades de s. k. fiskevärderingsnämnderna, som skulle pröva ersättningsanspråken och fastställa ersättningsbeloppens storlek.

Gotlands län kom i detta sammanhang att hänföras till samma nämnd som Stockholms län. Denna nämnd fick många och invecklade mål att behandla, och med den fåtaliga personal som ställdes till förfogande kunde situationen inte bli annat än ohållbar. Det är ju inte att undra på om sökande som ännu inte fått sina mål avgjorda nu är mycket missnöjda med behandlingen då nu över 18 år gått sedan riksdagen beslutade att ersättning skulle utgå för förlorad fiskerätt.

År 1963 gjorde riksdagens revisorer i sin berättelse ett uttalande att revisorerna särskilt uppmärksammat de olägenheter som är förenade med att en så stor del av ersättningsmålen ännu vid denna tid — alltså då tretton år efter reformens ikraftträdande — inte hunnit behandlas. I uttalandet omnämndes särskilt att åtskilligt av det bevis- och utredningsmaterial som skall före-

Ang. åtgärder för att påskynda behandlingen av mål om ersättning för mistad fiskerätt, m. m.

bringas i målen och läggas till grund för skadornas värdering hinner bli svårtillgängligt och föråldrat, exempelvis vittnesuppgifter om tidigare fångstförhållanden, vilka kan förutsättas bli osäkrare efter hand som tidsavståndet ökar. Enligt revisorerna måste det därför anses vara en högst angelägen uppgift att på alla sätt söka påskynda utredningen i målen och ärendenas slutliga avgörande. Nu har ytterligare sex år gått sedan dess och alltjämt är 70 procent av målen oavgjorda.

Jag är tacksam för jordbruksministerns besked att kammarkollegiet numera har en tjänsteman som helt ägnar sig åt att granska utredningar i fiskevärderingsmål och att ordföranden i fiskevärderingsnämnden är anställd på heltid. Att granska utredningarna är naturligtvis viktigt, men riksdagens revisorer ville faktiskt också påskynda utredningsarbetet. Vad har då gjorts i detta avseende? Kammarkollegiet godkände ju inte fiskerikonsulenterna, utan anlidade i stället de dåvarande landsfiskalerna för att få fram, som det heter, objektiva uppgifter. När man inte godkänner den expertis som finns till hands måste man väl skaffa annan. Annars kan frågorna förhalas hur länge som helst. Jag är därför ledsen att jag måste uttrycka besvikelse över jordbruksministerns svar i detta hänseende, nämligen att det enligt statsrådet kan dröja ytterligare ett par år innan alla mål som berör Gotland kan hinna avgöras. Skulle man inte kunna åstadkomma en starkare satsning för en lösning av dessa problem när vi nu har fått en ny jordbruksminister?

Däremot är jag ytterst tacksam för svaret på min fråga om ekonomisk kompensation till de sakägare som under många år förlorat avkastningen på sin tidigare fiskerätt. Att de skulle få kompensation och ränta har jag kunnat läsa mig till i bestämmelserna, men att det har utbildats en praxis att hänsyn även tas till penningvärdeförändringen

under tiden från förlusten av fiskerätten tills ersättningen utbetalats, var en positiv nyhet som jag är mycket tacksam för.

Jag ber än en gång att få tacka statsrådet för svaret.

Herr statsrådet **BENGTSSON:**

Herr talman! Jag är naturligtvis mycket glad över att herr Österdahl är nöjd med den andra halvan av mitt svar. Men jag tror att herr Österdahl får vara nöjd även med den första halvan.

Det är klart att det kan te sig underligt att det har förflutit så lång tid utan att man har kunnat klara dessa mål om ersättning till strandägare på Gotland för mistad fiskerätt, då man har lyckats så bra i landet i övrigt. Som framgick av mitt svar har det dock vidtagits en del åtgärder sedan riksdagen hade frågan uppe år 1963. Tredje lagutskottet hade då att yttra sig över det uttalande som gjorts av riksdagens revisorer och förordade en del anordningar som sedan också genomförts.

Nu är det så här i livet att man alltid skall höra båda parterna, och en sak har alltid mer än en sida. Herr Österdahl frågade vilka åtgärder jag hade vidtagit för att påskynda behandlingen av dessa ersättningsmål på Gotland med hänsyn till riksdagens revisorers uttalande härom 1963. Inom parentes vill jag nämna att jag ju tillträdde befattningen som jordbruksminister den 21 januari i år, och detta har inte varit en av de angelägnaste frågorna för mig.

Att dessa mål om ersättning till strandägare på Gotland ännu inte har blivit avgjorda beror inte på myndigheterna. Den långa bidan som gotlänningarna har fått finna sig i bär de faktiskt själva den största skulden till. Jag kan upplysa herr Österdahl om att till dags dato har i 23 av de 25 ännu inte avgjorda målen på Gotland ersättningsyrkandena ännu inte ens preciserats. Då

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

är det inte så lätt att slutbehandla ärendena. Med jämna mellanrum har de ersättningssökande från fiskevärderingsnämnden fått förelägganden att inkomma med erforderliga yrkanden och utredningar, men så har ännu inte skett. Fiskevärderingsnämndens ordförande tror dock nu att han skall kunna få fart på de ersättningssökande så att målen skall kunna avgöras. Herr Österdahl får alltså be de sökande själva att vara så vänliga att komma in med uppgifter och preciserade yrkanden. Innan dess kan deras sak inte avgöras hos fiskevärderingsnämnden.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition nr 83, med förslag till lag om ändring i lagen den 8 juni 1928 (nr 281) om allmänna arvsfonden, m. m., hänvisades propositionen, såvitt den avsåge ändring i förordningen om arvsskatt och gåvoskatt, till bevillningsutskottet samt i övrigt till lagutskottet.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 85, angående fortsatt disposition av visst äldre anslag inom socialdepartementets verksamhetsområde.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 93, angående godkännande av 1968 års internationella sockeravtal, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 94, om bemyndigande att avstå fast egendom som tillfallit allmänna arvsfonden såsom arv.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 95, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.;

nr 96, med förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623);

nr 97, med förslag till förordning om beräkning av skogsvärde vid 1970 års allmänna fastighetstaxering, m. m.;

nr 99, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.; och

nr 100, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370).

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 101, angående statlig garanti för Aktiebolaget ASEA-ATOM:s förpliktelser, m. m.; och

nr 102, angående vissa avtal rörande universitetssjukhusen, m. m.

Föredrogs och hänvisades till lagutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 104, med förslag till lag om ändring i vattenlagen, m. m.

Föredrogs och hänvisades till lagutskottet motionen nr 1003.

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 20, i anledning av motioner om sänkning av pensionsåldern, m. m.

Andra lagutskottet hade i ett sammanhang behandlat följande till lagutskottet hänvisade motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 13, av herr *Bengtson m. fl.*, och II: 17, av herr *Hedlund m. fl.*, i vilka hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan om sänkning av pensionsåldern till 65 år för dem som nu vore berätti-

gade till full ålderspension först vid 67 års ålder, i enlighet med vad i motionerna anförts;

2) de likalydande motionerna I: 15, av herr *Werner*, och II: 18, av herr *Hermansson m. fl.*, i vilka föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa dels om förslag rörande en sänkning av den allmänna pensionsåldern till 65 år, dels ock om en utredning rörande formerna för en rörlig pensionsålder, eventuellt genom reformering av bestämmelserna om förtida pensionsuttag i den riktning som anförts i motionerna;

3) de likalydande motionerna I: 40, av herr *Dahlén m. fl.*, och II: 54, av herr *Wedén m. fl.*, i vilka yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla 1. att den utredning riksdagen begärt rörande underjordsarbetarnas pensionsålder måtte givas tilläggsdirektiv att — sedan detta arbete slutförts — undersöka vilka andra grupper med pressande arbete som borde tillerkännas sänkt pensionsålder; 2. att en utredning måtte tillsättas med uppgift att överse samtliga regler inom förtidspensioneringen — i första hand syftande till att åstadkomma ytterligare rörlighet i fråga om pensionsåldern med vidgade möjligheter att vid behov efter individuell prövning erhålla tidigare pension; samt 3. att det som i övrigt i motionerna anförts måtte beaktas;

4) de likalydande motionerna I: 45, av herr *Svenungsson m. fl.*, och II: 49, av herr *Carlshamre*, i vilka hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning av frågan om sänkt pensionsålder för yrkesfiskare;

5) de likalydande motionerna I: 47, av herr *Werner*, och II: 53, av fru *Marklund m. fl.*, i vilka anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, 1. dels om förslag till sådan ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension, att i lagen upptagna förmåner även kunde

Om sänkning av pensionsåldern, m. m. komma person till del, som åtnjöte förtida uttag av folkpension; samt 2. att förslag i ovan berörda avseende måtte utarbetas och föreläggas 1969 års höst-riksdag;

6) de likalydande motionerna I: 85, av herr *Österdahl*, och II: 101, av herr *Westberg* i Ljusdal och herr *Jonsson* i Mora, i vilka föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla, att frågan om sänkt pensionsålder måtte göras till föremål för utredning;

7) de likalydande motionerna I: 228, av herr *Stadling m. fl.*, och II: 258, av herr *Lindberg m. fl.*, i vilka framställts yrkande om att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle hemställa om utredning angående regler för förändrade pensionsbestämmelser för skogsarbetare. I utredningsdirektiven borde enligt motionärerna angivas, att pensionsåldern för skogsarbetare skulle vara flexibel, dels med hänsyn till dokumenterade medicinska orsaker och dels beroende på vederbörandes arbetsmarknadsmässiga möjligheter att erhålla annan sysselsättning än skogsarbete;

8) de likalydande motionerna I: 232, av herr *Virgin m. fl.*, och II: 256, av herr *Holmberg m. fl.*, i vilka bland annat yrkats, att pensionsförsäkringskommittén skulle få i uppdrag att utreda frågan om förtida uttag av pension — utan nuvarande reduktionsregler — för dem som icke kunde beredas annan sysselsättning;

9) de likalydande motionerna I: 345, av herr *Tistad m. fl.*, och II: 397, av herr *Åberg m. fl.*, i vilka hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en utredning om möjligheterna till pensionering vid 62 års ålder av fiskare, som minst 15 år deltagit i yrkesmässigt fiske; samt

10) de likalydande motionerna I: 781, av herr *Persson, Yngve, m. fl.*, och II: 891, av herr *Lindkvist m. fl.*, i vilka föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning och förslag beträffande dels en

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

sänkning av den allmänna pensionsåldern enligt AFL till 65 år, dels en enhetlig pensionsordning för löntagarna närmast på grundval av pensionssystemet enligt AFL.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

A. att följande motioner,

1) motionerna I: 13 och II: 17,

2) motionerna I: 15 och II: 18, såvitt de avsåge en allmän sänkning av pensionsåldern,

3) motionerna I: 85 och II: 101 samt

4) motionerna I: 781 och II: 891, såvitt de avsåge en allmän sänkning av pensionsåldern, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

B. att följande motioner,

1) motionerna I: 40 och II: 54, såvitt de avsåge en sänkning av pensionsåldern för grupper med pressande arbete,

2) motionerna I: 45 och II: 49,

3) motionerna I: 228 och II: 258 samt

4) motionerna I: 345 och II: 397, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

C) att följande motioner,

1) motionerna I: 15 och II: 18, såvitt de avsåge förtida pensionsuttag,

2) motionerna I: 40 och II: 54, såvitt de avsåge förtidspensioneringen,

3) motionerna I: 47 och II: 53 samt

4) motionerna I: 232 och II: 256, såvitt de avsåge förtida pensionsuttag, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

D. att motionerna I: 781 och II: 891, såvitt de avsåge en enhetlig pensionsordning för löntagare, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

vid A i utskottets hemställan

1) av herr *Carlsson, Eric*, (cp) och herr *Larsson* i Öskevik (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss

angiven del lyda så, som reservationen visade, samt att utskottet bort under A hemställa, att riksdagen måtte — med bifall till motionerna I: 13 och II: 17, motionerna I: 15 och II: 18, såvitt de avsåge en allmän sänkning av pensionsåldern, och motionerna I: 781 och II: 891, såvitt de avsåge en allmän sänkning av pensionsåldern, samt i anledning av motionerna I: 85 och II: 101 — i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan om allmän sänkning av pensionsåldern till 65 år;

2) av herr *Österdahl* (fp) och herr *Jönsson* i Ingemarsgården (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under A hemställa, att riksdagen måtte — med bifall till motionerna I: 85 och II: 101 samt i anledning av motionerna I: 13 och II: 17, motionerna I: 15 och II: 18, såvitt de avsåge en allmän sänkning av pensionsåldern, samt motionerna I: 781 och II: 891, såvitt de avsåge en allmän sänkning av pensionsåldern, — i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan om sänkt pensionsålder;

3) av herr *Ringaby* (m), som ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del erhålla den avfattning, denna reservation visade, samt att utskottet bort under A hemställa, att riksdagen måtte — i anledning av motionerna I: 13 och II: 17, motionerna I: 15 och II: 18, såvitt de avsåge en allmän sänkning av pensionsåldern, motionerna I: 85 och II: 101 samt motionerna I: 781 och II: 891, såvitt de avsåge en allmän sänkning av pensionsåldern, — i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att en parlamentarisk utredning förutslutningslöst måtte få pröva frågan om en sänkning av den allmänna pensionsåldern och därmed sammanhängande problem;

vid B i utskottets hemställan

4) av herr *Österdahl* (fp) och herr *Jönsson* i Ingemarsgården (fp), vilka

ansett, att utskottets yttrande i viss del bort lyda så, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under B hemställa, att riksdagen måtte — i anledning av motionerna I: 40 och II: 54, såvitt de avsåge en sänkning av pensionsåldern för grupper med pressande arbete, motionerna I: 45 och II: 49, motionerna I: 228 och II: 258 samt motionerna I: 345 och II: 397 — i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att den utredning riksdagen begärt rörande underjordsarbetarnas pensionsålder måtte givas tilläggsdirektiv att — sedan detta arbete slutförts — taga upp frågan om en sänkning av pensionsåldern för vissa andra grupper vars arbete vore särskilt påfrestande fysiskt eller psykiskt, i första hand för skogsarbetare, viss restaurangpersonal och fiskare;

5) av fru *Hamrin-Thorell* (fp), som dock ej antytt sin åsikt.

Herr **CARLSSON, ERIC**, (cp):

Herr talman! Andra lagutskottets utlåtande nr 20 är föranlett dels av motioner om sänkning av pensionsåldern till 65 år för de grupper som nu är berättigade till full ålderspension först vid 67 års ålder, dels av motioner om delreformer på detta område.

Detta är ingen ny fråga här i riksdagen. År efter år har centern återkommit med sina motioner om en sänkning av pensionsåldern. Till 1961 års riksdag och varje år därefter har centern motionerat om sänkning av pensionsåldern. Andra lagutskottet har avstyrkt motionerna, centerrepresentanterna i utskottet har reserverat sig för bifall till förslagen om sänkning av pensionsåldern, riksdagen har följt utskottet, och därmed har vi haft anledning att komma igen år efter år med tyvärr samma negativa resultat.

Det finns emellertid ett gammalt talesätt, som säger att rättvisan segrar till slut, och det finns många skäl att säga det i dag också. Riksdagen kan inte på tid och längd ställa sig avvisande till ett rättvisekrav, som omfattas av allt

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

flera och flera människor i detta land.

Att det finns en växande opinion för en sänkning av pensionsåldern torde väl stå klart för var och en som har någon kontakt med vardagslivets, blåblusarnas och de valkiga nävarnas människor och med hur det ser ut i arbetslivet ute bland människorna. Ute på arbetsplatserna, i fackföreningarna, i förstamajtågen, vid enskilda samtal möter man dessa krav. I år har vi också kunnat se i tidningsreferaten hur socialdemokratiska distriktskongresser helt har slutit upp bakom kraven på en sänkning av pensionsåldern. Jag har noterat detta med tillfredsställelse och intresse, och jag hoppas att dessa tongångar också skall avspegla sig i det beslut som första kammararen kommer att fatta i dag.

Att dessa tongångar gjort sig hörda märker man också av det faktum att vi till årets riksdag utöver centermotionerna fått en rad motioner med skilda yrkanden i fråga om en sänkning av pensionsåldern.

Utskottsmajoriteten har även tagit intryck av detta och säger att frågan om en sänkning av pensionsåldern tillhör de frågor, som nog måste lösas. Jag använder utskottets egna ord. Utskottet säger sig i stor utsträckning instämma i de synpunkter som motionärerna anfört till stöd för en allmän sänkning av pensionsåldern. Efter att ha tornat upp alla de hinder som andra lagutskottet finner lämpliga, slutar andra lagutskottet dock med att avstyrka motionerna om en sänkning av pensionsåldern också denna gång.

I debatten i medkammaren anfördes av utskottsrepresentanten, liksom det också anförts i folkpartireservationen, alltså i den i utskottsutlåtandet med nr 2 betecknade reservationen, »att en sänkning av pensionsåldern bör stå på programmet för de angelägna reformer, som så småningom måste genomföras».

Låt mig ställa en fråga både till utskottet och till de båda folkpartireservanterna — den tredje folkpartisten i utskottet har följt utskottsmajoritetens

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

förslag: Vad avser man med »så småningom»? Vilken tidrymd är det? Är det nästa år, är det 1975, eller är det 1980 när de första årklasserna erhåller full ATP-pension? Jag tror att det i klarhetens intresse vore värdefullt att få ett svar på den frågan.

Varför återkommer då vi från centerhåll med våra krav på en sänkning av pensionsåldern år efter år? Jo, helt enkelt därför att en sänkning av pensionsåldern är vår viktigaste och mest angelägna sociala fråga att lösa för närvarande. Det är en rättvisefråga av stora dimensioner.

Här förs i dessa dagar en debatt om jämlikhet. Jag har sökt ta del av de områden som betraktas som väsentliga i detta avseende, men till min förvåning funnit att frågan om en sänkning av pensionsåldern från 67 till 65 år inte finns med; den finns knappast med någonstans. Vi har under det senaste året fått uppleva demonstrationer och diskussioner utanför riksdagen. Jag skulle nu vilja fråga: Var finns den unga vänstern i denna fråga? Var finns alla de vackra propagandaballongerna från valrörelsen? Var finns solidariteten med dem som tidigt gått ut i arbetslivet och fått stanna kvar längst — om hälsa, krafter och arbete räckt till?

Är det så att pensionsåldern inte är någon jämlikhetsfråga? Bedömer man det på det sättet, skall jag be att omedelbart få anmäla att jag har en helt annan mening på den punkten. Det är vår största jämlikhetsfråga för närvarande!

Hur ser vårt samhälle ut i dag, detta omvandlingens samhälle som man ibland med visionär blick talar om? En lång och lågt betald arbetsdag har ersatts av kortare arbetstid. Om något år räknar man med att det skall bli 40 timmars arbetsvecka. Standarden har stigit, även om många önskemål inte kan förverkligas för den enskilde medborgaren. På ett område har dock ingen förändring skett. Den år 1914 införda pensionsåldern 67 år gäller fortfarande

— gäller ännu efter 55 år. Finns det något mer område i vårt standardsamhälle där inga förändringar skett, där en för 55 år sedan beslutad reform om 67 år som pensionsålder fortfarande gäller för stora grupper av det svenska folket?

Vilka grupper är det som det här rör sig om? Det är främst de människor som gick ut i arbetslivet i slutet av 1910-talet och under 1920-talet, de människor som upplevat fattigsverige och 1930-talets svåra år. Det finns en del som kallar den tiden den gamla goda tiden. För mig är minnet av den tidens fattigsverige minnet av en hård och bitter tid, en tid då de makthavande varken tänkte på vardagsmänniskorna eller på att det skulle löna sig att arbeta. Visst förekom det sabbatsår då, men det var sabbatsår i konkursernas och arbetslöshetens bittra tillvaro, därför att det inte fanns arbete att få. Dessa människor, som då stod utanför, upplevde sin ungdom i jakt efter arbete, de fick sin utbildning i varannandags-skola, och sjätte klassen var avslutningen på deras skoltid. För dessa människor skulle en sänkning av pensionsåldern med två år göra deras afton ljusare efter ett långt livs arbete, ett arbetsliv som för många av dem sträcker sig över en tidsepok av 50 år och mer.

Av dagens aktiva arbetande människor har ungefärligen 75 procent endast sex à sju års folkskola som grundutbildning. Ännu 1980 kommer 50 procent att befinna sig i den situationen. Är det dessa människor, som saknar annan skolutbildning än vad den gamla folkskolan gav, som skall ha den längsta arbetsdagen, den lägsta inkomsten och den högsta pensionsåldern? Om man talar om gamla klassgränser så kan man här verkligen säga att det finns klassgränser beroende på utbildning och var i yrkeslivet man har hamnat.

Vi har haft en standardstegring alltsedan 1914, alltså det år då den nuvarande pensionsåldern infördes, som

har varit av stora mått. Den har tagits ut på olika sätt. Höjda löner har för här berörda grupper varit det vanligaste, och det är också ganska naturligt. Arbetstiden har minskat från 48 till 45 timmar, och man har nu 40 timmar i blickfånget. Semestern har efter en tvekan början med tre dagar blivit fyra veckor. Den sociala tryggheten, stadfast i 1962 års socialbalk och kompletterad i olika avseenden, är ett annat område där förbättringar pågår.

Hur ser vi då på framtiden? Var skall krafterna sättas in? Vilka reformer är det som väntar här och som är angelägna? Jag vill upprepa det: Vi betraktar en sänkning av pensionsåldern som den mest angelägna reformen och som en reform som måste lösas nu.

Skälen därtill är många. Hur ser vår arbetsmarknad ut i dag? Vilken är den s. k. överåriga arbetskraftens ställning? Som överårig räknas man på en del håll, när de 50 åren börjar tona bort i fjärran. Den som är 60 år har ytterst små möjligheter att få ett nytt arbete — den erfarenheten har vi gjort av de friställningar och omplaceringar som skett och sker av arbetskraft.

Det finns ytterligare en aspekt på detta. De krav som ställs på arbetskraften i fråga om topprestationer innebär en förslitning som gör att det är svårt för de anställda att stoppa fram till 67 års ålder. En skogsarbetare uttryckte det för mig på det sättet, att det var de sista åren i skogen under ackordsarbetets hets som tog knäcken på honom. Han sade ungefär på det sättet: »Min pensionstid skulle ha tett sig annorlunda och betydligt ljusare, om vi haft en lägre pensionsålder, därför att då hade jag haft mer av hälsa och krafter kvar.» En järnbruksarbetare ringde mig häromdagen med anledning av det beslut som medkammaren hade fattat i denna fråga och sade att han inte kunde förstå att detta rättvisekrav hade avslagits ännu en gång. Med bävan såg han fram emot de sista arbetsåren, innan han skulle få sin pension.

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

Vad är det då som inträffar för den äldre arbetskraften? Därom kan läkarna vittna i sina rapporter. Dåliga ryggar, ont i lederna, stressjukdomar som hjärt- och kärlsjukdomar är en ofta återkommande rubricering på den äldre arbetskraftens hälsostatus.

Vi brukar ibland i vårt land slå oss för våra bröst och peka på hur långt vi har nått på det socialpolitiska området. Hur är det egentligen med pensionsåldern? Av en sammanställning som jag erhållit — den finns refererad i en av motionerna i denna fråga — kan några intressanta data utläsas.

I Danmark gäller samma pensionsålder som i vårt land. Finland har 65 år, Storbritannien har 65 år — kvinnor har där 60 år som pensionsålder — Västtyskland har 65 år, Italien har 60 år — kvinnor har där 55 år som pensionsålder — och Polen har 65 år — kvinnor har 60 år som pensionsålder; där förs emellertid en diskussion om en pensionsreform om lägre pensionsålder — Förenta staterna har 65 år — vi har haft tillfälle att ta del av detta på plats. Det finns också en rad andra länder med lägre pensionsålder — Sovjetunionen redovisar en pensionsålder av 60 år liksom Japan.

Det är klart att det kan diskuteras vilken pensionsnivå som finns på olika håll, men gör man det, bör man också ta hänsyn till den realinkomst som finns på respektive håll.

När vi ser dessa siffror och gör dessa jämförelser, har vi anledning att fråga oss: Varför har inte andra lagutskottet kunnat förorda en allmän sänkning av pensionsåldern? Med anledning därav säger utskottet att det skulle bli alltför höga kostnader och att andra angelägnare reformer på pensionsområdet skulle få vänta.

Här försöker utskottet att med denna motivering ställa folkgrupper mot varandra — sänker vi pensionsåldern, sägs det, går pensionärerna miste om en befogad höjning av sina pensioner. Det är argument som vi har mött många

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

gångar tidigare. Jag betraktar det som cyniskt att med en sådan motivering säga nej. Varför sägs det inte lika gärna: Om vi sänker pensionsåldern, blir det mindre pengar till andra områden? Vi skall här om en liten stund diskutera det militära försvaret. Skall vi då inte kunna säga att om vi sänker pensionsåldern, blir det mindre pengar till det militära försvaret eller för något annat ändamål. Att ge medborgarna mera jämlikhet, att sänka pensionsåldern, är väl också en viktig försvarsinsats. Men den försvarsinsatsen gäller värnandet av människan, framför allt de människor som tidigt gått ut i arbetslivet och som har gjort en lång och välmeriterad arbetsinsats, vilken utgör grunden för vårt nuvarande välförhållande. Har man arbetat långt över de 30 år, som annars är normen för full pension, uppemot 50 år och mera, har man enligt min mening gjort rätt för både en sänkt pensionsålder och en höjning av utgående pensioner.

Beträffande kostnaderna för en sänkning av pensionsåldern säger utskottet att antalet personer i årsklasserna 65—66 år kan beräknas till 160 000 och att det kostar något hundratal miljoner kronor att klara kostnaderna för denna pensionssänkning. När man diskuterar kostnaden, bör man emellertid komma ihåg att åtskilliga av dessa 160 000 redan har pensioner. Det nämns det ingenting om. Jag har tillgång till material som visar att i åldersklassen 65 år och äldre har 55 procent redan pension av något slag. Det är förtida uttag av ålderspension, förtidspension eller sjukbidrag, änkepension, och det är hustrutillägg. Därtill kommer den stora gruppen — nära 25 procent av hela antalet — som också har tjänstepension. Detta innebär att den grupp som blir kvar faktiskt uppgår till mindre än hälften av vad utskottet redovisat.

Som jag sade, finns det en stor grupp tjänstepensionärer, och totala antalet pensionärer inom den här åldersklassen, med en pensionsålder varierande

mellan 50 och 65 år, är följaktligen mycket stort. Det är intressant att se vilka motiveringar som anförs för att vissa grupper har låg pensionsålder. Att militärer — kaptener och vissa andra — får pension vid 50—55 år beror på kraven på fysisk spänst. Låt mig göra en stilla reflexion: Ställs inte samma krav på fysisk spänst också på människorna inom grupper som får vänta till 67 års ålder på sin pension?

Jag vill ha sagt att den lägre pensionsåldern för vissa grupper betalas gemensamt av det svenska folkhushållet. Det är de tjänster och nyttigheter vi producerar som vi har att fördela. Vårt folkhushåll tar alltså på sig kostnaden för att trygga vissa gruppers standard, att ge åtskilliga människor lägre pension och goda förmåner. I en tid när, som jag sagt, jämlikhetskravet skall sättas i högsätet, är det dock naturligt att fråga sig: Var finns jämlikheten när det gäller pensioner och pensionsålder?

För några dagar sedan hade vi i kammaren en diskussion om ordensväsendet, och då framhölls bl. a. att detta är en kvarleva av det gamla ståndssamhället och att det därför bör avskaffas. Nog finns det områden där det är minst lika angeläget att rätta till ett och annat, om man vill rasera kvarlevorna av det gamla klassamhället och söka åstadkomma större rättvisa. Vi måste komma ifrån att utbildning och arbetsställning skall vara avgörande för om man skall ha en hög pensionsålder eller inte. Här finns verkligen en kvarleva som vi har anledning att försöka avskaffa.

Utskottet har till behandling haft ett antal motioner om lägre pensionsålder för vissa grupper — fiskare, skogsarbetare m. fl. Dessa krav är i och för sig befogade och riktiga, men motionerna har avstyrkts av utskottet. Dock förordas i försiktiga ordalag en generös bedömning av möjligheterna till förtidspensioner för dessa grupper. Jag skall i detta inledningsskede i debatten endast

säga om dessa motionsyrkanden att en allmän sänkning av pensionsåldern också för dessa grupper skulle innebära väsentliga lättnader.

Innan jag slutar vill jag, herr talman, säga ett par ord om reservationerna till utskottets utlåtande. Frågan om en sänkning av pensionsåldern tas upp i tre reservationer under punkten A. Varför har det inte funnits möjligheter till en samskrivning? kan det frågas. Låt mig omedelbart säga att det inte funnits sådana möjligheter, vilket också framgår klart, när man läser de olika reservationerna och motiveringarna för dessa.

I centerledamöternas reservation uttalas en bestämd vilja att sänka pensionsåldern från 67 till 65 år. Vi pekar på jämlikhetsfrågorna, rättvisefrågorna osv. I reservation 2 däremot, som undertecknats av två av de tre folkpartisterna i utskottet, anförs en rad invändningar mot en sänkning av pensionsåldern. Den tredje folkpartisten, som är utskottets vice ordförande, har antecknat en blank reservation — vad den nu kan innebära. Ingen som läser folkpartiets reservation kan tro att folkpartiet menar allvar med talet om att man vill sänka pensionsåldern. Uppdelningen av folkpartiets representanter och skrivningen i utskottet visar att man tydligen på gammalt känt maner vill omfatta alla uppfattningar. Det finns ingen linje som folkpartiet inte har täckning för.

Herr talman! Menar man allvar med talet om en sänkning av pensionsåldern, finns det möjlighet att stödja centerpartiets yrkande.

Låt mig också säga ett par ord om behandlingen av pensionsfrågan i medkammaren den 9 april, där i voteringen om kontraposition 51 ledamöter röstade för centerpartireservationen och 61 för folkpartireservationen. Vilka röstade för centerpartireservationen? Självfallet samtliga närvarande centerpartister, 14 av andra kammarens so-

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.
cialdemokratiska ledamöter med herr Lindkvist i spetsen, vidare även vänsterpartiet kommunisternas representanter samt en från de moderata.

Folkpartireservationen samlade de närvarande 28 folkpartirepresentanterna samt 6 av de moderata. Det visar underlaget för moderata samlingspartiets reservation i andra lagutskottet av herr Ringaby. Moderata samlingspartiets grupp delades i två delar — hälften reserverade sig för en sänkning av pensionsåldern, den andra hälften har följt utskottet.

Men dessutom fick folkpartireservationen stöd av — hör och häpna — 27 socialdemokrater, som därmed medverkade till att rösta bort den reservation från centerpartiet, som fått stöd också av socialdemokraten herr Lindkvist m. fl., den reservation där man helhjärtat går in för en sänkning av pensionsåldern. Man frågar sig om detta öde också skall drabba herr Yngve Persson i denna kammare.

Herr talman! Visst kan man göra sig frågan om en sänkning av pensionsåldern till ett taktiskt spel, som dessa 27 socialdemokrater i andra kammaren gjorde. Men lägg märke till att denna fråga gäller de stora grupper av vårt folk som är efter år fått vänta på ett beslut om en sänkning av pensionsåldern. Jag noterar att man anser det vara förenligt med sin allmänna inställning att göra dessa vardagslivets människor till brickor i ett spel, ett handlande som de inte på något sätt är betjänta av. Vill man skapa respekt för det politiska arbetet — att det är allvarliga ärenden man har att syssla med — då bör man också handla därefter. I annat fall minskas respekten för riksdagen och det politiska arbetet.

Jag vill ändock ha sagt, herr talman, att därest reservation 2 i denna kammare liksom i medkammaren skulle röstas fram till kontraposition i huvudvoteringen, kommer jag att rösta för denna med hänsyn till hemställen

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

i reservationen. Det är ju en statsrättslig princip här i kammaren att man röstar endast för hemställan — vi har inte att ta ställning till motiveringen. Det är från den utgångspunkten jag, om jag skulle bli nödsakad att göra det, kan rösta för hemställan under reservation 2. Däremot kan jag inte på något sätt godta motiveringen.

Herr talman! Jag är medveten om att jag tagit dyrbar tid i anspråk denna vårdag. Men frågan om pensionsåldern är emellertid för mig och för oss av den dimensionen och angelägenhetsgraden att den måste sättas in i sitt samhälls- politiska och samhällsociala sammanhang. Det är därför jag sökt ge en översikt över vad som skett på olika områden, i fråga om arbetstid, löne- och standardutveckling, semesterlagstiftning, och vad som skett på socialpolitikens område för att ge människorna en ordentlig grundtrygghet. Därför har jag också sökt belysa den behandling ärendet har fått i medkammaren detta år.

När vi nu har satt oss in i vad som skett finner vi här ett område som alltsedan år 1914 är oförändrat, nämligen det att pensionsåldern är 67 år. Jag har poängterat — och jag vill göra det än en gång — att vi som anser att en sänkt pensionsålder är den viktigaste sociala frågan vi nu har att lösa, vi är ute i ett angeläget ärende. Det är en fråga som allt fler utanför riksdagen kräver en lösning på.

Med hänsyn till vad jag i det föregående anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservation 1 vid A i utskottets hemställan, innebärande att riksdagen — med bifall till motionerna I: 13 och II: 17, avgivna av centerpartiet, och motionerna I: 15 av herr Werner och II: 18 av herr Hermansson m. fl. samt motionerna I: 781 av herr Yngve Persson m. fl. och II: 891 av herr Lindkvist m. fl. — i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om utredning av frågan om allmän sänkning av pensionsåldern till 65 år.

I detta anförande instämde herrar *Nils-Eric Gustafsson, Johan Olsson och Axel Georg Pettersson*, fröken *Pehrsson* samt herrar *Mattsson, Svanström, Axel Kristiansson, Andreasson* och *Ernst Olsson* (samtliga cp).

Herr ÖSTERDAHL (fp):

Herr talman! Frågan om förtidspension och om sänkning av pensionsåldern är ju synnerligen dagsaktuell.

Omställningen inom näringslivet har under de senaste åren ökat kraftigt jämfört med tidigare. Antalet anställda som fått kännning av varsel om friställningar har under de senaste tre åren legat avsevärt över 20 000 mot att dessförinnan ha hållit sig mellan 5 000 och 8 000 per år. Statistiska centralbyrån gjorde under fjolåret en arbetskraftsundersökning, som visar att inte mindre än 150 000 personer har fått sluta sina anställningar under år 1967, att hela antalet personer som slutat sina stadigvarande anställningar under samma år uppgick till inte mindre än 600 000. Av dessa var det många som under år 1968 ännu inte hade fått nya sysselsättningar. Ett så pass stort antal som 150 000 av dem hade nämligen lämnat arbetsmarknaden. Av antalet sysselsatta i Sverige har under ett år 3,6 procent lämnat förvärvslivet, många — dock inte alla — därför att de inte fått nya arbeten och till slut ansett det lönlöst att söka nytt arbete. Därtill kommer ett ännu större antal anställda som under ett år omplaceras till nya sysselsättningar inom företagen. Många gånger medför en sådan omplacering att arbetsinkomsten minskar för dem som berörs därav därför att vederbörande får nya arbetsuppgifter som kräver en annan och i de flesta fall en mera avancerad teknik som han inte behärskar.

En stor del av dem som drabbas av lägre löner eller av arbetslöshet är äldre personer, som helt naturligt har större svårigheter att hävda sig på arbetsmarknaden mot yngre och mera välutbildade kamrater.

Här kommer ett av dagens största problem in i bilden, nämligen angelägenheten av att bereda trygghet för dem som inte längre är attraktiva på arbetsmarknaden. Trygghet i utveckling är något som vi inte får tappa bort, speciellt tryggheten för de äldre. Dagens trygghet är helt olik den som funnits tidigare. Då kunde ju en hel del anställda ha sysselsättning i samma företag under hela sitt liv. Den tiden är snart helt förbi. Dagens trygghet för de yrkesverksamma är trygghet genom omplacering till andra företag och genom utbildning som underlättar deras omplacering. Men det blir också färre arbetsuppgifter som den äldre arbetskraften kan omplaceras till och som ger utrymme för deras behov av en lugnare arbetsmiljö och större frihet för individuell anpassning. För den som inte kan tillgodogöra sig denna nya typ av trygghet — således trygghet genom omplacering och utbildning — måste andra slag av trygghet skapas.

Folkpartiet har i en motion, daterad den 15 januari i år, tagit upp dessa frågor. Där har bland annat tagits upp frågan om den individuella förtidspensionen. Möjligheterna att få förtidspension är dock hårt knutna till medicinska faktorer. Nedsättningen av arbetsförmågan skall ha medicinsk grund för att förtidspension skall kunna utgå. Nedsatt försörjningsförmåga utan påvisbara medicinska orsaker berättigar således inte till förtidspension. Av erfarenhet vet jag att personer som genomgått t. ex. arbetsträning och arbetsprövning under flera månader inte kunnat få förtidspension, trots att deras försörjningsförmåga var nedsatt i hög grad.

Mot den bakgrunden är det enligt min mening mycket tillfredsställande att regeringen, fjorton dagar efter det att fp-motionen avlämnades, uppdrog åt riksförsäkringsverket att utreda vissa frågor rörande förtidspensioneringen inom den allmänna försäkringen. Det sägs i direktiven bl. a. att för de perso-

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

ner det här gäller bör övervägas att vid invaliditetsbedömning i särskild mån beakta den föreliggande arbetssituationen samtidigt som kravet på nedsättning av arbetsförmågan i medicinskt hänseende mildras. Regeringens initiativ och snabbhet är värda ett erkännande. Bara i ett avseende tycker jag att man skulle ha gått längre i direktiven. Man håller där fortfarande fast vid den medicinska grunden för att få förtidspension, även om man fäster mindre avseende därvid. Men medicinsk nedsättning av arbetsförmågan skall det vara.

I reservation 4 till andra lagutskottets utlåtande nr 20 har vi framhållit att det är önskvärt med en mer generös utformning, innebärande att en allmän bedömning av den försäkrades försörjningsförmåga tillmätas avgörande betydelse. Vi vill alltså att när det konstaterats att försörjningsförmågan är nedsatt med t. ex. minst hälften skall man kunna få förtidspension, även om nedsättningen av försörjningsförmågan enbart beror på svårigheter att få sysselsättning — och därmed försörjning — och inte på medicinska faktorer. Härvidlag anser vi att arbetsprövning, arbetsträning och andra av arbetsmarknadsorganen vidtagna åtgärder skall utgöra tillräckligt underlag för beslut om förtidspensionering om man inte lyckas med en arbetsplacering. Vi anser också att pensionsbeloppets storlek när det gäller den lägre invaliditetsgraden skall höjas.

Från folkpartiets sida har vi också tagit upp frågan om lägre pensionsålder för vissa grupper. I det fallet föreslår vi att den utredning som riksdagen förra året begärde om vissa underjordsarbetares pensionsfråga får i uppdrag att — sedan den behandlat den fråga den fått sig förelagd — omedelbart undersöka om det är möjligt att avgränsa andra grupper, vilkas arbete är så påfrestande, både fysiskt och psykiskt, att de bör tillerkännas lägre pensionsålder. En sådan pensionsreform

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

drar inte så stora kostnader som en allmän sänkning, men inte desto mindre är den angelägen. Vi anser att en sådan utredning skall göras med förtur och att förslag skall lämnas om sänkning av pensionsåldern för dessa yrkesgrupper utan avvaktan på en eventuell utredning om allmän sänkning av pensionsåldern. De grupper som i första hand bör komma i fråga bland dem som har särskilt påfrestande arbete är skogsarbetare, viss restaurangpersonal och fiskare.

Nu säger utskottsmajoriteten att man kommer in på ett svårt avvägningsproblem — och visst ligger det mycket i detta. Men uppgiften är så viktig att vi måste göra en verklig insats för att hjälpa dem som arbetar i dessa yrken. Genom att vissa grupper — inom vilka en ovanligt stor del människor inte kan fortsätta arbetet i högre ålder — får tidigare pension minskar också behovet av individuell prövning, som givetvis kan få stor omfattning om man inte söker få fram ett system som mer kollektivt ger rättighet till pension utan individuell prövning.

En annan mycket viktig fråga som tagits upp i en folkpartimotion gäller en allmän sänkning av pensionsåldern. En sådan åtgärd för givetvis med sig större kostnader än en gruppvis fastställd lägre pensionsålder. Men frågan blir inte mindre angelägen därför att den kostar mer pengar. Vi vill ha en utredning av den frågan. Vi anser att, förutom svårigheterna för de äldre att hänga med i arbetstakten och att sätta sig in i nya arbetsmetoder och arbetsuppgifter, även rättviseskäl talar för en sänkning av pensionsåldern.

Större delen av de anställda i statlig och kommunal tjänst och även många i det enskilda näringslivet har redan lägre pensionsålder än 67 år. Inom det statliga området har man olika pensionsperioder om två—tre år, och inom tidsperioden kan man själv välja om man skall sluta sin anställning eller inte. En sådan flexibel pensionsålder

med möjlighet att kvarstå i arbetslivet några år skulle enligt min mening vara en god lösning. Den som vill avgå när han får rätt till pension får då göra detta, och den som vill fortsätta och även har möjlighet därtill skall få göra detta. Alla människor är ju inte i samma kondition vid en viss ålder. Många är vitala, andra är i fysiskt dålig kondition. Man har olika arbeten som kräver olika. Att öka valfriheten även vid pensionsinträde är därför en viktig och praktisk åtgärd.

En sådan möjlighet kommer också troligen att föra med sig, precis som för i statlig tjänst anställda, att en stor del av de pensionsberättigade kommer att fortsätta att arbeta något år till, om de orkar. Därigenom skulle också kostnaden för pensionsreformen minska avsevärt. Det skulle också bli möjligt att tidigare än annars — tidigare än herr Carlsson kanske önskar och kan enligt sitt förslag — genomföra en sådan här reform om man gick efter det statliga systemet men dessutom gav förhöjd pension efter slutad arbetsinsats till dem som fortsätter att arbeta.

Allt detta utesluter naturligtvis inte att många problem kommer att torna upp sig framför den utredning som vi hoppas skall få i uppdrag att klargöra alla de aspekter vilka påverkas av en dylik reform.

En annan sak är att de som redan har pension också borde få förhöjd pension för det antal år med vilket pensionsåldern sänks — de har ju redan arbetat till en högre ålder. Annars kommer den lägre pensionsåldern endast dem till godo som ännu inte fått pension och inte till dem som redan har pension.

En sänkning av pensionsåldern kommer också att minska tillgången på arbetskraft i dessa åldrar. De ekonomiska konsekvenserna blir säkert betydande och har många förgreningar på olika områden. En successiv sänkning av pensionsåldern skulle nog minska dessa problem. Därför anser vi det olämpligt

att en utredning skall bindas till 65 år för pensionsåldern. Vi vill genomföra pensionsänkningen så snart vi har ekonomiska resurser. Vi har en stor önskan att genomföra sänkningen, men vi vill inte dölja de svårigheter som kan följa med en sänkning. Vi vill peka på dessa svårigheter, få dem utredda, och på så sätt, herr Carlsson, skaffa ett viktigt underlag för en bedömning av frågan när och hur pensionsålderssänkningen skall genomföras.

Jag anser att vi har anledning att verkligen hjälpa de äldre, som kämpat och nu kämpar på vår arbetsmarknad. De har under många år arbetat och strävat och gjort vårt land till vad det i dag är, ofta under helt andra och sämre förhållanden än för närvarande. Det bästa tack vi kan ge dem är en tryggad ålderdom. De som inte längre orkar arbeta skall få förtidspension, och de som vill fortsätta att arbeta skall också kunna göra det, om det finns behov av dem på arbetsmarknaden. De som vill dra sig tillbaka när den lägre pensionsåldern kommer skall också få göra det. Vi vill vara med om att skapa möjligheter till individuell valfrihet beträffande tiden för uttagande av ålderspension. Denna valfrihet skall kunna sträcka sig över några år beroende på den enskilda arbetstagarens önsknings- och förutsättningar. Detta är målet för det förslag vi har i folkpensionsfrågan.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 2 och 4, som herr Jönsson i Ingemarsgården och jag står för.

Herr PERSSON, YNGVE, (s):

Herr talman! Vi som står för motionerna I: 781 och II: 891 har föreslagit att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte an hålla om utredning och förslag beträffande dels en sänkning av den allmänna pensionsåldern enligt AFL, alltså i fråga om såväl folkpensionen som ATP, till 65 år, dels en enhetlig pensionsordning för löntagarna

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.
— närmast på grundval av pensionssystemet enligt AFL.

När det gäller den första frågan, alltså en sänkning av den allmänna pensionsåldern till 65 år, framhåller motionärerna att en sådan reform ter sig allt angelägnare för den allmänna opinionen och särskilt bland dem som skulle få direkt glädje av reformen, dvs. de som nu har den högsta pensionsåldern och med rätta anser sig orättvist behandlade. Motionärerna anför trenne huvudskäl för förslaget, nämligen dels att 67 år tycks vara en för hög ålder med hänsyn till de krav som ställs på individen i arbetslivet, dels att en sänkning av pensionsåldern är ett förnuftigt sätt att använda standardstegringen, dels och inte minst rena rättviseskäl, alltså det förhållandet att ungefär halva den egentliga löntagarkåren har lägre, delvis väsentligt lägre pensionsålder utan att några sakskäl härför kan åberopas. Motionärerna framhåller också att rättvisespekten har mycket stor betydelse för opinionen i frågan och anför som sin egen mening att den aspekten ensam är skäl nog för den tänkta reformen.

Med hänsyn till pågående utredning om införandet av rörlighet i pensionsåldern på sociala och arbetsmarknads-mässiga skäl, vilken ordning motionärerna finner helt riktig, har vi framhållit att det i och för sig är möjligt att ha en högre allmän pensionsålder vid en inbyggd flexibilitet än vad som är möjligt utan denna. Vi har också sagt att den ideala framgångsmetoden egentligen vore att man fritt och objektivt prövade den allmänna pensionsåldern i ljuset av det läge som uppstår vid införandet av rörlighet också på sociala och arbetsmarknads-mässiga skäl. I motiveringen till vårt förslag tillägger vi emellertid: »Den omständigheten att nära hälften av löntagarna har en pensionsålder på 65 år och därunder och att det tydligen inte kan förväntas att dessa grupper medverkar till en höjning av pensionsåldern i vart fall över 65

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

år, även om en närmare utredning skulle tala härför, skapar emellertid ett 'låst' läge, som direkt framtvingar en sänkning av den allmänna pensionsåldern till 65 år — den åldersgräns som gäller för huvudgruppen manliga tjänstemän på den privata arbetsmarknaden.»

Ingenting har hänt sedan motionen skrevs som motiverar andra värderingar från motionärernas sida. Tvärtom pekar allt — inte minst den skärpta opinionen bland arbetarna i landet — på att den föreslagna reformen måste genomföras snarast.

Utskottet ställer sig rätt positivt till såväl motionärernas argumentering som strävanden, trots att det avstyrker yrkandena om utredning. Sålunda sägs det att utskottet »i stor utsträckning» kan instämma i de synpunkter som motionärerna anfört och att man inte står främmande för att utvecklingen går mot en ordning där, som man säger, »alla försäkrade får möjlighet till full ålderspension tidigare än vid uppnådda 67 år».

Jag är självfallet mycket glad över denna i och för sig positiva inställning från det mäktiga och erkänt habila andra lagutskottet. Jag tolkar också utskottets resonemang så att utskottet är medvetet om att en reform i linje med de strävanden jag och mina medmotionärer har är ofrånkomlig, ja kanske till och med högst önskvärd.

Så långt går det således rätt bra att följa utskottets resonemang. Svårare blir det när utskottet argumenterar för avslag på yrkandena om frågans utredning nu. Man anser tydligen att resurser för den av motionärerna eftersträvalda reformen för närvarande saknas. Utskottet säger emellertid: »När tillgängliga resurser medger en sådan reform, kan en utredning av de lagstiftningsfrågor som hänger samman därmed med all sannolikhet klaras av på förhållandevis kort tid.»

Här anser jag att utskottet har gjort sig skyldigt till ett alltför lättvindigt och verklighetsfrämmande resonemang.

Denna synpunkt vill jag utveckla litet närmare.

Uttalandet om att invänta tillgängliga resurser ger närmast intrycket att utskottet tänker sig en framtida situation, då vi helt plötsligt en dag kan konstatera att vi har fått resurser över för en reform. En sådan situation tror jag vi aldrig får uppleva, allra minst i fråga om en reform av de ekonomiska dimensioner det här rör sig om, oavsett om den önskvärda reformen genomförs i etapper eller i ett sammanhang. Om det är något som vi handskas skickligt med i dag så är det att förbruka de resurser som växer vill från år. Detta är i och för sig bara bra. Men det kommer aldrig att bli några medel över för en pensionsreform om vi inte planerar denna ordentligt och ser till att vi har resurser avsatta för ändamålet. I annat fall ger vi oss endast in i en inflationistisk politik.

De rent sakliga möjligheterna att genomföra reformen är enligt min uppfattning stora, även på mycket kort sikt, vilket jag vill betona. Det är här inte så mycket fråga om statsfinansiella resurser utan om samhällsekonomiska. Dessa är stora eftersom nationalproduktens årliga tillväxt flerfaldigt överstiger kostnaderna för reformen. Visserligen måste en betydande del av resurstillväxten avdelas för automatiskt stigande efterfrågan och andra särskilt angelägna reformbehov, men enligt min uppfattning använder vi år efter år en betydande del av den möjliga standardstegringen till ändamål som inte kan anses vara lika berättigade — ibland inte ens tillnärmelsevis — som en pensionsreform av det slag vi motionärer tänker oss. Det är således inte en fråga om vi kan utan om vi vill ge pensionsreformen erforderlig prioritet, vilket — som jag nyss sagt — kan ske utan att vi inkräktar på andra ändamål som bedöms angelägnare.

Om vi hjälps åt i denna kunniga kamrarsak kan vi säkert ta fram många exempel på dispositioner av resurser vil-

ka, i den mån man vill se någorlunda objektivt på frågan, måste anses mindre angelägna än ifrågavarande pensionsreform. För ögonblicket skall jag nöja mig med att anföra ett enda exempel som är högst aktuellt och även påtagligt anknyter till allas vår anfäktelse, nämligen jämlikhetsfrågan. Jag tänker på lönepolitiken. Redan genom gjorda medgivanden har de i inkomsthänseende mycket gynnade tillförsäkrats betydande inkomststegringar även i år. Dessa grupper borde i rättfärdighetens och jämlikhetens namn ha kunnat avstå från dessa lönehöjningar, varigenom betydande resurser skulle ha gjorts tillgängliga för en sänkning av den allmänna pensionsåldern, en politik som i första hand skulle ha gynnat de i pensionshänseende och andra avseenden verkligt eftersatta grupperna. I stället, herr talman, bygger vi planlöst vidare på våra sociala orättvisor och säger att vi inte har utrymme för ur sociala rättfärdighetssynpunkter så angelägna reformer som lägre pensionsålder.

I detta sammanhang bör också noteras att pensionsunderlaget automatiskt stiger i och med att lönerna höjs. År efter år inträffar alltså att de grupper som redan är mycket gynnade i pensionshänseende får sin pensionsnivå höjd samtidigt som vi intalar oss att vi saknar resurser för att genomföra en utjämningspolitik i detta avseende. Detta är naturligtvis ett slags politik men den har inte någonting med logik i ekonomiskt resonemang att göra. Jag tycker att exemplet bekräftar vad jag tidigare sagt om att detta är en fråga om vilja, plus naturligtvis en tidsfaktor.

Nu erkänner jag naturligtvis att man kan ha olika uppfattning om vad som är mest angeläget. Den frågan får vi ta upp i hela jämlikhetsdebatten. Låt gå för det! Men att skjuta ifrån sig reformkravet under motivering att vi saknar resurser går helt enkelt inte. I sak tycker jag det är en skral social ingenjörskonst att låta en sänkning av den allmänna pensionsåldern vänta ytterligare.

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.
Den borde ha en topplacering på listan för jämlikhetsreformer.

Som jag redan erinrat om anser utskottet att en utredning av de lagstiftningsfrågor, som hänger samman med ifrågavarande reform, »med all sannolikhet kan klaras av på förhållandevis kort tid», men även jag tror att utskrivning av den erforderliga lagtexten för en på förhand bestämd reform inte behöver ta många månader. Här är det dock fråga om väsentligt mer arbete än att enbart skriva en lagtext; detta även om reformens sociala innehåll till äventyrs skulle fixeras redan i utredningsdirektiven. Här kommer, såvitt jag förstår, att anmäla sig en rad frågeställningar av såväl teknisk som social, samhällsekonomisk och finansiell natur, som det kommer att ta åtskillig tid att klarlägga, särskilt om man samtidigt anser sig böra pröva en rad följdfrågeställningar, som naturligen anmäler sig i detta sammanhang, exempelvis kvalifikationsgrunder, pensionsnivå och de regler om flexibel pensionsålder, som kan ha utarbetats så dags på grundval av gällande 67-årsgräns. Om utredningen dessutom inte får besked i direktiven om en bestämd pensionsålder eller genomförandetakten utan själv skall pröva olika alternativ, står det helt klart att utredningsarbetet kommer att ta åtskillig tid, vartill kommer tidsåtgången för remissförfarande, propositionsskrivande, riksdagsbeslut och verkställighet. Någon snabbprocess är det således inte att genomföra en dylik reform, såvitt man inte helt plötsligt överger det traditionella arbetssättet, och det tror jag inte utskottet tänker sig i denna stora reformfråga.

För övrigt: inte minst de som tvekar inför den ifrågasatta reformens ekonomiska konsekvenser borde vara angelägna om att få villkoren ordentligt klarlagda. Därför tycks mig utskottets negativa inställning till en utredning nu vara inte bara olycklig i allmänhet utan högst inkonsekvent med hänsyn till dess eget sätt att se på de ekonomiska aspekterna.

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

För egen del finner jag att en snar reform på detta område är så angelägen — här delar jag helt herr Eric Carlsons resonemang — att jag egentligen inte har plats för något anstånd, som inte är av tvingande natur. Det finns nämligen inget skäl för att somliga medborgare även fortsättningsvis, efter alla årtionden av orättvis behandling i vårt rika samhälle, skall bära ett särskilt ansvar för produktionen och samhälls-ekonomin genom att särbehandlas i pensionshänseende. Det förhållandet har vi haft länge nog, och det borde stå en ända upp i halsen att fortsätta med en sådan ordning.

När det gäller det andra yrkandet i motionerna I: 781 och II: 891, nämligen hemställan om utredning av frågan om en enhetlig pensionsordning för löntagarna närmast på grundval av pensions-systemet enligt AFL, så har utskottet inte tillkännagivit någon som helst mening i fråga om det syfte som motionärerna vill främja med förslaget. Utskottet avstyrker emellertid förslaget med hänvisning till att avtalsfriheten på arbetsmarknaden gör det möjligt för parterna att överenskomma om kompletterande förmåner och därigenom rasera en uppbyggd enhetlig ordning. Utskottets kortfattade yttrande och enkla argumentering ger vid handen att man tagit ganska lätt på frågan, möjligen därför att man anser projektet helt verklighetsfrämmande. I så fall hade det varit bra om man utvecklat den tanken. Men detta var ju bara en gissning från min sida.

Motionärerna är självfallet medvetna om det formella läget på arbetsmarknaden, vilket de inte heller förbisett på något sätt vid motionsskrivandet. Vad vi närmast syftet till är att få de olika pensionssystemen kartlagda och därjämte utrett hur ett enhetligt system lämpligen borde vara utformat. Vidare har vår tanke varit att det grundläggande utredningsarbetet skulle följas av överläggningar mellan staten och arbetsmarknadens olika partsorganisationer rörande formerna och förutsättningarna

för ett enhetligt pensionssystem. Ett på så sätt åstadkommet pensionssystem skulle naturligtvis förutsätta endera att parterna därefter frivilligt respekterar detsamma, varigenom de konsekvenser utskottet räknar med inte behöver inträffa, eller också att systemet tryggas genom lagstiftning. Utskottet kan naturligtvis ha antagit att ett dylikt försök inte skulle ha några utsikter till framgång, i vart fall inte på frivillig väg, vilket jag emellertid finner långt ifrån säkert, eftersom den nuvarande ordningen är så orimlig, att knappast någon i längden kan försvara, än mindre ha någon verklig glädje av den. Jag möter vid mina många debatter i denna fråga praktiskt taget inte någon som försvarar den nuvarande splittrade ordningen bland löntagarna.

Men även om ett enhetliggörande på detta sätt inte skulle bli av, skulle ett dylikt utrednings- och undersökningsarbete ändå vara värdefullt. Dels skulle det bekräfta hur ytterst olika skilda löntagargrupper behandlas i pensionshänseende, dels skulle det ge alla berörda parter, inte minst stat och kommuner, ett perspektiv på pensionsproblematiken till gagn för reformarbetet, vilket jag har en känsla av att man i högsta grad saknar, och dels skulle det ge de i pensionshänseende eftersatta grupperna klart besked om att de på egen hand måste söka skaffa sig rättvisa och att de sålunda inte kan räkna med statsmakterna i denna enormt viktiga jämlikhets- och samhällsfråga. Jag är visserligen på det klara med att den jämlikhet det här är fråga om inte kan klaras avtalsvägen. Det finns inget bevis för att man den vägen lyckats i någon fråga av liknande natur. Men då får ju berörda parter klart besked om vad de har att vänta sig av statsmakterna. Jag anser sålunda att utskottet avfärdat även detta utredningsförslag besynnerligt lättvindigt.

Även om vi skulle komma till rätta med pensionsfrågan, så skulle vi ändå ha en rad skiljaktigheter i anställningsvillkoren i övrigt, som med rätta upp-

levs som orimliga och direkt stötande, oavsett om man bedömer dem efter etiska eller praktiska synpunkter; det är sant. Men detta förhållande bör inte hindra att vi söker göra något åt pensionsfrågan för löntagarna. Denna fråga intar en central ställning i de eftersatta gruppernas strävanden till ökad jämställdhet, och den har dessutom — som visats i vår motion — en rad allvarliga aspekter för samhället. Här kommer inte minst frågan om rörligheten, sysselsättningen osv. in i bilden. Staten kan, som motionärerna ser det, helt enkelt inte längre stå passiv inför de förhållanden det här är fråga om.

Den omständigheten att de avtalsmässiga påbyggnaderna skapar splittring i fråga om pensionsförmånerna utgör heller inte något skäl för passivitet från statens sida, särskilt inte med tanke på det faktum att staten själv genom sin arbetsgivarpolitik i hög grad är medansvarig för denna splittrade ordning. Som utskottet naturligtvis väl vet behandlar nämligen staten sina egna anställda efter olika mått och har därtill ansett det riktigt att tillerkänna statsanställda bättre förmåner än vad den anser sig via lagstiftning kunna trygga för privatanställda. Jag anser för övrigt att även om utskottet inte tror på möjligheten att skapa en enhetlig pensionsordning för alla löntagare, borde det ändå ha kunnat tillstyrka den begärda utredningen för att — som jag tidigare var inne på — genom denna ge staten ett bättre perspektiv på ifrågasvarande problematik till gagn bl. a. för dess eget handlande i framtiden som arbetsgivare och ansvarig för socialpolitiken, varav som bekant pensionsfrågan utgör en mycket viktig del.

Hur gärna jag än vill läsa ut positiva drag i utskottets utlåtande måste jag konstatera, att dess korta avspisning av utredningskravet åtminstone av mig själv — jag vet inte vad mina medmotionärer tycker — upplevs som en kapitulation inför privilegieordningen på lönemarknaden och att denna inträffar i

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

ett skede, då kravet på jämlikhet och rättfärdighet trots allt har större burkskap än någonsin. Jag hoppas att förklaringen är att utskottet förhastat sig — inte att det gett upp rättfärdighetskampen för arbetsmarknadens del.

Herr talman! När det gäller frågan om sänkning av den allmänna pensionsåldern, så föreligger som bekant ingen reservation i utskottet till förmån för den motion som jag varit med och avlämnat. Däremot har herrar Eric Carlsson och Larsson i Öskevik avlämnat en reservation som till sitt syfte helt sammanfaller med yrkandet i nämnda motion I: 781, likalydande med motion II: 891. Även om jag hellre sett, att jag fått plädera för en reservation som från början till slut ansluter till argumenteringen i min egen motion, så ber jag, herr talman, inte minst med tanke på herr Eric Carlssons som jag tyckte ypperliga anförande, att i förevarande läge få yrka bifall till herrar Carlssons och Larssons reservation.

Beträffande det andra förslaget i motionerna I: 781 och II: 891, som avser en statlig utredning om möjligheterna att skapa en enhetlig pensionsordning för löntagarna i landet, ber jag att få yrka bifall till förslaget i motionerna.

I detta yttrande instämde herrar *Larfors, Lokander, Norberg* och *Ove Karlsson* (samtliga s).

Herr **WERNER** (vpk):

Herr talman! När riksdagen i höstas begärde utredning om sänkt pensionsålder för underjordsarbetande gruvarbetare tog man ett steg som det krävt åtskilliga år att komma fram till. Vi hade från vår riksdagsgrupp dessförinnan vid flera riksdagar rest detta krav. Men vi har också rest kravet om en allmän sänkning av den i vårt land uppenbarligen alltför höga pensionsåldern på 67 år.

När det gäller pensionsålderns sänkning återopnas fortfarande kostnaderna som skäl för ett avvisande. Frågan är

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

i stället: Har vi råd att slå vakt om jämlikhetsprincipen? Jag anser inte att jag behöver upprepa de kända fakta som vår motion och andra motionärer hänvisar till när det gäller de grupper i vårt land som har förmånen av tidigare pensionering. Måste det inte anses vara ett mycket rimligt krav att uppnå likställighet mellan löntagarna? Därvidlag delar vi helt Träindustriarbetarförbundets uppfattning, som man gav uttryck för vid sin kongress i fjol: »När det gäller samhällsekonomin, kan de nu missgynnade inte i alla tider ta på sig ett exklusivt ansvar för denna.»

Jag kan gott medge att skrivningen i utskottsutlåtandet på ett fördelaktigt sätt skiljer sig från tidigare kärva avvisanden av kravet på en allmän sänkning av pensionsåldern. Men hade inte utskottet åtminstone, liksom i fråga om 40-timmarsveckans genomförande, kunnat ställa ett perspektiv, med andra ord ange en tidsplan efter vilken man sedan hade fått inrikta de statsfinansiella dispositionerna?

När det återopas att reformer kostar pengar, är detta ingenting nytt — det är vi alla medvetna om. Men här handlar det om, som herr Eric Carlsson sade, en prioritering inom ramen för tillgängliga resurser. Det handlar också i lika hög grad om det som herr Yngve Persson tog upp, nämligen om viljan och viljeinriktningen i det hela.

Vi har tidigare vid flera riksdagar föreslagit ändrade bestämmelser om förtida uttag av ålderspension. De nu gällande bestämmelserna innebär att om förtida uttag görs från 63 års ålder, reduceras pensionen med 28,8 procent för hela den återstående livstiden. I återopade motioner föreslogs att reduktionen skulle upphöra vid uppnådda 67 år, dvs. att full pension skulle utgå i vanlig ordning. Att det trots det obestridliga behovet av en pensionering vid lägre ålder än 67 år hittills endast är något över 28 000 pensionärer som gjort detta förtida uttag av ålderspension, visar tydligt att reduceringsreg-

lerna ter sig mycket avskräckande. Det har därför under senare år i debatten om pensionsfrågorna dykt upp uttryck som flexibel pensionsålder som enligt vad man hävdade exempelvis under valrörelsen 1968 borde utgöra ett alternativ med anledning av aktualiserade krav på en sänkt pensionsålder.

Vi för vår del är inte beredda att ställa en reformering av lagen om förtida pensionsuttag som ett alternativ till sänkt pensionsålder. Ett genomförande av en allmän sänkt pensionsålder till 65 år skulle naturligtvis begränsa behovet av förtida uttag av ålderspension men ingalunda upphäva behovet. Vår grupp har därför i årets motion tagit upp frågan om rörlig pensionsålder. Vi menar att detta bör betraktas som en etapplösning och att en sådan lösning torde behövas, eftersom det uppenbarligen föreligger svårigheter att klara en gränsdragning i fråga om tunga och hälsofarliga arbeten. Vi kan tänka oss en reformering av reglerna rörande förtida pensionsuttag, som jag tidigare har berört, men vi kan också tänka oss en vidgad förtidspensionering — något som vi också i tidigare motioner aktualiserat.

Efter det att motionerna I:15 och II:18 väckts, har LO överlämnat en skrivelse till regeringen dels om förbättrad förtidspensionering så att till hälften nedsatt arbetsförmåga skall berättiga till halv förtidspension, dels om vad man kallar en särskild förtidspension. Det anförts i skrivelsen att den arbetsmarknadsmässiga aspekten skall tillmätas större betydelse och den medicinska mindre. Jag citerar ur LO-skrivelsen följande: »Ett annat kriterium för behov av särskild förtidspension är om arbetstagaren under lång tid varit arbetslös utan att ha kunnat erbjudas ett lämpligt stadigvarande arbete.»

Jag har i och för sig ingenting emot — långt därifrån — att den arbetsmarknadsmässiga aspekten beaktas. Men jag är något tveksam inför detta,

då en sådan utformning i dessa tongångar i praktiken skulle kunna få den innebörden, att av tungt arbete hårt märkta arbetare från exempelvis byggnadsindustrin och stuverifacket samt anläggningsarbetare och andra inom tätortsregionerna skulle komma i kläm. I dessa regioner är sysselsättningssituationen en helt annan än i avfolkningsområdena. I dessa regioner kan inte långvarig arbetslöshet åberopas. Men möjligheterna måste ges även i dessa områden att beakta de fysiska och psykiska faktorerna hos arbetaren i fråga, om en reform av detta slag skall svara mot syftet att ge sysselsatta inom tunga och pressande arbeten en tidigare pensionering. Det är möjligt att mina farhågor är överdrivna, men jag ville ändå anföra dessa synpunkter redan nu. Det återstår att se hur förslagen kommer att te sig när de föreligger.

Herr talman! Jag vill också med några ord beröra yrkandena i våra motioner I: 47 och II: 53, vilka också redovisas i utskottsutlåtandet. De går ut på att person som har gjort förtida pensionsuttag i likhet med förtidspensionerade skall ha rätt till hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg. Vi anser att deras situation kan jämföras med de förtidspensionerade. Att de inte blivit förtidspensionerade beror naturligtvis på att de inte direkt är sjuka eller påtagligt invalidiserade. Likväl är de så svårt tagna av hårt arbete att de inte längre kan fortsätta med det. Varför inte medge exempelvis en kommun rätt att bevilja bostadstillägg i sådana fall? Det är dock kommunerna som står för kostnaderna för bostadstilläggen. Vi kan inte finna några rimliga skäl att avvisa ett krav som detta. Utskottet har heller inte ens ansett det mödan värt att kosta på sig en motivering för sitt avslagsyrkande.

Herr talman! Jag skall begränsa mig till dessa synpunkter. Jag kan i övrigt i allt väsentligt instämma i vad både herrar Eric Carlsson och Yngve Persson har anfört. Vårt krav på en allmän

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.
sänkning av pensionsåldern till 65 år har tagits upp i reservation 1 vid A. i utskottets utlåtande. Jag behöver i denna del inte yrka bifall till vår motion, utan kan yrka bifall till nyssnämnda reservation av herrar Eric Carlsson och Larsson i Öskevik.

När det gäller det andra delyrkandet i motionsparet I: 15 och II: 18 om utredning av formerna för en rörlig pensionsålder etc. har — i enlighet med LO-skrivelsens begäran — riksförsäkringsverket fått uppdraget att skyndsamt utreda denna fråga. Jag kan också i detta avseende avstå från bifallsyrkande till åberopade motioner.

Däremot, herr talman, yrkar jag bifall till motionerna I: 47 och II: 53.

Herr HÜBINETTE (m):

Herr talman! Mitt namn återfinns inte under den reservation som herr Ringaby har avgivit till detta utlåtande. Det hänger samman med att jag delar utskottsmajoritetens uppfattning, och det gör jag av flera olika skäl.

Till att börja med tror jag inte att en generell sänkning av pensionsåldern är det som löser svårigheterna för många åldrande människor. Jag tror snarare att det är som herr Yngve Persson delvis var inne på, nämligen att man måste ha en flexibel pensionsålder. Man bör ha möjlighet att låta människor arbeta kanske till och med längre än till 67 års ålder, om de har ork, intresse och en sådan läggning att den höga åldern inte är ett handikapp för dem.

Å andra sidan finns det naturligtvis många som kanske behöver en avsevärt tidigare pensionering. Då hjälper det inte med en generell sänkning på ett eller två år. Man når ändå inte fram till den rättvisa som har efterlysts av så många. Jag tror att man måste sträva efter en betydligt större flexibilitet. Det förhåller sig inte så som man påstod under utskottsbehandlingen — här i kammaren har dock ännu ingen framfört det argumentet — att arbetslivet

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

i dag är så oerhört krävande och att människorna blir så fort nedslitna att det fördenskull är motiverat med en generell sänkning av pensionsåldern. Jag tror helt visst att oändligt många arbetsmoment och oändligt många arbetsställen sliter på människorna, för med sig stress, sjukdomar av olika slag osv., men jag är lika övertygad om att man med hjälp av den moderna tekniken skall kunna underlätta olika arbetsprocesser och på det sättet spara människorna. Många som kommit upp till den nuvarande pensionsåldern — naturligtvis ännu flera, om pensionsåldern sänktes till 65 år — är inte så slitna som det ibland görs gällande. Många kanske till och med skulle må bättre av att få fortsätta att verka på den plats där de fullgör sin arbetsuppgift.

Dessa synpunkter har kanske inte direkt kommit till uttryck i den motion som vårt parti lämnat fram, men avsikten med motionen var att försöka uppnå en rörlig pensionsålder. Jag är fullt medveten om att förslaget om ett förtida uttag utan tillämpning av reduktionsregeln efter uppnådd ordinarie pensionsålder, är orealistiskt. Jag är säker på att utskottets värderade ordförande herr Strand, när han så småningom tar till orda, klart och tydligt kommer att säga ifrån detta. Man måste söka sig fram på andra vägar till någon form av förtidspensionering, där inte bara medicinska faktorer utan också arbetsmarknadsmässiga tillmäts betydelse.

Resonemanget om att lagstifta om tidigare pension för vissa grupper av arbetstagare anser jag inte vara realistiskt. Jag har själv varit med om att i andra lagutskottet föra fram förslag om utredning av gruvarbetarnas pensionsålder. Då rörde det sig naturligtvis om ett undantagsfall, därför att det gällde underjordsarbete. Om man ger sig in på det resonemang som vissa motionärer och reservanter önskar, blir det säkerligen på samma sätt som när ar-

betstidsförkortningen diskuterades. Utskottets sekreterare herr Ekberg förklarade i utskottet att den gången fick man en hel katalog av grupper, närmare bestämt ett 80-tal, som var och en hävdade att just den gruppen hade det svåraste och mest krävande arbetet och därför borde prioriteras. Börjar man ge vissa grupper lägre pensionsålder, kommer den här katalogen igen. Det växer upp en djungel, som det blir helt omöjligt att botanisera i.

Var och en kan förstå att det bland fiskare, skogsarbetare och jordbruksarbetare — liksom inom alla andra grupper — finns många människor som behöver en tidigareläggning av pensionen därför att de är slitna, men jag vet av erfarenhet att det också finns oändligt många som inte är så slitna när pensionsåldern inträder att de känner sig mogna för pensionering. Många vill mycket gärna gå kvar och ber att få stanna i arbetslivet för att behålla sin vitalitet. De vill inte bli sittande och kanske på grund av avsaknad av arbete fortare nå fram till slutet på sin levnad.

När det gäller dessa olika grupper, som jag här har talat om, tror jag också i likhet med utskottsmajoriteten att det är riktigt att söka nå en lösning genom att gå avtalsvägen, så långt det är möjligt. På vissa områden har påtagliga resultat nåtts den vägen, och jag är säker på att fortsatta överläggningar kommer att visa att det skall vara möjligt att nå goda resultat genom avtal också beträffande ifrågavarande grupper. Under sådana förhållanden är det orimligt att lagstifta på dessa områden.

Enligt min mening bör vi avvakta den utredning som riksförsäkringsverket har fått i uppdrag att utföra och vars resultat vi kan vänta till hösten. Herr Yngve Persson var inte tillfreds med detta utredningsförfarande. Han menade att det kommer att dra ut på tiden innan utredningen har bestämt sig, innan ärendet har remitterats, innan riksdagen har tagit ställning till frågan och innan de beslutade åtgär-

derna kan verkställas. Ja, herr Yngve Persson, jag känner ju väl till utredningsmaskineriet. Men i detta fall har dock Kungl. Maj:t sagt att utredningen skall ske snabbt och att man skall försöka lägga fram ett förslag till hösten som riksdagen sedan får ta ställning till. Jag tror inte att det brådskar så mycket för dagen, att alltför drastiska åtgärder nu skall vidtas. Jag anser inte att det finns skäl att alltför hårt betona nödvändigheten av att pensionsåldern omedelbart skall sänkas så avsevärt som det här är fråga om.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Det skulle naturligtvis vara en fördel om även talesmannen för utskottet, i all synnerhet när talesmannen också är ordförande, kunde sätta skyggglappar för ögonen och bara tala om det som hjärtat är fullt av. I de anföranden som hittills har hållits synes mig de egna önskemålen ha kommit till uttryck i alltför hög grad. Man har därvid bortsett från vad som realistiskt hör samman med den stora och betydelsefulla fråga som vi nu behandlar.

Utskottet har föredragit att i detta utlåtande ta upp till behandling ett tiotal motioner med ganska differentierade yrkanden. För att det skall bli möjligt att överblicka frågan är det av betydelse att ta ställning till spörsmålen om en generell sänkning av pensionsåldern, en differentierad pensionsålder för vissa grupper med pressande arbete eller ett arbete som eljest medför behov av en lägre pensionsålder och i samband därmed också en liberalisering av förtidspensionsreglerna. Hit hör emellertid också frågan om det förtida uttaget och karaktären av detta, eftersom frågan om en liberalisering även av dessa regler har varit uppe tidigare.

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

Framför allt herr Werner men också representanter för moderata samlingspartiet har framfört önskemål om att de restriktiva regler som gäller vid förtida uttag skulle gälla bara fram till 67-årsåldern. Det förefaller som om man på båda hållen var helt främmande för en tillämpning av det förtida uttaget som innebär en generell sänkning av pensionsåldern till 63 år, visserligen med en reducering av pensionen under åren fram till 67 års ålder men därefter fulla förmåner, eftersom reglerna om det förtida uttaget inte innefattar några restriktioner i fråga om den som är berättigad till sådant uttag. Här väljer var och en själv. Det skulle inte ens finnas krav på att han skulle lämna sin anställning eller upphöra med förvärvsarbete av annat slag. Han skulle uppbära fyra års reducerad pension vid sidan om arbetsinkomsten. Helt naturligt skulle vissa människor befinna sig i den situationen att de, som herr Werner sade, inte kunde få förtidspension på grund av att det inte fanns någon medicinsk indikation. De skulle ha fördel av det föreslagna systemet och det skulle inte kunna betraktas som ett missbruk av rätten att ta ut pensionen. De skulle också få fulla förmåner efter 67 års ålder. Innebörden av det hela skulle dock vara en generell sänkning av pensionsåldern.

Riksförsäkringsverket har skyldighet att lämna korrekta och objektiva uppgifter och skulle väl också bli tvunget att sända ett meddelande till vederbörande det år han fyller 63 år om att han har rätt att ta ut folkpensionen, visserligen med någon reducering fram till 67 år. Verket måste i så fall också framhålla att vederbörande tjänar på att ta ut pensionen. Naturligtvis skulle då alla ta ut förtidspension. — Sådana regler kan man naturligtvis inte ha.

Herr Yngve Persson klagar över att vi egentligen inte har ägnat hans särskilda yrkande om en enhetlig pensionsordning någon större möda i utlåtandet och inte heller givit någon

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

motivering för avslaget. Vi har helt enkelt inte haft klart för oss hur långt herr Yngve Persson syftade med sin motion. Vi har en enhetlig pensionsordning i lagen om allmän försäkring för löntagare. En sådan lag finns alltså redan och det är den han vill ha såsom underlag för den enhetliga pensionsordningen. Följaktligen måste vi fråga oss: Är det ITP han vill ha bort eller vill han ha ITP också för dem som inte nu har den förmånen?

Dessutom finns inte någon lagstiftning om dessa senare förmåner utan dem har framför allt tjänstemännen förhandlat sig till vid sidan av förmåner enligt lagen om allmän försäkring. Ungefär vid den tidpunkten då de kollektivavtalsanställda ute på den enskilda marknaden skulle börja tjäna in en tjänstepension blev ITP-förmånerna resultatet av de förhandlingar som fördes mellan Arbetsgivarföreningen och dem som redan tidigare hade pension. Det blev ett slags avlösning, som resulterade i att man konstaterade att det var nödvändigt med en påbyggnad av ATP-pensionen för att nå den pensionsnivå som man siktade till.

Vi var inte heller säkra på om herr Yngve Persson helt enkelt inte gick så långt — framför allt med de återopade jämlikhetssträvandena — att han siktade till en enhetlig pension även i fråga om belopp, i kronor räknat. Det är inte så lätt att lägga fram hållbara argument mot någonting som är oklart utsagt.

Jag förstår mycket väl att det i resonemang av detta slag inte kan undvikas att man tar upp olika frågor och som ett av de starkaste argumenten framhåller just att statens och kommunernas tjänstemän, men också tjänstemän på den enskilda arbetsmarknaden, har en lägre pensionsålder än det stora flertalet. Man skall dock inte glömma bort att för dessa tjänstemän fanns en pensionsordning före 1960, då tilläggs pensioneringen infördes. Jag vill inte lägga hela ansvaret för att det inte

fanns en pensionsordning också för de kollektivavtalsanställda dessförinnan vare sig på staten, kommunerna eller de enskilda arbetsgivarna. Det fanns faktiskt inte något positivt intresse bland de kollektivavtalsanställda själva att offra någonting för att få en pensionsordning liknande den som tjänstemännen hade och som innebar att de erlade en viss del av kostnaderna själva. Det är inte alls någon hemlighet att de kollektivavtalsanställda på KF:s industrier — med undantag för butiksbitaräna — sade nej till ett erbjudande från KF att inrangeras i pensionsystemet under förutsättning att de ville betala en andel av pensionskostnaden som motsvarade vad tjänstemännen betalade. Det var i regel åtta procent av lönen för män och sex procent för kvinnor. Jag vet inte om det är realistiskt att räkna med, när man slutligen genom lagstiftning har fått en pensionsordning som inte blir effektiv förrän om ytterligare ett antal år — vi fick den från 1960 med förmåner utbetalade från och med 1963 i blygsam utsträckning — att man tio år därefter skall vara mogen att diskutera någonting som på en gång skulle innebära en sådan omvälvning att alla nu skulle vara jämställda, i varje fall i fråga om villkoren för förmånen, även om det ekonomiska utbytet liksom nu i större eller mindre grad skulle graderas efter lönen under den aktiva tiden.

Jag kan inte heller underlåta att i detta sammanhang konstatera att jag hela tiden ur min synpunkt sett har betraktat herr Eric Carlsson som en av de mest orealistiska personer jag hört tala om ting av detta slag. Det är alldeles riktigt, som han sade, att han ville ha en sänkning av pensionsåldern redan 1961. År 1958, när vi i pensionsutskottet och sedermera i 1958 års socialförsäkringskommitté behandlade frågan om utformningen av vad som slutligen skulle bli lagen om den allmänna försäkringen, var folkpensionen 2 000 kronor om året för ensamstående och 3 520

kronor för äkta makar. Beloppen hade väl stigit med några hundra kronor till 1961. Men hur bra jag än tycker det skulle vara med en lägre pensionsålder vet jag att det första vederbörande kommer att kräva sedan han fått den lägre pensionsåldern är en pension som han också kan leva på, som i varje fall tillgodoser det som hör till livets nöd-torft. Förutsättningarna härför fanns inte 1958 och inte 1961 — möjligen för jordbrukarna. De tillhörde ju i pensionsdiskussionen dem som ville ha tilläggspensioneringen helt på frivillig grund, och de räknade tydligen med att jordbruket var en sådan fast punkt i deras livsföring att de skulle kunna klara sig med enbart folkpensionen. Även om den inte var mer än 2 000 kronor skulle den vara ett betydande tillskott i deras hushållning. Men dessa förhållanden råder ju inte för de löneanställda. De har inga naturaförmåner att falla tillbaka på. Hyra och andra kostnader sjunker inte när de endast får inkomster som pensionärer.

Det är alltså inte uteslutande fråga om kostnaderna för det allmänna om vi sänker pensionsåldern med två år och beräknar kostnaderna för folkpensionsdelen till 700—800 miljoner kronor. Det är ju fortfarande samma problem med den pensionsnivå vederbörande får. Även om han får behålla folkpensionen — och det är väl ganska naturligt — och får de tillskott som vi snart skall besluta om, har han i dag för det mesta intjänat bara hälften av pensionen från tilläggspensioneringen. Han får kanske 40 eller 45 procent av den lön han hade under de sista åren han var i arbete.

Alla som varit intresserade av dessa frågor har kunnat läsa 1958 års socialförsäkringskommittés betänkande och konstatera att vi inom kommittén uppmärksammat alla dessa önskemål. Vi har konstaterat att 67 år som pensionsålder kommer att vara alltför hög för många. Vi har varit medvetna om att inget av de existerande pensionssystem

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.
men arbetade med en så hög pensionsålder. Men vi hade ju att ta fasta på det realistiska underlag som vi hade att arbeta med, och vi fick, herr Eric Carlsson, räkna med att så småningom komma i en sådan situation att vi kunde få möjlighet att sänka pensionsåldern men också ge en någorlunda hygglig pension åt dem som skulle njuta fördelen av den lägre åldern.

Utskottet har alltså kallt konstaterat att vi inte är i den situationen i dag. Det kommer att bli betydligt bättre om några år då folkpensionen har förbättrats och framför allt bidragen från den allmänna pensioneringen blivit betydligt större. Om tio år är ju tilläggspensioneringen effektiv, den ger fulla förmåner åt alla som har intjänat pensionspoäng i 20 år. Det betyder 60 procent av den inkomst de haft utöver basbeloppet — folkpensionen skall ju täcka den inkomst som motsvarar basbeloppet. Om man läser proposition nr 38 som behandlar pensionstillskotten, finner man att folkpensionen om tio år kommer att vara betydligt större än i dag, 1 800 kronor högre för ensamstående och 3 600 kronor högre för makar som båda har pension. Får pensionärerna till detta 60 procent av den inkomst som överstiger basbeloppet, kan vi erbjuda dem en pensionsnivå som de eftersträvat som tillfredsställande. Jag tycker att de som nu är så ivriga att få i gång en utredning skulle kunna ta fasta på dessa realistiska faktorer som spelar en stor roll inte bara i diskussionen, utan också i fråga om möjligheterna att få en tillfredsställande pension.

Det är mycket bättre i dag, herr Carlsson, än det var 1958 och 1961 — trots allt. Folkpensionen utgör 5 220 kronor för ensamstående eller 8 112 kronor för ett gift par, men tillägget från ATP är relativt litet, och den sammanlagda pensionen blir därigenom för låg.

Vi kan väl ändå utreda, tycker både herr Eric Carlsson och herr Yngve Persson. Men vi som har varit med i

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

utredningskvarten vet att man lätt hamnar i någonting som inte är särskilt aktuellt för dagen. Då är det lätt att låta åren gå, vilket gör att man får börja om från början när man på nytt skall ta itu med det problem man tidigare sköt på framtiden.

Vi är fullt på det klara med att en generell sänkning av pensionsåldern till 65 år i varje fall för en tid framöver skulle göra frågan om en sänkning av pensionsåldern för vissa grupper, som har pressande arbete eller andra ogynnsamma förhållanden, mindre aktuell. Det är också troligt att en liberalisering av reglerna för rätten till förtidspension enligt framställda yrkanden måste medföra ett behov av en starkare markering av att rätten till förtida uttag är liktydlig med en individuell valfrihet i fråga om pensionsåldern med möjlighet att inom den angivna tidsramen och med acceptering av den därav följande reduceringen av pensionsnivån på egen hand bestämma pensionsåldern. Man behöver inte åberopa några särskilda skäl för att ta ut sin pension vid 63 års ålder. Det kan vem som helst göra. Men då får man ta ut både folkpensionen och ATP-pensionen samtidigt.

Det föreligger inte ens några krav på att vederbörande skall avstå från att arbeta i en sådan situation. Har man ett sådant arbete som man fortfarande orkar med går det bra att fortsätta med detta. Jag förmodar att flertalet av de personer som är sysselsatta inom jordbruket kan vilja fortsätta med olika småsysslor på detta område även efter 63 års ålder, eftersom de nu i alla fall får försöka hänga med till 67 års ålder.

Jag vill redan nu säga att jag skulle kunna acceptera herr Werners resonemang beträffande det förtida pensionsuttaget om han satte detta i relation till frågan om en liberalisering av reglerna för förtidspensionering och nödvändigheten av att pröva rätten till förtidspension även ur andra synpunkter än

medicinska. Man borde också i enlighet med Landsorganisationens framställning försöka att låta även den arbetsmarknadspolitiska situationen påverka bedömningen av rätten till förtidspension. Denna del av förtidspensionen skulle mycket väl ha kunnat föras in under begreppet »förtida uttag». Detta hade då blivit ett annat slag av förtidspension där man prövade rätten till pension och där helt naturligt pensionsnivån skulle fastställas efter samma grunder som gäller för förtidspensioneringen. Denna fyller ju alla krav i övrigt på att utgöra en fullgod pensionering men sätter ändå en stämpel på vederbörande av att vara »förtidspensionerad», dvs. mer eller mindre handikappad, fysiskt eller psykiskt. Detta förhållande skulle ha kunnat undvikas om man i stället tillämpat den andra formen för förtidspensionering och prövat de arbetsmarknadspolitiska argumenten för en sådan pensionering. Men då skulle man fått slopa den individuella valfriheten eller behålla restriktionerna för dem som efter eget val tog ut pension vid den tidigare åldern.

Herr Österdahl noterade med stor tillfredsställelse i detta sammanhang att regeringen redan 14 dagar efter det att folkpartiet väckt sin motion om utredning av frågan om lägre pensionsålder också för andra grupper var färdig att överlämna frågan om utredning till riksförsäkringsverket. Låt mig grumla herr Österdahls glädje något med att säga att enligt min uppfattning skedde överlämnandet av uppdraget till riksförsäkringsverket efter Landsorganisationens framställning om en undersökning av möjligheterna till en liberalisering. Folkpartiet kom alltså för sent denna gång. Man kan ändå vara glad över att frågan om en utredning verkligen har tagits upp. Det var ju inte känt när motionen skrevs.

Vi har i utskottet inte ägnat så mycken tid åt meningsutbyte i fråga om motiveringarna i respektive motioner. När lagen om allmän försäkring antogs

accepterade man folkpensioneringens pensionsålder. Man var, som jag redan tidigare sagt, medveten om att den kanske var i högsta laget, men det var den enda som stod till buds vid det tillfället. I varje fall var det så för oss som arbetade inom utredningen om en allmän försäkring, som tillkom år 1962, och riksdagen godtog ju också utredningens förslag. Vi hade inte något val när vi lade fram det förslaget, vi bedömde det så att det inte fanns något annat alternativ. Man kunde inte begära att folk skulle ta en pension vid 65 års ålder på 2 000 kronor eller något däröver, eftersom pensionen höjdes både 1958 och 1960 fast med relativt små belopp.

Vi har inte heller ägnat så mycken tid åt att diskutera kraven om en utredning angående liberalisering av förtidspensionsreglerna, eftersom den frågan redan var väckt och känd när utskottet behandlade motionerna. Frågan ligger hos riksförsäkringsverket, och om jag inte minns fel har det skyldighet att lägga fram ett förslag redan till hösten. Det kan således gå mycket snabbt när man är klar med huvudinnehållet. Det finns då möjlighet att få i gång en utredning om en liberalisering av pensionsreglerna relativt fort. Den dagen då vi anser att vi kan sänka pensionsåldern kan det, som utskottet framhåller, ske på relativt kort tid. Man vet förutsättningarna och har ett system som man har erfarenhet av. Jag tror inte det behöver ta mer än ett år att klara den utredningen.

Det förtida pensionsuttaget har jag redan ägnat tillräckligt mycket tid åt för att klargöra att jag har exakt samma inställning som jag tidigare har redovisat i fråga om vänsterpartiet kommunisternas motionsyrkande i denna del. Så länge vederbörande själv har frihet att välja pensionsålder måste det finnas restriktiva regler. Vill man emellertid utnyttja instrumentet för andra ändamål måste det ske en prövning av rätten att få förtidspension. Då kan mycket väl även det förtida uttaget an-

Om sänkning av pensionsåldern, m. m. vändas — möjligen kan det ha ett annat namn.

Det är tänkbart att jag under denna genomgång har glömt bort något. Jag har i likhet med andra skrivit ned en hel del, men jag har inte haft någon större nytta av det. Skulle jag ha läst upp mitt manus hade ni själva fått strecka för vilket avsnitt som avsåg det ni hade talat om. Jag har försökt samla det på det här sättet för att ge en något annorlunda bild av det hela.

Till sist vill jag bara, herr talman, säga ytterligare några vänliga ord till herr Yngve Persson. Jag har redan sagt att jag anser att han har släppt mycket av den realistiska inställning han måste ha i djupet av sitt hjärta som förhandlare och företrädare för en stor facklig organisation. Jag tror att han har lyckats övertyga de flesta av oss att han har rätt i det han har anfört från denna talarstol. Med stor emfas säger han att hälften av löntagarna har en lägre pensionsålder än 67 år. Bara man har en god vilja skulle man mycket väl mera positivt än utskottet gjort kunna diskutera frågan om en sänkt pensionsålder. Jämlikhetskravet bör komma in i bilden med större styrka — men tänk om den där hälften av de anställda som har en lägre pensionsålder har en annan uppfattning av konsekvenserna av jämlikhetssträvandena. Tänk om de inte skulle vara villiga att släppa någonting av det som de redan har fått utan säger åt herr Yngve Persson och andra, som skall försöka driva denna fråga vidare: Ni har full frihet att försöka tillkämpa er detsamma som vi redan har uppnått; vi kommer inte att missunna er någonting. De kommer emellertid, som herr Yngve Persson sagt vid något annat tillfälle, förmodligen att begära kompen- sation för vad de som nu inte har den lägre pensionsåldern en gång i tiden kommer att få både i fråga om lägre pensionsålder och i fråga om en förbättrad pensionsnivå, vilket jag förmodar att herr Yngve Persson också eftersträvar.

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

Allt sådant förmenar tydligen herr Yngve Persson att utskottet skulle ha ägnat litet större utrymme i sitt utlåtande, eftersom han gör invändning mot utlåtandets knapphet just i dessa frågor. Herr Yngve Persson vill att man skall utreda frågan om en lagstiftning i syfte att klara av det som man på arbetsmarknaden, framför allt bland arbetstagarnas representanter, försöker att få någon förstärkelse för och helst något utbyte av. Jag tror emellertid att herr Yngve Persson under de månader som gått sedan de pågående förhandlingarna på arbetsmarknaden började har fått tillräcklig erfarenhet av hur svårt det är att på en enda gång få någon resonans för de jämlikhetssträvanden som är en del av programmet i årets avtalsrörelser. Där kommer man säkert att få släppa mångt och mycket av det som hör samman med ett hundra procentigt tillgodoseende av allt det som kan ligga i just strävandena till jämlikhet på alla områden där det är möjligt att åstadkomma en sådan. Jag tror att det är orealistiskt att tänka sig att man skall kunna komma fram till en jämlikhet i så måtto att tjänstepensionen skall vara precis lika enhetlig som folkpensionen, att den alltså skall utgå med samma belopp till alla. Jag tror inte ens att herr Yngve Persson själv siktar dit. Han borde förstå att det är orimligt att av ett riksdagens utskott kräva att det skall kunna låt oss säga tillstyrka utredning utan att egentligen veta något om vilka möjligheter det finns att utreda och utan att veta när resultatet av en sådan utredning, om det gick i positiv riktning, över huvud taget skulle kunna realiseras.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i samtliga punkter.

Herr ÖSTERDAHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var närmast herr Hübinettes uttalande som gjorde att jag begärde ordet. Jag tror att han i viss mån har missförstått det jag sade även-

som den reservation som vi har avlämnat. Herr Hübinette uttalade sympatier för en flexibel pensionsålder. Vår reservation om sänkning av pensionsåldern talar just om möjligheterna att tillämpa en flexibel pensionsålder. Vi skriver i vår reservation: »Viktigt är också att det blir möjligt att arbeta efter uppnådd pensionsålder för dem som så vill. Härigenom ökas valfriheten, äldre människor får större möjligheter att själva avgöra hur de vill ordna sitt liv. Utskottet vill understryka, att vägande rättviseskäl talar till förmån för en sänkning av pensionsåldern, så att den kommer i närmare överensstämmelse med de pensionsbestämmelser, som tillämpas för större delen av anställda i statlig och kommunal tjänst samt inom det enskilda näringslivet.»

Här kommer vi också ganska nära herr Yngve Perssons önskemål om att man skall försöka sträva efter så likartade pensionsbestämmelser som möjligt på arbetsmarknaden.

Vidare tvivlade herr Hübinette på möjligheterna att skilja ut de här olika yrkesgrupperna. Det är klart att det kan vara ett problem om man blandar in alltför många grupper. Men vi har i vår reservation talat om skogsarbetare, restaurangpersonal och fiskare. Om vi gör klart beträffande dem, som vi anser har det allra svåraste arbetet och som behöver en lägre pensionsålder, så kan vi fortsätta med en del andra sedan. När detta är klart har vi kanske sänkt den allmänna pensionsåldern så att vi inte behöver fortsätta med ytterligare grupper. Ingenting skall hindra oss från att fortsätta och arbeta så att denna reform blir genomförd.

Herr Hübinette talar om att ingenting hindrar att man gör upp för de här särskilda grupperna avtalsvägen, och det kan man naturligtvis säga. Från utskottets sida har vi nu fått flera meddelanden om att det vilken dag som helst skulle träffas avtal om gruvarbetarna. Detta har man dock måst skjuta

på gång efter annan. Jag undrar förresten hur herr Hübinette skall klara frågan avtalsvägen för till exempel fiskarna. Det kunde vara intressant att få ett svar på den frågan.

Utskottets ordförande har varit mycket snäll mot mig här i dag. Det enda som jag väl skulle kunna ta åt mig av var väl hans uttalande, att vi allesamman har alltför mycket önsketänkande utan hänsyn till ekonomiska realiteter. Det är kanske riktigt i fråga om herr Eric Carlssons reservation men inte när det gäller den reservation som jag varit med om att underteckna. Att ta bort den medicinska bedömningen beträffande förtidspension, som vi har krävt i motionen och som väl delvis har tillgodosetts genom regeringens utspel — som dock inte innebär att de medicinska synpunkterna helt bortfaller — är inte någonting som kostar stora pengar. Att plocka ut vissa grupper som är i behov av lägre pensionsålder med hänsyn till deras sysselsättning och arbete kräver heller inte stora summor.

Frågan om den allmänna sänkningen vill vi utreda. Vi menar att en sådan sänkning kan genomföras i etapper allteftersom det ekonomiska läget medger det och vi själva vill att reformen skall genomföras.

Herr CARLSSON, ERIC, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag fick av utskottets ärade herr ordförande betyget att jag hade fört en orealistisk debatt i dag och att vi som pläderade för sänkt pensionsålder gick omkring med skygg-lappar för ögonen! Vi diskuterade utan realiteter. Låt mig på den punkten säga att den debatt som här har förts från min sida — och jag vågar påstå också av de övriga som pläderar för sänkt pensionsålder — bygger på våra erfarenheter från arbetslivet, det är våra uppdragsgivares syn som har präglat vår inställning och våra anföranden.

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

Utskottets ärade ordförande försökte göra detta ärende till en enkel jordbruksfråga. Så enkelt är det inte. Här är det fråga om hur man skall få rättvisa för de stora grupperna inom industrin, inom skogen, inom jordbruket och bland kvinnorna, för alla dem som har 67 år som pensionsålder, och få till stånd en sänkning till 65 år. Jag skulle gärna vilja ställa en fråga till utskottets ordförande: När pensionsåldern 67 år, som infördes från 1914, beslöts, vem sade att det är den riktiga åldern, att det just skall vara 67 år och att det skett en riktig avvägning? Enligt alla avtal på arbetsmarknaden utgår i regel pension vid betydligt lägre ålder och vid högst 65 år. Det är vad man har förhandlat sig till såsom en rimlig pensionsålder, och där är det inte fråga om högre pensionsålder än 65 år, men när det gäller de stora grupper jag här nämnt är 67 år den riktiga åldern.

Det krav som har rests på en sänkt pensionsålder är inte bara mitt eget, utan det har framställts från det parti jag företräder och från de stora grupper som jag möter ute i samhällsarbetet. Jag kan nämna att fackföreningarna har pläderat för denna sänkning av pensionsåldern i olika sammanhang, och jag har också mött många av utskottsordförandens egna partifränder som menar att det bör ske någonting på detta område — något som jag inledningsvis redovisat.

Det förs i dag en jämlikhetsdebatt. När jag lyssnade till utskottets ordförande fick jag faktiskt det intrycket att dessa tankar om jämlikhet inte slagit igenom eller gett något som helst eko i andra lagutskottet — tyvärr.

Jag ställde en fråga till utskottets ordförande och en fråga till herr Österdahl med anledning av utskottets skrivning att man så småningom skulle komma fram till en sänkning av pensionsåldern. Herr Österdahls svar skall jag återkomma till senare. Utskottets ordförande säger att vi bör avvakta tiden tills ATP har slagit igenom. Måste jag

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

tolka svaret på det sättet att ATP skall bli motivet för att vi nu inte har möjlighet att sänka pensionsåldern förrän de första grupperna i full utsträckning kommer i åtnjutande av ATP:s förmåner. Det innebär de facto att vi kommer fram till år 1980, innan detta kan ske, och detta var väl ändå inte något som vi menade.

Jag vill säga några ord om storleken av pensionen i dag. 1958 var vi överens om att det tio år senare skulle utgå folkpension med belopp som i 1958 års penningvärde utgjorde 3 600 kronor för ensamstående och 5 400 kronor för äkta makar. Vi har varit eniga om den målsättningen, och vi är nu eniga om den. Däremot har det rått oenighet om den takt i vilken detta skulle genomföras. Men jag kommer ändå inte förbi att det är fel att säga att det är en orealistisk diskussion som jag här för och som förs ute bland människorna, när dessa angelägna reformer debatteras. Betraktas denna diskussion som orealistisk av andra lagutskottet, anser jag att det finns anledning att gå ut och säga detta till människorna och göra klart för dem hur man inom utskottet ser på dessa frågor. Jag har en annan uppfattning på denna punkt, och jag vill hävda att det här inte förs någon orealistisk debatt utan en debatt som vilar på verklighetens grund.

När jag lyssnade till herr Hübinette här i kammaren blev jag litet förvånad. När herr Hübinette talade om en flexibel pensionsålder, fick jag nästan det intrycket att dessa stora grupper inte skulle få någon fast pensionsålder alls utan att pensionsfrågan skulle lösas från fall till fall med hänsyn till att människorna ville arbeta längre än till 67 år. Situationen är väl i dag den att många tvingas vara kvar till 67 år. Vill man sluta arbeta tidigare, vidkänns man en reduktion på sin pension med 7,2 procent per år. Vill man sluta vid 65 års ålder, blir det alltså en reduktion på 14,4 procent — en reduktion som sedan finns kvar för all framtid.

Vad vi här menar med en sänkning av pensionsåldern till 65 år är att mänskorna bör ha frihet att sluta vid 65 års ålder men med möjlighet att arbeta längre. Det är alltså fråga om valmöjlighet och om möjligheter att få en flexibel pensionsålder. Om man skulle försöka att variera pensionsåldrarna med hänsyn till en rad olika bedömningar, som några reservanter här föreslagit, kan det bli fråga om godtycke. På den punkten har jag inte stora invändningar att göra mot vad utskottets ärade ordförande här sagt. Men jag vill emellertid säga att man löser en del av detta problem om man sänker pensionsåldern till 65 år.

Herr talman! Tiden för mitt anförande är tyvärr slut, men jag återkommer.

Herr WERNER (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Efter herr Strands svepande rundmålning med alla dess vänligheter, där han utmålade oss motionärer som orealistiska och utskottet och sig själv som de enda realisterna, borde man egentligen känna sig rätt tillintetgjord. Men, herr Strand, så enkel är inte frågan, och det menar han väl inte heller.

Jag ville bara säga några ord till på en punkt, och det gäller vad herr Strand sade om det förtida uttaget, att riks-försäkringsverket skall sända ut korrekta upplysningar om rätten att göra förtida uttag. Man skall tala om att det, visserligen med en viss reduktion, går att göra uttag vid 63 års ålder. Nu handlar det inte bara om en viss reduktion. Det gäller också en del andra saker, som LO anför i sin hemställan till regeringen, där man bl. a. talar om att det förtida uttaget också medför en reduktion av pensionen för övergångsgenerationen genom minskningen av antalet poängar inom ATP. Därtill kommer att tilläggsförmånerna inom folkpensioneringen inte utgår före 67 års ålder till den som gör förtida uttag. Konsekven-

sen av det hela blir att den som gör förtida uttag får avsevärt sämre trygghet efter sin aktiva tid än den som kan invänta ordinarie pensionsålder.

Jag vill dock med intresse och viss tillfredsställelse notera att herr Strand talar om möjligheten att med hänsyn till andra bedömningar ändra reglerna och bestämmelserna för förtida uttag, möjligen genom någon form av förtida pension eller under något annat namn.

Herr HÜBINETTE (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Österdahl trodde att jag hade missförstått folkpartiets, enkannerligen hans, reservation. Jag är tacksam för om så har skett sedan han nu fullföljt sitt resonemang med att säga att man, sedan gruvarbetarnas pensionsförhållanden har prövats, har föreslagit att man skulle pröva frågan om sänkt pensionsålder för skogsarbetare, viss restaurangpersonal, fiskare osv. Han säger att vi till sist är framme vid en sänkt pensionsålder för alla.

Nej, herr Österdahl, ett sådant resonemang kan jag absolut inte ansluta mig till, att man för grupp efter grupp skulle arbeta på det sättet och till slut vara framme vid sänkt pensionsålder för alla.

Herr Eric Carlsson talar om den flexibla pensionsåldern och säger att det är bättre att göra en generell sänkning till 65 år men med möjlighet för dem som vill att få fortsätta att arbeta. Det är naturligtvis en god tanke, herr Eric Carlsson, men jag är rädd för att den är relativt orealistisk. Jag är inte så säker på att en arbetstagare sedan han uppnått pensionsåldern verkligen har möjlighet att få vara kvar i sitt företag. Av naturliga skäl kommer en viss föryngring, ett utbyte av arbetskraft att ske när man har nått ålders-taket.

Då tror jag att det är bättre med en större flexibilitet i det hela. Jag är fullt medveten om att en fullständigt individuell prövning av pensionsåldern i

Om sänkning av pensionsåldern, m. m. detta läge är en utopisk tanke. Som en yttersta konsekvens av mitt resonemang kunde det ändå vara något att ha i blickfånget för framtiden. Som jag inledningsvis sade tror jag att det finns många människor som inte vid en fix tidpunkt är färdiga för pensionering och som skulle må betydligt bättre av att få fortsätta att syssla.

Herr förste vice talmannen STRAND (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Carlsson uppfattade mig på det sättet att jag skulle ha sagt att han var orealistisk i sitt tal här i dag. Jag är inte riktigt säker på att orden föll så att de kunde tolkas dithän. Jag syftade närmast på vad herr Carlsson sagt under de föregående åren, framför allt 1961, men jag kan gärna inrymma även vad han sagt här i dag i det omdömet. Det är orealistiskt på det sättet att han inriktar sig uteslutande på en sänkning av pensionsåldern men blundar för konsekvenserna.

Herr Carlsson frågade mig om jag tycker att den pensionsålder, 67 år, som fastställdes 1914 är riktig. Det spelar mycket liten roll om den var riktig eller ej 1914, ty då betalades det ju inte ut några pensioner att tala om. Man fick, om jag minns rätt, 70 kronor utan någon prövning, och så fanns det visst möjlighet att få något därutöver, allt som allt kanske ett par hundra kronor — för två äkta makar blev det möjligen dubbelt så mycket. En sak är dock klar, nämligen att om 67 år är en hög pensionsålder i dag, så var den absolut högre 1914. Levnadsåldern har ökat ganska väsentligt sedan dess, och arbetsförhållandena har också ändrats. Jag påstår utan vidare att en 67-åring i dag klarar arbetet bättre än en 67-åring gjorde 1914.

Till herr Werner vill jag endast säga att jag inte är säker på att jag inräknade honom fullt ut bland de orealistiska, men jag tycker nog att även han hade skyggglappar för ögonen, när han

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

talade om sina önskemål utan att ta allvarligt på konsekvenserna. Framför allt tycker jag att man i kommunisternas motioner varit orealistisk i fråga om möjligheten att göra förtida uttag praktiskt taget utan restriktioner, i varje fall utan restriktioner annat än under tiden fram till 67 år. En sådan ordning skulle få ganska allvarliga konsekvenser.

Utvecklingen på arbetsmarknaden är onekligen sådan att många inte kan få ett nytt arbete, om de blir lediga, låt oss säga sedan de fyllt 60 år. Redan där börjar svårigheterna. Det kan också bli svårt för dem att uppehålla sina sysselsättningar, därför att de flyttas till uppgifter vid vilka de är ovana.

Sådana problem kan inte klaras på en enda gång med generella metoder. De måste klaras med provisoriska åtgärder intill dess man kan finna en fastare form. Hittills har man använt sig av omskolnings- och omställningsbidrag samt åldersstöd. I viss utsträckning avser man väl också att klara svårigheterna genom en liberalare förtidspensionering. Att ta till generella metoder för att klara av bekymmer av det här slaget är något som man, som sagt, bör tänka sig för mer än en gång innan man går in på.

Herr ÖSTERDAHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber om ursäkt för att min dialekt inte överensstämmer med den som annars brukar användas här i kammaren. Herr Hübinette har verkligen svårt att förstå mig.

Enligt herr Hübinette skulle jag ha sagt att en sänkning av pensionsåldern borde genomföras gruppvis till dess en sådan reform blivit genomförd för alla grupper. Det var inte alls så jag yttrade mig. Jag sade att vi skulle sänka pensionsåldern för fiskare, restaurangpersonal och skogsarbetare och att vi därefter kunde göra detsamma för ytterligare några grupper, men att vi sedan kanske inte behövde fortsätta, där-

för att vi då fått till stånd en allmän sänkning av pensionsåldern. Det är något helt annat än vad herr Hübinette framförde.

Utskottets ordförande ville något grunla min glädje genom att säga att det förslag, som folkpartiet förde fram i en motion i januari i år, 14 dagar därefter hade genomförts av regeringen. Med detta ville han säga att det egentligen var en insats från LO:s sida som gjorde att förslaget genomfördes. Jag förstår att regeringen lyssnar mera på LO än på folkpartiet, även om en fråga är likartad. De motiv som låg bakom vår motion och de som låg bakom LO:s framställning var desamma.

Utskottets ordförande synes också ha fallit för ett visst önsketänkande när han säger att denna fråga kan utredas på ganska kort tid. Jag tror att en utredning i detta fall kommer att ta tämligen lång tid. Det är många problem som skall lösas, nämligen i fråga om kostnaderna och resurserna, pensions-tillägget för tidigare pensionerade, bortfallet i produktionen, den flexibla pensionsåldern, omfattningen av ett senare uttag av pensionen osv. Allt detta kräver sin tid. Därför bör åtgärder vidtas omedelbart, om vi skall kunna få frågan löst inom rimlig tid. Vi behöver med det snaraste få tillgång till det material som erfordras för att kunna ta ställning till frågan om hur mycket pensionsåldern skall kunna sänkas.

De reservationer som framförts av folkpartiet innefattar ur dessa synpunkter de mest realistiska förslag som har kommit fram under utskottsarbetet i denna fråga.

Herr CARLSSON, ERIC, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hübinettes resonemang förvånade mig något. Motivet för hans flexibla pensionsålder skulle vara att en sänkning av pensionsåldern till 65 år skulle innebära att man tog bort tryggheten att få stanna kvar i en

anställning därför att företaget vill ha yngre arbetskraft. Herr HübINETTE menar följaktligen att man genom en flexibel pensionsålder skall tvinga folk att vara kvar i arbetet till 67 års ålder, även om deras fysiska och sociala status inte ger dem möjlighet härtill.

Utskottets ordförande sade att jag hade varit orealistisk. Han såg på konsekvenserna och realiteterna bakom mitt resonemang. Jag har också, herr talman, sett på konsekvenserna och realiteterna bakom den pensionsålder vi har i dag, nämligen hur människorna upplever sin situation. Deras önskemål om en sänkning av pensionsåldern är inte några drömtankar utan tankar grundade på den realiteten att man känner att hälsa och krafter inte räcker till längre.

Sedan ett par ord till herr Österdahl. Jag ställde frågan till honom vad han menar med »så småningom». Jo, säger herr Österdahl, »så snart vi kan och när resurserna finns». Herr Österdahl vill dock inte dölja svårigheterna härvidlag. Nej, just det, man har här letat upp alla skäl som kan anföras mot en sänkning av pensionsåldern. Till slut kommer han emellertid fram till att det blir problem, om pensionsåldern skall sänkas i dag, för de människor som har gått i pension tidigare. Herr Österdahl har med andra ord fört in i diskussionen någonting som innebär att man skulle ha någon sorts retroaktiv tillämpning också när det gäller en sänkt pensionsålder. Det skulle innebära en kompensation till äldre pensionstagare i det avseendet. Men då är inte viljan att göra någonting på detta område så särskilt stor. Man radar upp en mängd svårigheter, och utskottets ordförande var inne på samma problematik när det gällde de 50 procenten som genom avtal förhandlat sig till en sänkt pensionsålder. Det påminner mig om det gamla talesättet: När jag har fått mitt och väl det och andra har fått sitt och nätt det, då fungerar det hela ändå ganska hyggligt. Jag hade hoppats slip-

pa uppleva en sådan diskussion i denna fråga.

Om vi, herr talman, betraktar denna fråga som angelägen inte bara i ord utan också i handling har vi anledning att satsa en del av vår standardhöjning för att få den tillfredsställande löst. Den måste ges förtursrätt, under förutsättning att vi menar allvar med talet om rättvisa och jämlikhet och att vi skall sätta människans främst. Det är här inte bara fråga om att få fram resurser så snart som möjligt, utan det gäller att göra ett val. Vi måste välja var vi skall sätta in våra resurser. Frågan är också vilken vilja vi har. Finns bara viljan går det också att klara denna reform, herr talman.

Herr HÜBINETTE (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara klara upp ett litet missförstånd med herr Eric Carlsson. Han säger att med det system jag förordat skulle man tvinga kvar arbetstagarna i arbetslivet fram till 67 år även om de inte hade ork eller möjligheter att fullfölja arbetet ordentligt.

Nej, herr Eric Carlsson, detta innebär inte vårt förslag. Tror ni det har ni läst våra motioner och satt er in i de handlingar, som andra lagutskottet haft att behandla, mycket dåligt. I vår motion står att vi skall försöka — och det har jag framfört även här — få fram ett system för förtida uttag av pension som skulle underlätta för dem som inte orkar eller anser sig kunna vara kvar i arbetslivet att ta ut förtida pension utan alltför kraftig reducering. Vi har inte fullföljt våra yrkanden i någon reservation, därför att vi avvaktar resultatet av den utredning som riksförsäkringsverket håller på med. Det resultatet skall läggas fram i höst. Därefter skall vi ta förnyad ställning.

Herr SVENUNGSSON (m):

Herr talman! Sedan de stora kano- nerna i andra lagutskottet med förste

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

vice talmannen i spetsen har talat är turen kommen till oss — fotfolket och motionärerna.

I detta utlåtande redovisas ett antal motioner med hemställan om en sänkning av pensionsåldern för vissa yrkesgrupper med pressande arbete. Motionerna I: 45 och II: 49 berör yrkesfiskarnas pensionsålder. Då vi en gång har börjat diskutera differentierade pensionsåldrar ger naturligtvis olika grupper sina önskemål till känna. Om det blir ett 80-tal grupper, vilket har sagts i denna debatt, återstår att se.

Utskottet talar också om individuellt rörlig pensionsålder efter individuella behov. Alla orkar inte hålla på lika länge. — Vid fjolårets behandling av en motion om sänkning av pensionsåldern för gruvarbetare under jord anfördes från utskottets sida att även andra grupper än underjordsarbetare kan vara i behov av lägre pensionsålder. Det var ett riktigt påpekande, och vi anser att yrkesfiskarna, om några, med sina hårda arbetsvillkor hör dit. Fiskarna får ofta kanske när de är något över 50 år gå i land för gott med värkbrutna lemmar och härjade ryggar, ur stånd att delta i det egentliga fisket. Man kan naturligtvis säga att fiskefartygen i dag är mycket bättre rustade och avpassade för påfrestningar även på mänsklig arbetskraft än de varit tidigare. Men Nordsjön, som jag som västkustbo särskilt tänker på, märker ändå sin man.

Nu kan det invändas, att människor med ett sådant hälsotillstånd faller inom den nuvarande lagstiftningen, eftersom de har möjlighet att få förtidspension. Men vårt pensionssystem har väl inte den målsättningen, att stora delar av en yrkesgrupp skall avsluta sin produktiva sysselsättning med sjukpension? Om så vore fallet kunde vi avskaffa alla pensionsåldrar. Yrkesfiskarna har, som också påpekats förut i debatten, ingen möjlighet att avtalsvägen lösa sina pensionsproblem, eftersom de inte i lagens mening är anställda. Ut-

skottet ifrågasätter om det är rimligt att i en allmän pensionslagstiftning prioritera hela yrkesgrupper med utgångspunkt från att gruppen har ett särskilt hårt eller pressande arbete. Det är nog inte lätt att övertyga berörda grupper om att en annan utgångspunkt är riktigare.

På s. 22 i utskottsutlåtandet heter det: »Utskottet vill sålunda i princip ansluta sig till de uppfattningar om en mera rörlig pensionsålder som kommit till uttryck i en del av förevarande motioner. Med en rörlig pensionsålder avser utskottet därvid en ålder som både kan understiga och överstiga 67 år.» Detta uttalande kan täcka det utredningskrav som är framfört i de motioner jag här pläderar för. Men då dessa motioner är uppföljda i reservation 4 under punkt B ber jag, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation.

Herr NORBERG (s):

Herr talman! Någon har sagt att när man håller sitt jungfrutal i riksdagen skall det helst vara på rim. Men efter utskottets avstyrkande av vår motion är det svårt att rimma med någon fason. Hellre då jag hade sett ett bifall till vår motion I: 781.

Herr talman! Motiven för en sänkning av den allmänna pensionsåldern till 65 år är så utförligt redovisade i nämnda motion att en erinran därom torde vara överflödig. Jag vill dock anföra några synpunkter, och jag gör det med de erfarenheter jag har efter 48 års arbete inom industrin.

Det är klart att det på arbetsplatserna förekommer diskussion kring de allra flesta samhällsproblem. Men under senare år är det en fråga som på ett mycket markant sätt givit upphov till diskussioner i personalrum och matsalar, och det är just pensionsfrågan. Arbetarna frågar sig ofta varför tjänstemännen får pension vid 65 år och ibland tidigare, under det att arbetarna skall vänta tills de blir 67

år. Detta förhållande framstår som så mycket orimligare för dem som har en högre pensionsålder då de ofta har de besvärligaste och tyngsta arbetsuppgifterna, för övrigt under hård ackordspress. Dessa i pensionshänseende eftersatta är ofta dessutom missgynnade i fråga om arbetstiden och därigenom att de i betydande utsträckning får utföra skiftarbete under dygnets alla timmar och under helger.

Jag finner det sålunda inte bara naturligt utan högst angeläget att den allmänna pensionsåldern sänks, så att de nu missgynnade kommer i något bättre ställning i förhållande till de gynnade och så att de efter en mansålder av hårt arbete kan motse pension vid en rimligare tidpunkt än den nuvarande.

Utskottet säger bl. a. i sitt utlåtande: »För egen del kan utskottet i stor utsträckning instämma i de synpunkter som motionärerna anfört till stöd för en allmän sänkning av pensionsåldern. Utskottet står inte heller främmande för att utvecklingen går mot ett pensionssystem där alla försäkrade får möjlighet till full ålderspension tidigare än vid uppnådda 67 år.» Utskottet har således i stor utsträckning instämt i de synpunkter som framförts i den motion jag varit med om att framlägga. Med detta synsätt borde utskottet också ha kunnat tillstyrka förslaget om utredning i frågan.

Utskottet säger vidare: »När tillgängliga resurser medger en sådan reform, kan en utredning av de lagstiftningsfrågor som hänger samman därmed med all sannolikhet klaras av på förhållandevis kort tid.» Jag har kanske inte tillräcklig erfarenhet för att bedöma vilken tid en utredning tar, men nog har jag en känsla av att utredningar inte tillhör de aktiviteter där man behövt vidtaga hastighetsbegränsning, varför det nog är klokt att sätta i gång i god tid.

Det talas också om att en sådan reform medför betydande kostnadsök-

Om sänkning av pensionsåldern, m. m. ningar. Det är vi motionärer medvetna om, men vi tycker inte att det är tillräckliga skäl för att inte omedelbart ta itu med en åtgärd på ett område där det råder mycket stora och onödiga orättvisor bland löntagarna.

Det skulle naturligtvis vara mycket mera att säga, men det sagda får räcka för denna gång. Men innan jag slutar vill jag ändå göra ett tillägg med anledning av vad utskottets ordförande sade.

Herr Strand sade bl. a.: »Intresse fanns ej från de kollektivanställda att avstå något till pension.» Ja, intresse fanns nog, men däremot fanns det inga möjligheter att avstå något av den redan tidigare magra lönen. När herr Strand vidare uttryckte farhågor för att det kanske inte fanns intresse för en sänkning av pensionsåldern, visar det att han är främmande för hur man betraktar frågan på arbetsplatserna. Det är inte längre bara ett intresse, utan det är ett krav från de berörda.

Med hänvisning till vad här sagts och med åberopande av vad som anförts i motion I: 781 ber jag att få yrka bifall till nämnda motion.

Herr GUSTAFSSON, NILS-ERIC, (cp):

Herr talman! Då herr Eric Carlsson på ett synnerligen förtjänstfullt sätt talat för vårt parti kan jag fatta mig mycket kort.

Herr Wanhainen donerade i går ett exemplar av årets förstamajmärke till mig. På det märket står orden »Ökad jämlikhet». Det är väl ingen tvekan om att just pensionsålderns sänkning har ett starkt samband med strävandena till ökad jämlikhet. Vi i centern har dragit konsekvenserna av detta faktum. Därför har våra motioner i denna fråga upprepats med en envishet som knappast känt några gränser.

Jag lyssnade uppmärksamt på vad herr Yngve Persson och herr Norberg yttrade, och jag vill gärna säga att det var uppfriskande att möta två social-

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

demokrater som verkligen vill leva upp till förstamajmärkets paroll. Efter att ha läst utskottsmajoritetens skrivning och lyssnat på herr Strand kan jag inte med bästa vilja i världen säga detsamma om utskottsmajoriteten och dess talesman, herr Strand.

Statsminister, förlåt statsrådet Palme har sagt: »Politik är att vilja.» Utskottsskrivningen ger, tycker jag, belägg för en annan sanning: »När viljan saknas är allt omöjligt.»

Den fråga som nu behandlas och som för många betyder så mycket, kommer att arbeta sig fram till en lösning. Därom är jag alldeles övertygad. Det vore klädsamt om man inom det stora partiet här i kammaren just i fråga om pensionsåldern ville lägga in *något väsentligt* i ordet *jämlikhet* och verkligen visade en positiv vilja i dag. Det kan ske genom att vid voteringen rösta för reservation 1, till vilken jag, herr talman, ber att få yrka bifall. Det gäller i dag inte manschett-yrkena, det gäller, som herr Eric Carlsson tidigare sade, blåblusarnas folk!

Herr WANHAINEN (s):

Herr talman! Först vill jag nämna att herr Gustafsson ville betala mig för förstamajmärket, men han fick det med min förhoppning att han också skulle bära det.

Som framgår av utlåtandet från andra lagutskottet — som jag tillhör i egenkap av ordinarie ledamot — har jag ej deltagit i behandlingen av pensionsfrågan. Anledningen var sjukdomsfall i hemmet just när detta ärende handlades. Jag vill avge denna förklaring eftersom vad jag här kommer att säga delvis avviker från utskottets uppfattning.

Beträffande ett par motioner som jag själv undertecknat om bl.a. rörlig pensionsålder för skogsarbetare kanske problemet i och för sig kan komma att lösas genom den utredning som med anledning av LO:s skrivelse igångsatts

av socialdepartementet och riksförsäkringsverket. Jag skulle dock ha önskat att utskottet hade betonat den här frågan litet starkare.

I motionerna I: 228 och II: 258 finns en ganska utförlig redovisning för denna yrkeskårs nuvarande förhållanden. Det framgår bl. a. av den lönestatistiska tabell som bifogats motionerna hur lönerna förändras genom att dessa baseras på systemet med prestationslön. Det framgår mycket tydligt att skogsarbetarnas löneinkomster minskar kraftigt efter 60 års ålder eftersom prestationerna sjunker. Detta är kanske det mest slagkraftiga skälet för att något måste göras. Den aktuella gruppen kan helt enkelt inte genom att arbeta ända till 67 års ålder skaffa sig inkomster som är tillräckligt stora för att arbetaren i fråga skall kunna försörja sig och sin familj.

På denna punkt har våra önskemål nu till viss del villfarits genom det beslut om en utredning som fattats i vederbörande departement.

Jag har också undertecknat den av herr Yngve Persson m. fl. avgivna motionen I: 781, som följts upp i en likalydande motion II: 891. De motionerna har, som herr Persson sade, behandlats något lättvindigt av utskottet. I motionsparet för motionärerna fram en jämlikhets- och rättvisefråga i syfte att åstadkomma en utjämning beträffande pensionsvillkor och pensionsålder. Jag kan inte acceptera utskottets uppfattning att denna fråga inte skulle möta något intresse på arbetsplatserna och ute i vardagslivet. Det är tvärtom en högst angelägen fråga som diskuterats mycket och länge. De krav som ställs här har måhända hittills hållits tillbaka men är nu på väg att explodera.

I voteringen kommer jag, herr talman, att rösta för reservation 1. Jag instämmer också i det av herr Yngve Persson framställda yrkandet om en utredning i enlighet med motionerna I: 781 och II: 891 om enhetlig pensionsålder.

Fru HAMRIN-THORELL (fp):

Herr talman! Jag känner mig naturligtvis föranlåtten att säga några ord eftersom jag inte har anslutit mig till någon av reservationerna men skall fatta mig kort.

Till att börja med vill jag uttrycka min förvåning över att detta har blivit en så stor politisk fråga som anförandena tyder på. Skillnaderna mellan de olika ståndpunkterna är ju inte så stora att de motiverar en så lång och delvis hetsig debatt. Frågan tycks dock vara ägnad att skapa motsättningar inom partierna.

När det sedan gäller centerpartiet och dess starka reservation så finns det kanske skäl att citera vad centerpartiledaren herr Hedlund för några dagar sedan yttrade i ett föredrag. Han gick där in på angelägenhetsgraden av en sänkt pensionsålder, som han ansåg skulle ha förtur. Hans bedömning av bakgrunden till och lösningen av denna fråga principiellt sett — vi är nog alla överens om att det är en dyr reform — anser jag vara mer realistisk än den uppfattning som hans partikamrater här i kammaren har gjort sig till tolk för. Herr Hedlund sade nämligen följande: »I det nuvarande ansträngda budgetläget kan vi i centerpartiet lika litet som finansministern gå ut och lova svenska folket några mer kostsamma reformer eller skattelättnader under den allra närmaste tiden.» Han sade vidare: »Det går emellertid inte att komma ifrån, att man tvingas till en sträng angelägenhetsgradering.»

Det är också vad vi måste se i ansiktet när vi diskuterar dessa olika reformer.

Det är naturligtvis en bedömningsfråga *när* och *hur* problemen skall lösas, inte *att* de skall lösas. Vi är alla överens om att man måste finna en lösning på det problem som herr Eric Carlsson påtalade, nämligen att många människor far illa med det nuvarande systemet, därför att de har svårigheter att fortsätta med sitt arbete eller att

Om sänkning av pensionsåldern, m. m. ta ett nytt vid en ålder, då de känner att deras krafter inte räcker till.

Utskottet har till fullo instämt i de synpunkter som motionärerna har anfört till stöd för en allmän sänkning av pensionsåldern. Jag citerar direkt ur utskottsutlåtandet: »Utskottet står heller inte främmande för att utvecklingen går mot ett pensionssystem där alla försäkrade får möjlighet till full ålderspension tidigare än vid uppnådda 67 år.» Utskottet framhåller vidare att kostnaderna blir stora, vilket jag redan har uppehållit mig vid. En utredning måste förr eller senare komma till stånd. Vad vi just nu diskuterar är tidpunkten därför. För min del har jag intagit den ståndpunkten — vilket inte behöver föranleda så många och ingående resonemang — att vi bör invänta den utredning som ligger hos riksförsäkringsverket angående översyn av förtidspensionen. Jag hyser stora förhoppningar om det utredningsarbetet. Det är ju, som tidigare sagts, LO som har begärt denna utredning, och det gör inte saken sämre att folkpartiet anlagt precis samma synpunkter på den. Utredningen skall vara färdig i höst enligt vad vi har blivit upplysta om i utskottet.

Det förefaller mig klokt och riktigt att vi får ett sådant system att en rättvis bedömning kan göras av hur länge en enskild människa har fysiska och psykiska krafter att fortsätta sitt arbete eller övergå till ett nytt. I denna bedömning bör hänsyn tagas inte enbart till medicinska faktorer, utan människans hela situation, även den arbetsmarknadsmässiga, måste tas i betraktande. Det är beklagligt om man inte lagstiftningsvägen också kan få fram en möjlighet, som medger olika grupper med olika påfrestande arbete en efter detta bedömd riktig pensionsålder.

En faktor, som man måste ta med i beräkningen och som också gör en riktig avvägning mellan individerna ännu svårare, är det förhållandet att skillnaderna *inom* grupperna mellan män-

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

niskornas förmåga att arbeta säkert är lika stora som skillnaderna grupperna emellan. Detta gör att vi aldrig kan komma fram till en helt rättvis bedömning.

Jag skulle vilja sluta detta korta anförande, herr talman, med att säga att när utredningen har fullbordat sitt arbete och när vi diskuterat igenom möjligheterna för en rimlig förtidspensionering och om det då visar sig att stora orättvisor fortfarande kvarstår, då är naturligtvis tiden inne att göra en utredning med sikte på en sänkt pensionsålder. Jag är emellertid alldeles övertygad om att även om vi får igenom vad herr Carlsson föreslagit — jag har all anledning att respektera hans övertygelse och motivering, som jag visst inte vill ifrågasätta — har man därmed icke löst problemen för grupper med särskilt påfrestande arbete. De problemen återstår i alla fall att lösa.

Herr talman! Jag kommer att rösta för bifall till utskottets förslag.

Herr PERSSON, YNGVE, (s):

Herr talman! Det var självfallet väntat att utskottets företrädare skulle försvara utskottets hållning. Jag tror inte att jag var ensam om att göra den stilla reflexionen att det kanske var synd att så mycket eminent kunnande och så stor talang skulle behöva användas på en så tråkig och enligt min uppfattning i grunden orealistisk uppgift.

Herr Strand hade, om jag förstod honom rätt, som huvudtema att beteckna motionärernas hållning som orealism. Eftersom jag tillhör dem som upplevt herr Strand som stor social reformator tar det litet emot att behöva göra reflexionen att herr Strand talar ungefär så som man sedan årtionden tillbaka har upplevt konservatismens talesmän resonera. Han hade ju nästan inte något positivt att komma med; allt var svart, omöjligt och verklighetsfrämmande. Herr Strand tog emellertid, så-

vitt jag kunde förstå, inte alls upp mitt huvudtema i argumentationen här i dag. Vad jag hävdade var att om vi tar itu med frågan och bestämmer oss för en prioritering till förmån för detta ändamål, har vi alla möjligheter att på kort sikt förverkliga denna tankegång. Jag förstår att herr Strand kommer tillbaka i talarstolen, och jag skulle gärna vilja höra vad han har för invändning mot den synpunkten. Menar herr Strand att de ökade tillgångarna till vårt nationalhushåll på flera miljarder kronor varje år — alltså inte i pengar utan i reala resurser — används så förnuftigt och så riktigt från låt mig säga social jämlikhetssynpunkt att det inte finns anledning att tänka om på någon punkt där vi kan få fram pengar till förmån för ett ändamål som vi tycker är viktigare, exempelvis detta?

Jag erinrar om hur det ser ut på löne marknaden. Det finns även mycket annat som kunde tas fram i bilden, men jag skall inte trötta kammaren med det nu. Enligt min uppfattning hade vi i och för sig för länge sedan kunnat förverkliga en sådan här reform utan att detta hade verkat skadligt på minsta sätt men varit till nytta för utjämningspolitiken — givetvis förutsatt att vi tagit konsekvenserna av det i ett vidare sammanhang.

I den mån utskottet har utgått ifrån att det inte går att samla folk bakom en sådan politik, förstår jag det. Men det skulle väl klarläggas genom en utredning och vid en prövning av frågan i partigrupperna i denna riksdag. Här finns egentligen ingen som stiger upp och förklarar sig vara emot ett lösande av dessa problem.

Samtidigt som herr Strand beskyller oss för orealism — i ett ögonblick då vi erkänner att detta är en kostsam reform och tycker att vi bör ta itu med den omedelbart för att så snabbt som möjligt få problemen klarlagda — anser herr Strand att det inte alls är någon brådska, ty en sådan utredning skulle snart vara gjord. Detta strider i

varje fall mot all den erfarenhet som jag har av sådana här stora frågor. Men i den mån det föreligger missförstånd om vad vi egentligen menar vill jag på den punkten tillägga, att om vi genom utredningen snabbt kommer fram till att reformen bör genomföras, så kan man omedelbart sätta i gång och försöka planera för resurserna. Det är det som nu inte blir gjort. Det är lätt att ta fram massor av exempel på reformer som genomförts i detta land och som — det är jag övertygad om — vid en objektiv granskning skulle visa sig vara mindre angelägna än denna. Det angelägna problem som det här gäller blir inte löst helt enkelt därför att man inte vill ta itu med frågan. Den omständigheten att det inte har stormat särskilt mycket kring denna fråga i riksdagen tidigare skall inte uppfattas så, att det inte finns intresse för den, att den inte är angelägen. Det är bara det att vi som regel har händerna fulla och alltid måste tänka på en viss prioritering. Men det är ingen tvekan om att det nu finns en opinion av helt annan kaliber på detta område än tidigare. Bakom denna utveckling ligger bland annat det ökande medvetandet om ojämlikheterna. De ökande insikterna om att jämlikheten måste få en bredare plats i vårt samhälle har alltmer aktualiserat frågan om pensionsåldern. Men också alla de andra aspekterna som vi har anfört i vår motion kommer här in i bilden.

Herr Strand sade — jag är oklar om hur formuleringen var — att talarna före honom här i dag hade ordat om sådant som rörde dem själva. Jag förstår att han därmed inte menade att vi skulle ha talat för en sak som närmast gällde oss personligen, utan att det var fråga om en sak som med våra allmänna intressen låg oss nära. Om man som jag i sin ordinarie profession råkar företräda de i detta sammanhang missgynnade människorna i vårt samhälle, är det helt omöjligt att föra ett jämlikhetsresonemang utan att hamna på den sida som vi gjort — och det kan väl

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.
inte vara något att rikta anmärkning mot. Men om herr Strand vill tolka in att det här från vår sida skulle vara fråga om ett gruppegoistiskt intresse, måste jag allvarligt protestera — det ligger faktiskt inte för mig att syssla med sådant. Nej, det rör sig här om en mycket stor och viktig samhällsfråga, nämligen om en vettigare social rättvisa i detta samhälle. Denna fråga intar där en stor plats. Men även om man inte skulle vilja rulla upp det breda perspektivet, kunde man ställa sig frågan: Hur länge skall staten som storföretagare fortsätta att behandla sina anställda olika? Vi vet att ursäkten är att det ser ut på det sättet på den privata arbetsmarknaden och att vi inte kan frigöra oss från inflytelserna därifrån. När man sitter i förhandlingar på Blasieholmen, där herr Strand varit med många gånger, sägs ofta att staten gör på det sättet och att man inte kan bortse därifrån. Är det då inte en logisk slutsats att samhället bör undersöka detta problem, inför vilket alla parter är förlamade — jag höll på att säga att vad skall man med staten till om inte för att den har en naturlig roll att spela i sådana sammanhang.

Det fanns också i herr Strands anförande en ton att vi skulle vara ansvarslösa — jag tror inte att detta ord användes, men det var på gränsen därtill. Vad är då ansvar i detta sammanhang? Är det att med gott humör tolerera upprörande orättvisor, saker som är skadliga för produktionslivet, eller är det att angripa problemen och hylla högre värden? Jag är medveten om att man i iveren att skapa social rättvisa kan förverka annan ambition man har, bli orealistisk, slå över och därigenom skada sina egna intressen. Men jag tycker inte att utskottets talesman har styrkt att det är orealism över dessa motioner. Jag tycker tvärtom att sakargumentationen är så besvärande att jag första gången i denna kammare har hört utskottets ordförande vara oklar i sina formuleringar. Vi har i dag i frå-

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

ga om lönesättningen ute på arbetsmarknaden en ordning — och jag tror att herr Strand känner igen mina funderingar när det gäller LO-problematiken — enligt vilken de eftersläpande vill kompensera sig. När de gör detta i något sammanhang, skall de som redan är gynnade ha betalt därför. Det är en evig kretsgång som är hämmande för lönepolitiken och hela vår samhällsekonomi, ja t. o. m. för dispositionen av de framväxande resurserna. Jag har inte dolt att jag här i hög grad låter rättvisetanken vara vägledande, men jag har också liksom motionärerna anfört andra skäl på denna punkt.

Jag vill i detta sammanhang skjuta in en replik — eller kanske bara ett klarläggande — till herr Hübinette. Han tyckte nämligen att vi inte borde gå vägen att sänka pensionsåldern, utan han ville satsa på flexibilitet. Det beror på, herr Hübinette, vad vi är ute efter. Jag är rörande överens med herr Hübinette om att det i fråga om pensionsåldern är angeläget med flexibilitet. Jag kan t. o. m. tänka mig att en sådan här utredning skulle få större räckvidd än den som socialministern har beslutat och som innebär en prövning av frågan om förtidspensionering mellan 63 och 66 år. Jag tror att flexibiliteten är en riktig tanke, även om det systemet har svagheter — så långt är vi överens. Men, herr Hübinette, om vi nu får denna flexibilitet, vilken — som jag sade i mitt första anförande — begränsar en del orimligheter och i någon mån också orättvisorna, kvarstår det faktum att vi skulle fortsätta att låta ungefär hälften av den egentliga löntagarkåren, alltså de som lever på arbete åt andra, ha en högre pensionsålder än andra. Detta kan jag inte finna något som helst motiv för.

Jag vill stödja herr Eric Carlsson när han erinrar om år 1914. Det har gått flera årtionden sedan dess, och hela tiden har vi suttit fast i denna klyvning av löne marknaden i två delar. Någon gång måste vi angripa detta

problem, och det tycker jag vi skall göra i ett samhälle med växande ekonomi och där vi har stort gehör för jämlikhetstanken. Därför, herr Hübinette, måste kravet på sänkning av den allmänna pensionsåldern kvarstå, samtidigt som vi genomför den reform vi är överens om. Jag vill gärna tillägga att vi i vår motion framhöll att den ideala lösningen vore att utsätta hela frågan om den allmänna pensionsåldern för en, låt mig säga objektiv analys. Men om man då stannade vid 67 år, eller något annat år över 65, måste också den andra, gynnade halvan vara med på den ordningen. Varom inte får rättfärdighetsresonemanget en högre relevans i sammanhanget. Det kan vi inte tänka bort under några förhållanden.

Herr Strand tog upp den ekonomiska sidan och då närmast när det gäller den enskilde. Jag har i och för sig ingenting att invända mot vad han konstaterade, nämligen att om en person i stort sett har bara folkpensionen att leva på så blir det magert, även om vi inte inför några reduceringsregler. Man bör även pröva nivåfrågan i detta sammanhang. Det är en sak. Men även om man inte gör det, kan jag inte förstå att människornas ställning skulle bli sämre jämfört med vad den är nu om vi sänkte den allmänna pensionsåldern. Varför? Ja, hur ser mönstret ut för dem som har låg pensionsålder? I hög grad fortsätter de att arbeta med speciella uppdrag. Då blir pensionen ibland en utfyllnad till lönen, men ofta utgör lönen för det nya uppdraget en utfyllnad till pensionen. Det är minsann en guds gåva att vara i den situationen. Det vore inte så värst orimligt om de nu missgynnade, som i stort sett är kropparbetarna här i landet med deras låga pensionsnivå skulle kunna få fortsätta att arbeta efter 65 års ålder och få både lön och pension, eller i varje fall en del av pensionen. Jag anser inte att detta är en ideal social ordning. Men om

vi nu accepterar systemet med fast pensionsålder och samtidigt — som jag gör — hyllar den idén att människor skall få arbeta så länge de vill och orkar även efter pensionsåldern — vilket alla skall ha absolut rätt till utan undantag — kommer man fram till att det faktiskt är de sämst lottade i samhället som skulle få en extra spark framåt, ekonomiskt och socialt, av detta arrangemang. Om det däremot är ett absolut villkor att ingen efter 65-årsdagen får ha något förvärvsarbete, får herr Strands funderingar en viss relevans. Men det är inte så i praktiken.

Det kan tänkas att denna riksdag på allvar vill pröva — men jag skall inte ta upp det nu — om det är riktigt att folk så fort de kommer upp i 50-årsåldern skall ha utomordentligt stora svårigheter att få arbete oavsett hur skickliga de är. Detta är som bekant ett problem långt före 65-årsåldern.

Herr talman! Jag anser — och jag hoppas att det inte bara är ett önsketänkande — att även om denna kammare liksom andra kammaren avslår vårt förslag så har frågan ändå fallit framåt. Jag tvivlar på att utskottet kan komma igen om ett år med samma attityd. Då skulle människorna ute i bygderna nämligen undra vad det är fråga om.

Herr Strand sade att han inte var säker på att de som skulle få glädje av en sådan här reform, t. ex. industriarbetarna, vill offra någonting för den. Jag kan naturligtvis inte skriva ut något intyg på hur det förhåller sig — i varje fall kan jag inte ange hur många som är för respektive emot — men jag är fullt övertygad om att vad som är lättast att vinna sanktion för hos LO-folket är just åtgärder i den här frågan. Vidare anser jag att de människor det gäller inte skall behöva ta ett uns av sin nuvarande levnadsstandard för att programmet skall förverkligas, något som herr Strand antydde. Vi skall ta ur den växande produktio-

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.
nen, och vi skall framför allt hålla igen i fråga om mindre angelägna saker. Så genomför vi också en jämlikhetspolitik i ett något vidare sammanhang.

Om det resonemang jag fört skall för ses med etiketten orealistiskt, är mig egal, men jag är inte rädd för framtidens dom om vad som är realism på den här punkten.

Herr förste vice talmannen **STRAND**
(s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Yngve Persson fällde ett omdöme som väl närmast gick ut på att han ville betrakta min inställning som konservativ. Är det omdömet riktigt, måste jag säga att det förmodligen finns något gott också hos de konservativa inställningarna. Jag har motiverat varför jag anser deras inställning vara orealistisk som talar för omedelbara reformer på det här området. Jag har sagt att de har knutit sig alltför hårt fast vid önskemålet om åtgärder men blundat för konsekvenserna. Båda dessa ting är betydelsefulla i ett sådant här sammanhang. Det är ingen glädje med sänkt pensionsålder, om pensionsnivån blir för låg. Då kommer omedelbart krav på åtgärder för att göra det möjligt för vederbörande att leva på pensionen.

Jag vet att herr Yngve Persson har en mera optimistisk syn än jag på den väntade utvecklingen inom samhälls-ekonomi, och han har väl stöd hos Landsorganisationens ekonomer. Herr Persson frågade, om jag har den uppfattningen att samhällets resurser — och de ökande resurserna, som kan räknas i miljarder — används på ett rationellt och ur allmänna synpunkter riktigt sätt. Om jag var riktigt konservativ, skulle jag kunna komma med elaka funderingar över hur regeringen egentligen sköter sitt jobb. Det är ju socialdemokraterna som har suttit vid makten i många år. Vi har diskuterat de ekonomiska frågorna i många sam-

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

manhang, och nog tycker vi väl i allmänhet att vi har fått ut relativt mycket av sociala reformer under dessa år. Inte minst har vi kunnat glädjas åt den förbättrade folkpensioneringen och en tilläggs pensionering som så småningom kommer att bli alltmera effektiv.

Jag har inte använt ordet ansvarslös om dem som motionerat eller yttrat sig i den här frågan. Jag har inte heller menat det med de omdömen jag avgivit. Jag vet mycket väl att man kan arbeta hårt för en sak utan att känna behov av att syssla med konsekvenserna av den.

Herr Yngve Persson sade att hur utgången än blir så faller frågan framåt. Jag kan också ha ett intresse därav. Frågan hade fallit framåt även utan dessa motioner och utan denna stora debatt, eftersom ju inte någon vill bita sig fast vid den högre pensionsåldern, låt oss gärna använda uttrycket den alltför höga pensionsåldern, längre än som är nödvändigt men framför allt inte längre än till dess att vi kan erbjuda dem som går i pension vid en tidigare ålder en hygglig pension. Det är inte bara medaljen som i detta avseende skall komma efter pensioneringen. Jag tror att en sänkt pensionsålder också uppskattas mera, om de som lämnar det aktiva arbetet kan erbjudas en fullvärdig pension.

Jag har vid min bedömning av denna fråga inte uteslutande tagit fasta på att det för folkpensioneringens del kostar 700 miljoner kronor, om pensionsåldern sänks med två år, eller att ATP skulle belastas med ytterligare några miljoner kronor om året. Jag har undvikit att använda siffror, och jag har inte heller tagit fasta på de siffror som har nämnts vare sig om pensionsåldrarna i andra länder eller om det antal människor som skulle komma i åtnjutande av förbättrade förmåner därest pensionsåldern skulle sänkas till 65 år. Det är orealistiskt att diskutera härom. Vi känner inte till

förhållandena i andra länder. Där har man antagligen en betydligt lägre levnadsålder än vi har. Folk lever därför snabbare och åldras fortare. Därför kan det i sydligare länder vara motiverat med en lägre pensionsålder. Det kan mycket väl tänkas att vi orkar arbeta längre i de nordiska länderna på grund av det annorlunda klimatet. Jag har emellertid som sagt avstått från att göra sådana jämförelser. I fråga om dessa ting kan man ha en uppfattning och hävda den men den kan också gen-drivas från annat håll.

Däremot har jag tagit fasta på några siffror ur propositionen nr 38 till årets riksdag. På s. 58 i propositionen finns en tablå över antalet personer som den 1 januari 1969 uppbar folkpension i någon form. Enligt denna tablå utgick ålderspension till 919 000 personer, förtidspension till 178 000, av vilka 155 000 tillerkänts hel och 22 200 reducerad pension. Hustrutillägg utgick till 50 500 och änkepension till 98 200. Tillhoppa gör detta 1 245 700 personer, som vid början av innevarande år uppbar folkpensionsförmån av något slag. Här har inte inräknats personer som begagnat sig av möjligheten till förtida uttag.

Vid en sänkning av pensionsåldern med två år tillkommer 150 000 à 160 000 personer som får folkpension. Jag skulle tro att det är vad man ungefär har att räkna med, även om en del av dem redan har pension. Det minskar emellertid inte kostnaderna för folkpensioneringen. Den är nämligen samordnad med andra pensionssystem. Vid en sänkning av pensionsåldern kommer utgifterna för folkpensionen att stiga medan den pensionsinrättning till vilken den som har en lägre pensionsålder hör får en motsvarande minskning. Det innebär — med bortseende från barn under 16 år — att 20 procent av befolkningen eller för att ta ett mera överskådligt tal att av fem personer över 16 år i genomsnitt en får pension. Denna befolkningspyramid är mera besvärande i fram-

tidsprognoserna än vad kostnaderna i samband med en sänkning av pensionsåldern är.

Tillkommer 150 000 personer om man sänker pensionsåldern till 65 år och liberaliserar möjligheterna att få förtidspension är vi om några år en och en halv miljon som lyfter folkpension, vilket betyder att en av fyra åtnjuter folkpensionsförmån i någon form. Herr Yngve Persson, även om vi har en ekonomisk utveckling och resurserna i samhället ökar år från år kommer det ändå inte att bli mer än tre som skall bära kostnaderna för pensioneringen av den fjärde. Detta är kanske i och för sig mer oroande än de 700 miljoner som skulle bli den omedelbara kostnaden om vi fattade beslut om den lägre pensionsåldern.

Herr PERSSON, YNGVE, (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Strand sade någonting om att det går bra att tala om hur det bör vara om man inte tar konsekvenserna — återigen en värdering som jag anser orättfärdig. Jag tycker faktiskt att jag har uppträtt synnerligen ödmjukt inför realismen i denna fråga. Jag har nämligen inte yrkat någonting annat än att frågan skall utredas. Där emot anser jag — som jag tidigare sagt — att utskottet, som tycker att det inte behövs någon tid för en riktig utredning, är inkonsekvent, inte minst med hänsyn till de kostnader herr Strand erinrade om i slutet av sitt senaste anförande.

Situationen är kort och gott den att vi har ett visst läge på löne marknaden och i vår socialpolitik som vi måste ta itu med. Då vill vi få en utredning till stånd. Herr Strand säger att en sådan uppläggning egentligen innebär en kritik mot regeringens sätt att sköta dessa frågor. Ja, det är klart att regeringen, som har makten, alltid måste räkna med ett speciellt ansvar även när det går på sned. Men jag gör faktiskt inte den vär-

deringen. Det är helt enkelt på det sättet att en rad faktorer samverkar till den attityd man har och ligger bakom de förändringar man vill göra. I detta sammanhang spelar inte minst den allmänna opinionens värderingar in i hög grad.

Det är typiskt för herr Strands sätt att resonera att samtidigt som han ser en viss verklighetsflykt i min uppläggning tänker han inte på att jag varit med i LO under många år och där accepterat att vi inte arbetat hårdare för denna fråga än vi faktiskt gjort. Men någon gång blir måttet rågat. När vi nu ser vilka stora resurser som tas i anspråk för ändamål som kan anses mindre angelägna har, som jag tidigare sade, tidpunkten kommit när man måste försöka göra någonting åt det problem som vi här aktualiserat.

Slutligen, herr talman, vill jag framhålla att jag i mitt första anförande sade att jag är mycket tacksam för utskottets erkännande att frågan är på gång. Det förbryllar mig dock att utskottet inte vill tillstyrka en utredning. Nu säger utskottets talesman att denna fråga skulle vara aktuell även om inte några motioner hade väckts. Jag har inget behov av att tillmäta dagens seans någon speciellt stor betydelse för denna frågas utveckling. Jag tog bara herr Strands lilla fundering som ett tecken på att vi i själva verket kanske mycket snart kan få mötas i denna kammare och fatta ett positivt beslut i denna fråga, för så vitt inte regeringen helt enkelt överrumplar oss och tillsätter en utredning. Det har ju hänt förr.

Herr DAHLBERG (s):

Herr talman! Frågan om en allmän sänkning av pensionsåldern här i landet togs upp av centerpartiet i fjolårets valrörelse. Samtliga andra partier som deltog i valet stod ganska neutrala till detta förslag och sade att det fanns andra vägar att lösa problemen för den äldre arbetskraften och för alla dem

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

som har tungt och hårt arbete. Detta ledde väl fram till att Landsorganisationen gjorde denna framställning till regeringen om att man borde se över reglerna för att åstadkomma en liberalisering av förtidspensioneringen.

Jag kan här anföra några skäl till att andra lagutskottet har tillmätt denna fråga så vital betydelse.

De nuvarande bestämmelserna för erhållande av förtidspension är som alla vet ganska hårda vad gäller medicinska indikationer och arbetsmarknadshänsyn. Kan man liberalisera dessa bestämmelser får även den som är under 65 år, kanske rent av i 50-årsåldern, en pension som beräknas på så att säga antagandepoäng fram till 67 års ålder. Han kan alltså få full pension under sådana betingelser.

Man löser inte dessa problem enbart med en sänkning av pensionsåldern från 67 till 65 år. Det finns åtskilliga arbetare som får behov av pension långt före 65 års ålder. Det är ett av skälen till att man tillmäter liberalisering av förtidspensionerna så stor vikt.

Kostnaderna känner man inte till, men siffran 700 miljoner har nämnts. Går man till Statistisk årsbok, finner man att årskullarna 1904—1905 var ungefär 130 000 personer. Tabellerna visar att 85 000 av dessa årskullar lever. Det är alltså stora årskullar som skall in i pensionssystemet. Trots bortfallet får vi redan nu en ökning med 25 000 folkpensionärer. Vi går mot ett samhälle med allt fler pensionärer. År 1965 var 10,8 procent av befolkningen 67 år och äldre. År 1975 har denna grupp ökat till 12,5 procent.

En annan viktig faktor är att vi har en stor grupp pensionärer som har det ganska knalt, nämligen alla de som saknar ATP-pension. Man räknar med att det i dag finns ungefär 900 000 pensionärer som enbart har folkpension och som saknar varje form av ATP. Om ytterligare tio år skulle det finnas 600 000 kvar. Därför är det ganska angeläget att man, som föreslagits i proposition nr

38, får ett pensionstillskott på 180 kronor för ensamstående och 360 för äkta makar, så att om tio år en ensamstående får 1 800 och äkta makar 3 600. Om basbeloppet är 6 000 kronor skulle man i folkpension för äkta makar få 12 000 kronor, vartill kommer bostadstillägg.

Andra lagutskottet begärde i följd en utredning om sänkning av pensionsåldern för gruvarbetare till 63 år. De har ju redan nu i vissa fall lägre pensionsålder än andra arbetare, nämligen 65 år. Det gäller en liten, begränsad grupp — gruvarbetare under jord på ett fåtal arbetsplatser — och det är lätt att kontrollera den. Men går man utanför denna grupp och inkluderar fiskare, skogsarbetare, restauranganställda, skiftarbetare och många andra, får man också svårigheter att plocka fram dessa. De kan byta yrke under årens lopp, och de kan ha haft olika anställningar. Vi har för närvarande ett pensionssystem utan pensionsbrev, och dessa grupper ingår i hela systemet som ett kollektiv. Ju fler man skall ge en särställning desto svårare blir det.

Detta är alltså de skäl som varit vägledande för andra lagutskottets uppfattning att man skall avvakta den utredning som riksförsäkringsverket gör. Man räknar med att utredningen skall kunna klara en hel del problem för fiskarna och skogsarbetarna och dem som arbetar i de tunga yrkena så att de får en hygglig pension.

Yngve Persson lät nästan påskina att man lever i ett samhälle där det inte finns någon större trygghet och där det råder väldiga orättvisor. Men om man ser tillbaka på pensionsfrågan måste man säga att om det skett stora förändringar på något område så är det just där. För tio år sedan fanns inte ATP. Då hade man bara folkpensionen, en låg folkpension, att lita till — ungefär 2 000 kronor för ensamstående och 3 000 kronor för äkta makar. Även de kommunala bostadstilläggen var ganska betydelselösa. Nu har man i alla fall infört den allmänna tilläggs-

pensioneringen, och ovanpå folkpensionen utbetalas därmed en rätt hygglig pension. Om man nu sänker pensionsåldern till 65 år, skulle man också frånhända ett par årskullar möjligheterna att intjäna ATP-poäng upp till nu gällande ålder. Det är en viktig faktor.

Men sker det då ingenting på folkpensionsområdet? Här föreligger en proposition nr 38. Av den framgår att statens kostnader för folkpensionen är 6 miljarder kronor under innevarande budgetår, men det budgetår som vi har framför oss skall beloppet ökas med 510 miljoner kronor, dels genom införande av pensionstillskott, dels genom ökning av antalet pensioner, dels genom pensionshöjningar på grund av värdesäkring. Vidare räknar man med att kommunernas kostnader för de kommunala bostadstilläggen är 750 miljoner kronor. För närvarande utges ATP-pensioner med 950 miljoner kronor. Men proposition 38, som skall behandlas om någon vecka, innebär en kostnadsökning på 2,5 miljarder kronor, dels för pensionstillskotten, dels på grund av ökningen av antalet pensionärer. Man kan då lägga till den framtida ATP-pensionen och fråga sig: Vilka blir kostnaderna för vårt pensionssystem med den ökning som pensionstillskotten innebär? Man finner då att för budgetåret 1978/79 skulle behövas 13 750 miljoner kronor. Vad som nu har föreslagits är alltså 5,5 miljarder mera än som för närvarande utges till pensioner. Då har man inte tagit någon som helst hänsyn till nya regler för utgivande av förtidspension eller till en sänkning av pensionsåldern. Detta visar att framtiden är ganska intecknad när det gäller kostnaden för pensioner.

Om man följer den linje som herr Strand här har företrätt och som egentligen är Landsorganisationens, måste man fråga Yngve Persson, som själv tillhör landssekreteriatet och alltså står bakom LO:s uppfattning, varför han vill ha en annan linje. Här slås faktiskt

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

andra lagutskottet för en linje som löntagarna sluter upp omkring. Vi har tagit hänsyn till den verklighet vi lever i. Det är många som saknar ATP-pensioner och behöver ett pensionstillskott. Man kan få en liberalisering av reglerna för förtidspensioneringen och lösa alla de problem som sammanhänger med pensioneringen inom de tunga yrkena. Har man löst dessa problem — här pågår utredningar — får man se vad det kommer att innebära i fråga om kostnader osv. Då kan man se om man har möjlighet att gå vidare på den här vägen. Jag tror att det finns all anledning för riksdagen att ta ställning med hänsyn till att vi går mot ett samhälle där allt färre människor får bära en allt större börda. Antalet pensionärer blir större, men också kostnaden för varje pensionär ökar ständigt på grund av indexregleringen.

Jag tror därför att man lugnt kan följa andra lagutskottets förslag när det gäller de tjugo motionerna.

Herr CARLSSON, ERIC, (cp):

Herr talman! Det var andra lagutskottets presidium som föranledde mig att begära ordet.

Jag vill först påpeka att av de här aktuella årsgrupperna på cirka 160 000 personer har drygt hälften förtidspensioner av olika slag. Det gäller dels den kategori som utskottets ärade ordförande talade om, dels den stora grupp som har tjänstepensioner. Man bör alltså se på den totala volymen av pensionskostnaderna — då blir kostnaderna något annorlunda och betydligt lägre ganska säkert.

Utskottets vice ordförande uttryckte sin förvåning över att det uppstått en stor debatt i den här frågan och sade ungefär som så, att frågan om pensionsåldern inte var av någon stor och avgörande politisk karaktär. Enligt min uppfattning har dagens debatt präglats av stämningen utanför riksdagshuset. Jag förmodar också att dagens debatt

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

leder till att frågan om pensionsåldern utvecklas i rätt riktning.

Fru Hamrin-Thorell försökte sedan ställa herr Hedlunds uppfattning mot den jag företräder. Herr Hedlund har sagt att vi behöver en sträng angelägenhetsgradering beträffande nya reformer, och vår bedömning är att frågan om en sänkt pensionsålder måste få för- tur och avgöras snarast möjligt.

Det har sagts i debatten att den nämnda utredningen om en liberalisering av villkoren för förtidspension med hänsyn till medicinska och arbetsmarknadspolitiska bedömningar skulle vara en framkomlig väg att lösa en del av dessa problem. Vår uppfattning är att en ökad grundtrygghet genom en allmän sänkning av pensionsåldern löser en god del av problemen för de stora grupperna. På den grundvalen får vi därefter söka lösa problemen för de speciella grupper som kan bli aktuella. Jag menar alltså: i botten en allmän reform som ger grundtrygghet och en sänkt pensionsålder och därefter lösningar av problemen för berörda specialgrupper.

Herr talman! Det har varit en lång debatt i dag och många synpunkter har penetrerats. Därest frågan om en sänkt pensionsålder ej beslutas i dag har vi möjlighet att diskutera denna fråga en gång till i första kammaren, nämligen år 1970. Det är sista året då denna kammare har möjlighet att behandla pensionsfrågan — från 1970 års utgång är ju med den författningsreform vi beslutat denna ärorika kammares insatser slutförda. Det skulle vara en heder för första kammaren om ett positivt beslut beträffande pensionsåldern fattades i slutskedet av dess tillvaro. Det skulle bli en värdig avslutning på första kammarens arbete, som präglats av framsynthet och vilja att värna de många och de små i landet.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande om bifall till reservation nr 1.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan, varvid dock punkterna C 1 och C 2 komme att sammanföras.

I fråga om punkten A, fortsatte herr talmannen, hade yrkats

1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas;

2:o), av herr *Carlsson, Eric*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av honom och herr Larsson i Öskevik vid utlåtandet avgivna reservationen; samt

3:o), av herr *Österdahl*, att kammaren skulle godkänna det förslag, som innehölls i den av honom och herr Jönsson i Ingemarsgården vid utlåtandet anförda, med 2 betecknade reservationen.

Vidare hade, anförde herr talmannen, herr Norberg yrkat bifall till motionen I: 781, såvitt nu vore i fråga. Detta yrkande vore emellertid, fortsatte herr talmannen, av samma innebörd som reservationen 1, varför det ej komme att upptagas till särskild proposition.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt ovan under 1:o)—3:o) upptagna yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Carlsson, Eric*, begärde vote-ring, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras åsikt, som ville till kontraposition antaga bifall till herr Eric Carlssons yrkande.

Herr *Österdahl* äskade emellertid votering om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående andra lagutskottets utlåtande nr 20 punkten A antager det förslag, som innefattas i den av herr Eric Carlsson och herr Larsson i Öskevik vid utlåtandet avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits det förslag, som innefattas i den av herr *Österdahl* och herr *Jönsson* i Ingemarsgården vid utlåtandet avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Carlsson, Eric*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 29;

Nej — 57.

Därjämte hade 47 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd härav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 20 punkten A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Om sänkning av pensionsåldern, m. m.

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Österdahl* och herr *Jönsson* i Ingemarsgården vid utlåtandet avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Österdahl* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 81;

Nej — 44.

Därjämte hade 8 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ytterligare gjorde herr talmannen i enlighet med de avseende punkten B förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr *Österdahl* och herr *Jönsson* i Ingemarsgården vid utlåtandet avgivna, med 4 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Österdahl* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 20 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Österdahl* och herr *Jönsson* i Ingemarsgården vid ut-

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

låtandet avgivna, med 4 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Österdahl* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 97;
Nej — 26.

Därjämte hade 11 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På gjord proposition bifölls härefter vad utskottet hemställt i punkterna C 1 och C 2.

Vidare gjordes enligt de rörande punkten C 3 framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till motionerna I: 47 och II: 53; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Därpå bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i punkten C 4.

Med avseende å punkten D, anförde nu herr talmannen, hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock att kammaren skulle bifalla motionerna I: 781 och II: 891, såvitt nu vore i fråga.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Persson, Yngve*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 20 punkten D, röstar

Ja;
Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, bifalles de i ämnet väckta motionerna, såvitt nu är i fråga.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1969/70 inom försvarsdepartementets verksamhetsområde jämte motioner.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t berett riksdagen tillfälle att yttra sig med anledning av vad som anförts i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1969 om ramar för det militära försvaret och civilförsvaret m. m.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat följande gruppvis sammanställda motionsyrkanden.

Beträffande *parlamentarisk försvarskommitté m. m.* hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 256, av herr *Virgin m. fl.*, och II: 291, av herr *Holmberg m. fl.*, vari anhållits, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl.

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

Maj:t hemställa om tillsättande av en parlamentarisk försvarskommitté med de uppgifter som i motionerna angivits,

dels de likalydande motionerna I: 446, av herr *Werner*, och II: 421, av herr *Hermansson m. fl.*, vari hemställts, såvitt nu vore i fråga,

att en ny försvarsutredning måtte tillsättas, sammansatt av samtliga i riksdagen representerade partier och av representanter för de viktigaste folkrörelserna samt med deltagande av civila och militära sakkunniga, med uppgift att utreda och framlägga förslag till en ny försvarsordning i enlighet med de riktlinjer som anförts i motionerna,

att den nya försvarsutredningen måtte anmodas slutföra sitt arbete och framlägga förslag inom en tidrymd av två år och

att under denna tid militäranslagen successivt måtte nedskäras så, att de vid periodens slut begränsades till underhåll av nuvarande försvarsorganisation och att i princip inga nyinvesteringar gjordes såvida icke bindande avtal omöjliggjorde avbeställning och industriell omdisponering för civil nyttoproduktion.

Beträffande *nytt långsiktigt försvarsbeslut m. m.* hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 423, av herrar *Bengtson* och *Dahlén*, samt II: 510, av herrar *Wedén* och *Hedlund*, vari yrkats, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen skulle uttala, att den förutsatte, att förberedelserna för nytt försvarsbeslut påbörjades i så god tid, att riksdagspartierna bereddes tillfälle att som tidigare skett deltaga däri,

dels de likalydande motionerna I: 363, av herr *Lindblad*, samt II: 423, av herrar *Romanus* och *Ahlmark*, vari föreslagits,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle uttala sig för en övergång till rullande försvarsbeslut enligt de riktlinjer som angivits i motionerna och

att riksdagen i enlighet härmed skulle hemställa om förslag till treårigt för-

svarsbeslut, samt riktlinjer för de därpå följande två åren, senast till 1971 års riksdag.

Beträffande *ramen för budgetåret 1969/70* hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 256, av herr *Virgin m. fl.*, och II: 291, av herr *Holmberg m. fl.*, om höjning av anslagen för anskaffning av materiel till armén, marinen och flygvapnet, vilka yrkanden innebure en uppräknig av anslagsramen för det militära försvaret med 150 000 000 kronor,

dels de likalydande motionerna I: 446, av herr *Werner*, och II: 421, av herr *Hermansson m. fl.*, vari hemställts, såvitt nu vore i fråga, att redan i 1969/70 års budget en nedskärning måtte göras av utgifterna på försvarshuvudtiteln med 500 000 000 kronor i enlighet med i motionerna angivna principer.

Beträffande *utnyttjande av reservationsmedel* hade utskottet behandlat de likalydande motionerna I: 256, av herr *Virgin m. fl.*, och II: 291, av herr *Holmberg m. fl.*, vari yrkats, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen skulle besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte medgiva, att försvarets myndigheter finge utnyttja reserverade anslagsmedel på sätt i motionerna angivits. Motionerna innebure att medlen skulle utnyttjas till erforderlig del efter förslag av ÖB för att ytterligare öka handlingsfriheten och förbättra försvarseffekten på områden där den inledda nedrustningspolitiken hade fått eller väntades få de mest olyckliga verkningarna. Beställningar och åtgärder som kunde förbättra sysselsättningen borde eftersträvas.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt,

1. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 256 och II: 291, i vad de avsåge tillsättande av en parlamentarisk försvarskommitté,

2. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 446 och II: 421, i vad de av-

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

såge tillsättande av en försvarsutredning med uppdrag att inom två år fullgöra sitt uppdrag och en successiv nedtrappning under tiden av försvarsanslagen,

3. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 423 och II: 510, i vad de avsåge formerna för nytt långsiktigt försvarsbeslut,

4. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 363 och II: 423,

5. att riksdagen måtte med avslag å motionerna I: 256 och II: 291, i vad de innebure en uppräknig av ramen, samt motionerna I: 446 och II: 421, de två sistnämnda såvitt nu vore i fråga, godkänna Kungl. Maj:ts förslag till ramberäkning för det militära försvaret för budgetåret 1969/70,

6. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 256 och II: 291, i vad de avsåge ianspråktagande av reservationsmedel utöver utgiftsramen för budgetåret 1969/70,

7. att riksdagen måtte godkänna Kungl. Maj:ts förslag till ramberäkning för civilförsvaret för budgetåret 1969/70.

Reservationer hade anförts

1, beträffande *parlamentarisk försvarskommitté*, av herrar *Virgin* (m), *Strandberg* (m), *Bohman* (m) och *Petersson* i Gäddvik (m), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under 1 hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 256 och II: 291, i vad de avsåge tillsättande av en parlamentarisk försvarskommitté, som sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anförde;

2, beträffande *nytt långsiktigt försvarsbeslut*, av herrar *Virgin* (m), *Ivar Johansson* (cp), *Bengtson* (cp), *Eric Peterson* (fp), *Dahlén* (fp), *Strandberg* (m), *Lindblad* (fp), *Bohman* (m), *Gustafson* i Göteborg (fp), *Mattsson* (cp), *Enskog* (fp), *Antonsson* (cp), *Dahlgren* (cp) och *Petersson* i Gäddvik (m),

vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 3 hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 423 och II: 510, såvitt nu vore i fråga, som sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anförde om formerna för nytt långsiktigt försvarsbeslut;

3, beträffande *ramen för nämnda budgetår*, av herrar *Virgin* (m), *Strandberg* (m), *Bohman* (m) och *Petersson* i Gäddvik (m), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del lyda så, som reservationen visade, samt att utskottet bort under 5 hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 256 och II: 291, i vad de innebure en uppräknig av ramen, samt med avslag å motionerna I: 446 och II: 421, de två sistnämnda såvitt nu vore i fråga, godkänna reservanternas förslag till ramberäkning för det militära försvaret för budgetåret 1969/70;

4, beträffande *utnyttjande av reservationsmedel*, av herrar *Virgin* (m), *Strandberg* (m), *Bohman* (m) och *Petersson* i Gäddvik (m), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort erhålla den avfattning, denna reservation visade, samt att utskottet bort under 6 hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 256 och II: 291, såvitt nu vore i fråga, som sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anförde om ianspråktagande av reservationsmedel utöver utgiftsramen för budgetåret 1969/70.

Vid utlåtandet fanns fogat ett särskilt yttrande av herrar *Ivar Johansson* (cp), *Bengtson* (cp), *Eric Peterson* (fp), *Dahlén* (fp), *Lindblad* (fp), *Gustafson* i Göteborg (fp), *Mattsson* (cp), *Enskog* (fp), *Antonsson* (cp) och *Dahlgren* (cp).

Herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, yttrade, att vid överläggningen beträffande denna

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

punkt jämväl finge beröras övriga punkter i utlåtandet; eventuella yrkanden vid andra punkter än den nu föredragna skulle dock framställas först sedan respektive punkt föredragits.

Herr VIRGIN (m):

Herr talman! Jag är ledsn över att behöva fresta kammarens tålmod med att upprepa ett par påståenden som jag tidigare flera gånger har gjort här i kammaren. Jag tycker emellertid att jag måste göra det därför att de rör grundläggande fakta i försvarsdiskussionen och därför att man ständigt får uppleva att dessa fakta från socialdemokratiskt håll förtiges eller felaktigt presenteras.

För det första är det enda förnuftiga sättet, på vilken man kan beskriva vårt försvars effekt, styrka, prestationsförmåga eller vad man vill kalla det, att mäta den i hur en viss väsentlig uppgift kan fullgöras, lämpligen då uppgiften att slå tillbaka en invasion utförd med konventionella medel. Om den förmågan hålls oförändrad så bibehålles också försvarets fredsbevarande verkan oförändrad. Minskas den så ökar riskerna för påtryckningar, övervåld och krig.

För det andra ligger försvarsanslagen i fjolårets försvarsbeslut på en avsevärt lägre nivå i fast penningvärde än tidigare. Det från socialdemokratiskt håll ofta hörda påståendet att det fortfarande sker en upptrappning och att det bara är ökningstakten som har avtagit, att försvarseffekten ökar osv., är direkt missvisande. Vad som pågår just nu i vårt land är en betydande och snabbt accelererande urholkning av vår försvarseffekt. De som mot bakgrunden av de faktiska förhållandena vill påstå något annat torde böra påtaga sig bördan att bevisa riktigheten i ett så orimligt påstående.

Jag skall be att här i kammarens television få visa ett diagram som belyser anslagsutvecklingen för det svenska försvaret under senare år. Dia-

grammet är gjort i sådan skala att en millimeter i diagrammet svarar mot 10 miljoner kronor i anslag. En centimeter motsvarar alltså 100 miljoner kronor.

De fyra gråa staplarna till vänster motsvarar försvarsanslagen under 1963 års försvarsbeslut. Den vita stapeln i mitten är 1967/68, alltså det år då inget försvarsbeslut fanns, och de fyra staplarna till höger visar det försvarsbeslut som riksdagen fattade i fjol. Den prickade linje som går upp åt höger från 1966 års försvarsbeslutsstaplar visar den utgiftsinriktning som 1963 års försvarsbeslut hade. Jag kanske skall tillägga att skalan blir något förstörd på televisionsskärmen, men skillnaden är inte så stor.

Detta diagram visar den väldiga minskning i förhållande till det förra försvarsbeslutet som äger rum. Det förra beslutet förutsatte en viss årlig stegring för att uppnå anpassning till den tekniska utveckling som oavbrutet äger rum. Skillnaden mellan det gamla och det nya beslutet rör sig om cirka en miljard kronor på två år, och skillnaderna ökar undan för undan. Men diagrammet visar också att anslagen i absoluta tal har sjunkit kraftigt. Det gäller över en halv miljard kronor under samma tvåårsperiod. Även den skillnaden ökar och kommer mot slutet av nu gällande försvarsperiod att vara uppe i över en och en halv miljard kronor. Det gäller alltså här den minskning som försvarsanslagen underkastats i jämförelse med vad som skulle vara fallet, om man bara hade haft den mycket begränsade ambitionen att inte sänka anslagen jämfört med tidigare. Dessa uppgifter visar väl med all tydlighet hur ihåligt talet om upptrappning och stigande försvarseffekt är.

Det är egentligen ganska märkligt, hur representanter för regeringen genom att upprepa och återigen upprepa felaktiga påståenden söker utnyttja sin auktoritet och den naturliga benägenheten hos allmänheten att vilja tro på

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

vad regeringen offentligt säger till att direkt vilseleda denna allmänhet i den här för svenska folkets trygghet och säkerhet så väsentliga fråga.

I det föreliggande utskottsutlåtandet säger utskottets socialdemokratiska majoritet, att den nu gällande fyraårsplanen för försvarets utbyggnad — observera ordvalet! — »innebär en sänkt ökningstakt i förhållande till perioden 1958—1966. Försvarsutgifterna i fast penningvärde ökar under perioden med ca en procent per år mot tidigare 2,5 procent.» Jag ber kammarens ärade ledamöter att betrakta diagrammet och att därefter bedöma, om ett sådant uttalande kan sägas vara en korrekt beskrivning av det verkliga förhållandet. Jag kan inte finna det, och jag tycker att det är ett ovärdigt sätt att driva politik på, att utnyttja sin majoritetsställning till att sprida felaktiga sakuppgifter i riksdagstryck och på annat sätt. Man kan ha olika mening om hur politiken bör vara, men det borde bara finnas ett sätt att skildra verkligheten — det korrekta sättet.

Utskottsmajoriteten anför vidare att materielanskaffningen kommer att uppgå till samma belopp under innevarande försvarsbeslut som under det förra. Detta uttalande ger också en förvrängd bild av verkligheten.

All verksamhet måste tillåtas växa något så när i relation till den allmänna utvecklingen för att verksamheten skall kunna bibehålla sin ställning. Detta gäller alla områden, privata likaväl som statliga, och det gäller i hög grad också försvaret. Men även om man skulle bortse helt från detta, grundar sig uppgiften på en alldeles realistisk underskattning av de kostnader som först måste betalas innan resten av försvarsanslagen kan användas för anskaffning av materiel.

Dessutom — och det betyder allra mest — låtsas man inte om den, som man då sade, helt tillfälliga fördröjning som gjordes under det förra försvars-

beslutets sista år av materielanskaffning och anläggningsarbeten för 350 miljoner kronor, under försäkringar om att det uppskjutna skulle återtagas under de närmaste åren. Man minskade alltså därigenom den nivå som man nu jämför med, och man låtsas inte heller om att den som man jämför med inrymmer återtagningen. Slutresultatet är att materielanskaffningen i själva verket minskar högst väsentligt under det nya försvarsbeslutet, som helt naturligt är, med tanke på anslagens starka krympning.

Vi har från vår sida hela tiden bestämt opponerat oss mot den nya försvarspolitik som inleddes för ett par år sedan. Det finns inga sakliga motiv för den. Vi kan och vill inte dela ansvaret för att minska vårt lands förmåga att värna neutraliteten och friheten och att hålla oss utanför krig. Vi vill inte lämna delar av vårt land så svagt skyddade att de kan behöva uppges nästan utan motstånd. Vi kan inte finna skäl för att en försvarspolitik, som alla de demokratiska partierna var eniga om ännu för ett par år sedan, plötsligt skall behöva försämrats, i synnerhet som den för varje år krävde en allt mindre andel av svenska folkets samlade inkomster och alltså ständigt blev förhållandevis billigare. Det finns inga tecken på att våldet har avskrivits som politisk metod. Vi får tvärtom nästan dagligen bevis för att så inte alls är fallet, och de bevisen lämnas också i vår närhet.

Sveriges belägenhet på de storstrategiska skärningslinjerna mellan de två maktblocken ger oss ett särskilt utsatt läge och leder till risker för oss vid varje skärpning av motsättningarna mellan blocken eller över huvud taget i vår närhet. Detta utsatta läge kan emellertid väl kompenseras genom att vi utnyttjar vår fördelaktiga militärgeografiska situation med långa havsgränser och svårtillgängliga landgränser. Vi har verkligen möjligheter att

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

hålla ett försvar som gör att vi skulle kunna känna oss förhållandevis trygga även i en orolig situation.

Vad som erfordras härför har vi tidigare gemensamt sökt fastställa genom en lång serie av studier och undersökningar som undan för undan alltmera har förbättrats. Resultaten av dessa noggranna studier lät vi bli omsätta i ett försvar med en sådan styrka och en sådan balans mellan dess olika funktioner att det kunde förväntas möta angrepp på ett effektivt sätt och orsaka en angripare så stor osäkerhet och så stora kostnader att han med all sannolikhet skulle bedöma framgången alltför tvivelaktig och kostnaderna alltför höga. Han skulle alltså avstå. Vi kan inte finna några skäl till att det inte skulle vara värt att vidmakthålla våra tidigare planer och den relativa styrka som vi då gemensamt bedömde erfordrerlig och som utvecklingen därefter verkligen inte visat vara överdrivna.

Moderata samlingspartiet skulle alltså helst se att den tidigare försvarseffekten något så när kunde bibehållas. Den försvarspolitik som socialdemokratin har genomtruffat är dock redan sedan ett par år ett faktum. Skadeverkningsarna har inletts, och en uppbromsning och återhämtning av dessa skadeverkningsarna måste planeras omsorgsfullt för att kunna ske med lägsta möjliga penningtillskott. Vi har inte förlorat hoppet att den skall kunna ske i samarbete mellan alla de demokratiska partierna. Vi föreslår därför att en försvarskommitté skall tillsättas genast, med uppgift att studera och framlägga förslag till en sådan planmässig och balanserad återhämtning.

En sådan försvarskommitté kan arbeta snabbt. Det underlag som behövs för dess avsedda uppgift finns i allt väsentligt redan framtaget. En viss tid måste dock utredningen självfallet ta för att kunna göra ett fullgott arbete. Under tiden kan det enligt vår mening inte accepteras att försvarseffekten yt-

terligare sjunker eller att förhållanden som på längre sikt oundvikligen måste leda till en sådan sänkning får bli bestående. Vi yrkar därför på att anslagen för nästa budgetår skall uppräknas med 150 miljoner kronor och att därutöver erforderliga belopp skall få förbrukas av de medel — det rör sig om bortåt en miljard kronor — som riksdagen tidigare har beviljat till försvaret men som regeringen i samband med inledandet av sin nedrustningspolitik har bestämt inte skall få fritt användas. Dessa av oss föreslagna tillskott skall utnyttjas för att öka materielanslagen, i första hand på de områden där den nu inledda försvarspolitikens inskränker eller helt beskär möjligheterna att bibehålla vår tidigare försvarseffekt. De skall också i den mån så är förenligt med huvudsyftet utnyttjas så, att samsättningen främjas i de delar av landet eller de delar av näringslivet där den är otillfredsställande.

Vi vill därutöver förstärka anslagen till forskning och projektering av ny materiel. En av de faktorer som har lett till att vi i Sverige har haft ett så gott utbyte av våra försvarsanslag är vår långsiktigt inriktade materielanskaffning hos den svenska industrin. Om det skall lyckas oss att även i fortsättningen vidmakthålla en sådan typ av anskaffning, måste en systematisk forskning, projektering och försöksverksamhet bedrivas med större omfattning än vad som kan rymmas i dagens försvarsanslag.

Forskningen intar en nyckelställning i den långsiktiga försvarsplaneringen. Den måste ha resurser, så att den väl kan följa med vad som sker i omvärldens krigsmakter och så att den kan förhindra att utvecklingen där oväntat ställer oss inför tekniska förändringar, som kan ha en högst obehaglig verkan om de inte har kunnat förutses och i tid fått påverka vår egen utrustningsanskaffning.

Forskningen och försöksverksamheten måste ständigt kunna tillhandahåll-

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

la de specifikationer och de bedömningar av olika tekniska lösningar och system som kan ge underlag för de militära studiernas bedrivande och möjlighet att finna goda samlande lösningar samt att jämföra alternativa sådana. Brist på dylikt underlag leder bland annat till tvånget att importera den utrustning som i framtiden kan visa sig vara nödvändig. Men import av krigsmateriel i större skala är verkligen ingen god lösning för en alliansfri nation som Sverige.

För det första kan man aldrig få någon garanti för att import över huvud taget kan komma till stånd i ett läge då materielen oundgängligen kan behövas. Vi har själva hårda restriktioner för vår vapenexport och överväger för närvarande allvarligt att införa ytterligare skärpningar av dessa. Måste vi då inte försiktigvis räkna med att vi själva kan bli utsatta för sådana restriktioner i känsliga lägen?

För det andra blir import regelmässigt både dyrbarare och sämre. Man har mycket svårare att få sådan materiel som passar för de speciellt svenska och helt defensiva förhållandena och får alltså ofta köpa — och betala mycket pengar för — egenskaper hos de tekniska systemen som man inte helt kan utnyttja eller kanske inte alls behöver.

För det tredje avsäger man sig den stimulans till teknisk utveckling och den ökning av det tekniska kunnandet och handlaget inom svensk verkstadsindustri som försvarsbeställningarna ger som en mycket värdefull biprodukt.

Slutligen kan en vapenimport i större skala vara mycket svår att förena med det svenska kravet på att vi skall stå fria från beroende av stormakterna i vårt självständiga upprätthållande av vår neutralitet.

Det ges därför knappast något realistiskt alternativ till den hittillsvarande metoden att i allt väsentligt grunda försvarets utrustning på svensk industriproduktion. Detta kräver då också åt-

gärder för att kontinuerligt hålla denna produktion sysselsatt och fullt modern i jämförelse med de internationella förhållandena. Om vi skall ha en handelsfrihet, som kan ge möjlighet att välja mellan olika alternativ, fordras också forsknings- och försöksverksamhet av tillräcklig omfattning för att vi skall kunna ligga väl framme med nya, genomstuderade projekt.

Den nya försvarspolitikens tillgodoser inte dessa krav. Vi föreslår därför från moderata samlingspartiets sida att anslagen för forskning, försök och projektering skall uppräknas med sammanlagt 30 miljoner kronor för nästa budgetår. Detta anslag föreslår vi uppdelat med 10 miljoner kronor för vart och ett av de tre materielanslagen, dock utan någon fast lösning vid fördelningen mellan dessa.

Ett av de mest stötande dragen i den nya socialdemokratiska försvarspolitikens är att den inleddes utan att någon visste vad den skulle komma att innebära och utan att ens något försök gjordes att ange vad den skulle syfta till. Det verkar alldeles tydligt att den enda utgångspunkten var att minska anslagen så mycket som över huvud taget var möjligt utan att man skulle behöva göra direkta avbeställningar av redan beordrad materiel eller vidtaga väsentliga personalavskedanden — med andra ord så mycket som det gick utan att behöva göra ingrepp som tydligt skulle visa för envar, vilka drastiska förändringar som den nya politiken innebar och vilket slöseri med skattemedel som den ledde till.

Det är faktiskt så, att man ännu inte har kunnat bestämma sig för vilka krav man skall lägga på försvaret i stället för den målsättning som tidigare gällde och som hade direkt anknytning till försvarets fredsbevarande och trygghetsskapande förmåga. Försvarsministern gör i propositionen några uttalanden om de möjligheter som i en framtid kommer att skapas genom nu pågående utredningar att fastställa försvarsbeho-

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

ven och finna mot dessa behov svarande kostnadsramar. Men det var precis ett sådant samband som vi hade förut. Varför i all världen skulle man bryta sönder just denna typ av system?

Vi har från moderata samlingspartiet upprepade gånger understrukt den vikt som vi lägger vid en demokratisk enighet i försvarsfrågan. Vi har också gång på gång, både innanför och utanför försvarsutredningen, förklarat att vi självfallet är beredda till rimliga eftergifter i våra önskemål om detta krävs för att uppnå enighet.

Men när regeringen efter förlustvalet 1966 avsiktligt och provokativt bröt den dittillsvarande enigheten och inledde en försvarspolitik utan några klara sakliga riktlinjer men uppenbart ledande till ett snabbt avtagande skydd för den svenska neutraliteten, friheten och freden då kunde vi inte vara med längre. Vi hoppas uppriktigt att regeringen nu skall besinna sitt ansvar och avstå från inrikespolitiska manövrer på detta riskfyllda område. Om regeringen gör det och försöker återgå till en försvarspolitik med öppenhet, realism och hållning så är vi inom moderata samlingspartiet beredda att med all vår kraft medverka härtill.

Det är svårt att tro annat än att åtminstone en del av den vikande försvarsviljan och det ökande motstånd mot kraven som försvaret ställer främst på ungdomen måste härledas till en brist på förtroende för den nya försvarspolitiken. Den enskilde svensken känner sig osäker. Han kanske inte kan så mycket av de invecklade sammanhangen och låter därför ofta sin mistro och kritik riktas mot felaktiga mål, men hans undran och obehag är dock uttryck för en korrekt bedömning av det nya som håller på att ske. Samtidigt möter han en starkt ökad agitation för pacifism och vapenvägran och finner att den verksamheten presenteras för svenska folket med ett glödande intresse och en outröttlig energi av våra statliga monopolföretag för radio och

television. Han möter ständigt aktiviteten hos grupper som har tagit till sin uppgift att bryta ner försvarsviljan — delvis med olagliga medel — men finner nästan aldrig själv något stöd för sin nedärvda och naturliga känsla att det dock är hans skyldighet att efter förmåga hjälpa till att försvara vårt lands frihet och fred.

Försvarsviljan är stark och allmän i Sverige. Den är en av våra stora nationella tillgångar och måste värdas väl. Den tar sig bl. a. uttryck i den imponerande stora anslutning som vi kan redovisa till de frivilliga organisationer som har tagit på sig uppgiften att stärka försvaret genom att fullgöra olika stödfunktioner till detta och som utbildar och övar sig inför dessa uppgifter under ofta betydande personliga uppoffringar av fritid, bekvämlighet och kostnader. Jag tänker på hemvärdet, sjövärnsskåren, frivilliga befälsutbildningsrörelsen, lottaorganisationen, frivilliga sjukvårdsväsendet, frivilliga djursjukvården i krig och frivilliga skytteväsendet. Den yttre uppmuntran som denna verksamhet får är inte särskilt stor. Jag förstår om de frivilliga krafterna ofta tycker att samhället visar otacksamhet och brist på intresse för deras arbete. Jag tänker visst inte bara på det ekonomiska stöd som ges, men en ökning av detta stöd vore ett sätt att ge bevis på det allmännas uppskattning och vore därför — just i dagens situation — särskilt angelägen.

Det finns, som utskottet påpekar, anledning att tro att Kungl. Maj:t ett följande år — kanske redan nästa år — kommer att föreslå förbättrad medeltilldelning till de frivilliga organisationerna. Vi i moderata samlingspartiet anser emellertid att detta bör ske redan nu, och vi yrkar därför på en uppräknings av anslagen med sammanlagt 544 000 kronor.

Tillskottet skall användas till en förbättrad utbildning och utökad ungdomsverksamhet samt vad beträffar hemvärdet till anskaffning av regnkap-

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

por. Den ökning av försvarsanslagen som vi har yrkat på ger väl utrymme till denna förbättring utan att angelägnare uppgifter inom försvaret skall behöva eftersättas.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna vid punkten 2, moment 1, 3, 5 och 6. Jag kommer i fortsättningen att yrka bifall även till övriga reservationer.

Herr andre vice talmannen IVAR JOHANSSON (cp):

Herr talman! Jag skall fatta mig kort.

När regeringen till 1968 års riksdag lade fram sitt förslag till en flerårsplan för det svenska försvaret fann vi den otillfredsställande. Vi ansåg då — och anser fortfarande — att relativt begränsade medelstillskott skulle medfört betydande förstärkningar av försvaret genom marginaleffekter. Framför allt fann vi det emellertid beklagligt att inte planeringsnivån efter budgetåret 1971/72 gav tillräckliga resurser för att upprätthålla ett starkt försvar.

De säkerhetspolitiska bedömningar som redovisades för 1968 års riksdag kunde vi i huvudsak godta. Den utveckling som skett sedan dess har lett till en viss försämring i det europeiska säkerhetsläget. Även om någon påtaglig förskjutning i maktbalansen troligen inte ägt rum, har dock förstärkningar av försvarskrafterna och beredskapshöjningar skett på olika håll i Europa. Denna utveckling stärker vår uppfattning att det försvarsbeslut som i fjol fattades av riksdagsmajoriteten var mindre väl grundat. Några förutsättningar att få fjolårets försvarsbeslut omprövat och på nytt åstadkomma enighet om försvarskostnaderna har inte förelegat.

I annat sammanhang har klagjorts från centerpartiets och folkpartiets sida att vi omprövat vår inställning till motionsverksamheten. Vi har beslutat att i princip inte lägga fram förslag till nya utgifter för nästa budgetår. I en-

lighet härmed har heller inga motioner om anslagshöjningar för försvaret avlämnats. Detta ändrar inte den inställning till utformningen av försvaret som vi redovisade i de likalydande motionerna I: 518 och II: 664 samt I: 857 och II: 1111 till 1968 års riksdag.

Jag har inte kunnat acceptera vad som anförts vare sig av utskottets majoritet eller reservanterna i de fall där delade meningar rått. Jag skall endast beröra ett par detaljer i utskottets utlåtande. I samband med fjolårets försvarsbeslut uttalade försvarsministern att planeringens nivå och inriktning måste prövas vid den årliga rullningen av planerna. Någon sådan redovisning har inte skett i årets statsverksproposition. Företrädare för försvarsdepartementet har vid föredragning inför utskottet meddelat att ambitionen är att årligen kunna avge en sådan redovisning över den prövning som sker. Tiden efter försvarsbeslutet har emellertid varit för kort för att myndigheterna skulle haft möjlighet att lämna underlag för en prövning av det slag som avses.

Vi finner den lämnade förklaringen rimlig med hänsyn till att myndigheterna utöver sina vanliga uppgifter har att dels förbereda ett programbudgetsystem, dels ta fram underlag för förslag om avvägningen av krigsmaktens och civilförsvarets fortsatta utveckling efter budgetåret 1971/72. Vi utgår således från att redovisning i fortsättningen kommer att lämnas för resultatet av prövningen av planeringens nivå och inriktning.

Enligt vår uppfattning måste den framtida planeringen av det svenska försvaret ske på en högre nivå än den som angavs i 1968 års försvarsbeslut. Vi har under hand erfarit att de militära staberna erhållit i uppdrag att utöver den horisontella nivån planera dels för en nivå som ligger högre och dels för en nivå som ligger lägre. Därigenom räknar man med att få en bättre uppfattning om vad marginella för-

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

ändringar kan innebära. En något högre planeringsnivå, i linje med vad vi motionsvis föreslog 1968 års riksdag, hade enligt vår mening bättre svarat mot behovet. Ett omfattande arbete för att ta fram underlag för nästa långsiktiga försvarsbeslut pågår för närvarande enligt vad som redovisats i årets statsverksproposition. Detta underlag beräknas bli fullständigare och mera översiktligt än vad som tidigare varit möjligt att prestera. Man räknar med att beslutsprocessen därför skall kunna bli snabbare. Programbudgetsystemet beräknas också förbättra riksdagens möjligheter till bedömning av försvarets anslagsbehov och effektivitet.

Vi har ingenting att erinra mot den planering som sålunda påbörjats — under en viktig förutsättning, nämligen att avsikten inte är att denna planering skall ersätta de tidigare försvarsutredningarna. Skulle planeringsarbetet endast bli en fråga om de förslag överbefälhavaren och civilförsvarsstyrelsen lägger fram och de överväganden försvarsministern sedan i sin tur företar och slutligen redovisar för riksdagen, kommer enligt vår mening riksdagens möjligheter att påverka försvarets utformning att avsevärt försämrats. En sådan utveckling är vi inte beredda att acceptera. Försvarsutredningarna har givit riksdagens ledamöter möjlighet att på ett särskilt sätt ta del av de i många fall mycket svårbedömbara försvarspolitiska och tekniska problem som sammanhänger med ett nutida försvar. Utredningarna har enligt vår mening väsentligt bidragit till den stora enighet som tidigare rått kring försvaret i Sverige. Vi anser att det är angeläget att denna enighet återställes så snart som möjligt. En försvarsutredning med uppgift att på i huvudsak samma sätt som tidigare ta ställning till försvarets framtida utformning bör därför tillsättas.

Underlaget för utredningsarbetet, den s. k. perspektivplanen, skall insändas till försvarsministern den 1 mars

1971. Även om beslutsunderlaget skulle medge en snabbare beslutsprocess än som tidigare varit möjlig, kommer en utredning att få arbeta under mycket hård tidspress. Erfarenhetsmässigt krävs avsevärd tid till förberedelser. Utredningens ledamöter behöver också tid för att sätta sig in i bakgrundsmaterialet och den planeringsteknik som tillämpas. En utredning bör därför enligt min mening tillsättas i så god tid att förberedelser och grundläggande arbeten är klara före den 1 mars 1971.

Man kan beklaga att vi inte ens kunnat enas om ett sådant beslut. Regeringspartiet har inte funnit det önskvärt att redan nu binda sig för formerna för slutlig beredning av nästa, mera långsiktiga försvarsbeslut. Jag vågar hoppas att vi dock till slut skall få en parlamentarisk försvarsutredning enligt de former som tidigare har tillämpats. Jag tror att det skulle vara synnerligen nyttigt, inte minst för riksdagen, att i god tid sätta sig in i de problem som föreligger.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservation 2 till föreliggande utlåtande.

Herr LINDBLAD (fp):

Herr talman! Totalförsvaret skall vara ett värn för de värden vi hyllar. Det skall vara ett medel att öka tilltron till vår förmåga att föra en fast neutralitetspolitik. Och det skall vara ett bidrag till stabiliteten och freden i vår del av världen. Totalförsvaret griper in i hela samhällsmaskineriet. Så långt det är möjligt bör varje medborgare få en beredskapsuppgift som ett meningsfullt bidrag till vår värnkraft och vår förmåga att motstå påtryckningar och aggression. Den allmänna värnplikten är i sig själv det bästa tecknet på att vi har ett folkförsvaret. Den politiska enigheten om försvaret sades också vara ett tecken på att folket står samlat kring det.

I årets remissdebatt här i kamma-

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

ren förklarade försvarsministern, som själv kände sig som pappa till försvarsöverenskommelserna, att läget senast kanske var sådant att det inte längre var möjligt att vinna förståelse i landet för ännu en försvarsöverenskommelse av den typ vi tidigare haft. Förutsättningen för en ny försvarsöverenskommelse var att den skulle föregås av en rejäl debatt. Jag tolkar inte försvarsministern så att han ansåg det ligga ett egenvärde i att ingen överenskommelse nåddes, men han ville säga att det var absolut nödvändigt att debatten blir intensivare så att det icke skall kunna göras gällande att försvaret är någonting som inte behandlas av politiker på samma sätt som andra fält.

I samma remissdebatt förklarade försvarsministern apropå debatt att den propaganda för vapenvägran som sker ger oss ett tillfälle att få diskutera försvarsproblemen i vida kretsar. Han fortsatte: »I den diskussionen måste vi som ansvariga för försvaret — jag menar alla politiker och framför allt alla riksdagsmän — ta del. Vi kan inte överlåta försvarsdebatten till fackmän och yrkesmän ty då misslyckas det hela, utan det är politikerna som har ansvaret.» Det finns anledning att instämma med försvarsministern och helst också handla därefter.

Jag vill passa på tillfället att uttrycka tillfredsställelse över den upplysningsverksamhet i värnpliktsfrågorna som försvarsministern ägnat sig åt med särskild skärpa den senaste tiden. Han har ett särskilt ansvar, och det gläder oss att han lever upp till detta. Låt oss också konstatera att den senaste tidens debatt givit ökade skäl för insatser för de värnpliktigas trivsel och ekonomisk-sociala förhållanden.

Ingen skall mot sitt samvete tvingas att göra vapentjänst. Den ståndpunkten har vi tagit, vi finner det rimligt i en human stat. Den enskilde skall inte tvingas till konflikt mellan sitt samvete och samhället. Det är en helt annan sak med de företrädare som inte ser kon-

flikten i frågan om att icke bruka vapen, utan ser den i att de vill ha ett annat samhälle än det vi nu har. Det andra samhället skall också såvitt vi kan förstå ha ett försvaret. Det är inte där skillnaden ligger. Skillnaden ligger i att det nuvarande samhället har ett parlamentariskt system, och det är det man vill avskaffa, inte försvaret. Alldeles självklart kan inte ett system byggt på tanken att den enskildes samvete skall få lägga hinder i vägen för vapentjänst användas av grupper som en murbräcka om man vill ändra på politiska förhållanden — sådant skall göras i allmänna val.

»Fackmän och yrkesmän», sade försvarsministern. Lojala och ambitiösa funktionärer inom totalförsvaret har tagit på sig uppgiften att för allmänhet och tveksamma försvara den politik som beslutas i det här huset. Genom möten, diskussioner, tidningsinlägg och skrifter för de fram ståndpunkterna. De får förklara våra beslut. Ingen kan kritisera den insats som görs. Vi kan tycka att fackmännens roll har blivit för stor. Den har i så fall blivit det därför att politiker gör för litet. När någon angriper den försvarspolitik riksdagen beslutar, är det riksdagsmän och politiker som i första hand bör svara. Det bör inte vara försvarets anställda, som ju förvaltar och lojalt formar ett försvar med en uppbyggnad och omfattning som vi bestämmer oss för här. Centrala förvaltningstjänstemän behöver inte sköta debatten på andra områden. Jag föreställer mig hur det skulle sett ut om den debatt om pensionsåldern som vi nyss förde här i kammaren till största delen fått föras av riksförsäkringsverkets tjänstemän. Pensionssystem, lokaliseringspolitik, skoldebatt, sjukvårdsdebatt etc. — där har politiker stor del. Jag tror den senaste utvecklingen har visat att det är angeläget att fler tar mer del i att förklara de försvarspolitiska motiveringarna och tar aktiv del i en försvarsdebatt också utanför detta hus. Det

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

gäller alltså inte bara tämligen tillfälliga företeelser vart tredje eller fjärde år i anslutning till flerårsbeslut om anslagsramar. I mycket torde debatten röra grundläggande värderingar och principer bakom alliansfrihet och totalförsvaret. En av politikernas uppgifter är att förse debatten med stoff. Kanske behöver vi i detta avseende litet större öppenhet vid presentationen av fakta. Ett från försvarsdepartementet nyss avgånget kansliråd har gjort en liten skrift om försvarets samhällsekonomiska kostnader. När han där vill lämna kvantitativa uppgifter om det svenska försvaret hämtar han dem från det engelska institutet för strategiska studier. Att försvarsdepartementets eget folk hämtar uppgifter i London om vårt försvar kan tyda på att vi har låtit sekretessen gå väl långt.

Årets statsverksproposition redovisar under försvarshuvudtiteln försöksverksamheten med det nya planeringssystemet. Arbetet med att göra en programbudget upptar där en central plats. Låt mig uttrycka den förhoppningen att det färdiga programbudgetsystemet skall medge en bättre översikt och underlätta val av alternativa system för att lösa skilda försvarsproblem. Men övergångstiden till detta nya system underlättar däremot inte någon insyn eller överblick. Ingen i riksdagens kamrar torde vilja kritisera de motionärer som i år ställt krav på förändringar i medelstilldelningar därför att de inte kunnat finna de skilda avsnitt där en och samma verksamhet redovisas. Det hade varit möjligt att uttrycka den här saken enklare än departementet denna gång gjort.

Prisregleringen av de rambundna försvarsutgifterna ändras också, eftersom man övergått till ett nytt system för beräkning av prisnivån. Det nya indexsystemet slår tydligen fel och för att kompensera detta beräknas ett belopp som för de närmaste tre budgetåren uppgår till nära en halv miljard kronor. I propositionen ges en mycket

knapphändig beskrivning och praktiskt taget inte någon motivering för detta förhållande. Även om åtgärden är sakligt motiverad utgör den likväl ett exempel på en förändring som försvårar möjligheterna för dem som vill följa försvarsdebatten. Vare sig det gäller jordbruksreglering eller försvarsordning borde det, herr talman, finnas en strävan hos politiska instanser att så långt som möjligt förenkla redovisningen så att den blir möjlig att förstå, även av dem som inte har sin plats i det allra heligaste.

Det nya planeringssystemet arbetar med s. k. perspektivplaner på hela 15 års sikt. För de närmaste fem åren upprättas s. k. programplaner, och för den mera närliggande tidens förändringar görs s. k. systemplaner.

Detta är kanske inte några nya metoder principiellt sett utan snarast en vidareutveckling av den planering som undan för undan utvecklats efter den första försvarsöverenskommelsen år 1958. Det ter sig kanske som litet av en paradox att planeringssystemet nydanas i ett läge då försvaret under ett par år fått vidkännas markanta förändringar i medelstilldelning och därför tvingats till omdispositioner i förhållande till uppgjorda planer.

Må vi ändå uppfatta det som ett erkännande från försvarsdepartementet att endast ett effektivt planeringsarbete ger möjligheter till den önskvärda hushållning som ger oss internationellt sett ett stort utbyte av varje i försvaret insatt miljon. Det talas ofta om behovet av ökad planering inom många sektorer. Mer än en gång har man poängterat att när det gäller den offentliga sektorns planering har försvaret onekligen gått i täten.

Herr talman! I fråga om planeringen och framtiden är det naturligt att redan nu ägna uppmärksamhet åt den fortsatta ramberäkningen, alltså för perioden efter den av socialdemokraterna bestämda ramen för de närmaste tre budgetåren.

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

Kammarens andre vice talman har berört denna frågeställning. Det framgår av utskottets yttrande att perspektivplaner och annat underlag för ett sådant fortsatt beslut skall föreligga den 1 mars 1971. Det är då mycket bråttom. Bedömningen av detta material måste ske inom låt oss säga åtta—nio månader. Risken är således överhängande att vi får en motsvarighet till vad som hände 1966 då utredningens ordförande tvingades skriva till försvarsministern och tala om att utredningen inte kunde klara sin uppgift i tid. Det återstår en mycket kort tid, mycket kortare än någon annan försvarsutredning har haft till sitt förfogande. Å andra sidan framhålles i utlåtandet att kvaliteten och översiktligheten i studierna är sådana att det bör finnas möjligheter att trots den korta tiden göra ett ställningstagande. Förutsättningen är således att det inte blir någon försening men också, som herr andre vice talmannen menade, att en utredning, om den tillsättes, får tillfälle att göra förarbete, lära upp utredningsledamöterna etc. redan i för-tid.

Från minoritetens sida har vi ansett att riksdagen redan nu bör uttala sig för att en försvarsutredning kommer till stånd för perioden efter de närmaste tre budgetåren.

Jag övergår så till nästa budgetår, det som vi formellt har att behandla. Försvarsministern gör i propositionen över huvud taget ingen bedömning av det internationella läget. Utskottsmajoriteten däremot för ett resonemang som anknyter till vad försvarsministern i andra sammanhang framfört. »Invasionen i Tjeckoslovakien synes enligt majoriteten ha bromsat de tendenser till uppluckring av militärblocken som tidigare varit märkbara.» Majoriteten anser dock inte att situationen »under det gångna året genomgått sådana förändringar att Sveriges säkerhetspolitiska situation kan anses ha blivit väsentligt berörd».

Redan att resonemanget förs visar att också majoriteten anser att händelserna under senare delen av 1968 behöver tas i beaktande. De är dock enligt majoriteten inte tillräckliga för att påverka vår försvarspolitik, eftersom denna till viss del redan utgått från att dylika händelser kunde uppstå i t. ex. Central-europa. Det som hänt är inte tillräckligt för att motivera ett stärkande av försvaret i jämförelse med vad som beslutades i fjol. En ändring i andra riktningen, alltså en försvarsreduktion i förhållande till förra årets beslut, diskuteras över huvud taget inte. Den frågan anser man sig tydligen inte ha någon anledning att ställa.

Av det särskilda yttrandet framgår att mittenpartierna resonerat på ungefär samma sätt, eller snarast allvarigare. Vi ser en »viss försämring av det europeiska säkerhetsläget». I fjol konstaterade mittenpartierna att regeringens förslag till flerårsplan var otillfredsställande. Ännu mindre än utskottsmajoriteten har vi ansett oss böra frångå bedömningen från i fjol. Vi vidhåller med andra ord att skäl talar för en uppräknig i förhållande till regeringens förslag.

Som också framgår av det särskilda yttrandet framlägger vi inte förslag om nya utgifter. Det hänger samman med att vi intagit ståndpunkten att i princip överge det s. k. skuggbudgettänkandet. Oppositionen kan inte fungera som ställföreträdande regering, särskilt inte på de villkor som utmärker svenskt parlamentariskt liv. Under ett par korta motionsveckor kan vi inte söka korrigera Kungl. Maj:ts statsverksproposition på ett sätt som kan jämföras med vad som skulle bli fallet därest vi själva hade att direkt från ämbetsverkens petitor presentera ett eget förslag till statsreglering. En opposition bör företrädesvis behandla mer långsiktiga frågeställningar. Denna principinställning har redovisats från vårt håll i den allmänna debatten och här i riksdagen främst i den senaste remissdebatten. Det finns

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

därför knappast anledning att på nytt dra upp hela detta resonemang.

Efter detta, herr talman, vill jag konstatera riktigheten i det som framförs i det särskilda yttrandet om att det under utskottsbehandlingen inte visat sig möjligt att få fjolårets försvarsbeslut omprövat. Då vi emellertid anser att ingen ansträngning bör underlätas för att om möjligt återställa den enighet i försvarsfrågan som varit en styrka inte minst för den av alla demokratiska partier stödda svenska alliansfria utrikespolitiken med inriktning på neutralitet i krig, vill jag förorda att ytterligare försök görs att få till stånd några i förhållande till totalbeloppen föga omfattande ändringar, som likväl är till nytta för försvaret.

Regeringen bör ges en förnyad möjlighet att ta initiativ till förhandlingar mellan de demokratiska partierna beträffande budgetåret 1969/70. Jag vill därför på samma sätt som i dag gjorts från vårt håll i andra kammaren här framställa följande yrkanden under punkten 2, mom. 5, i utskottets utlåtande, nämligen att riksdagen i anledning av motionerna I: 423 och II: 510 samt med bifall nu till de av Kungl. Maj:t under fjärde huvudtiteln framställda äskandena i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om

1) att Kungl. Maj:t måtte ta initiativet till överläggningar mellan de demokratiska partierna i syfte att nå enighet om försvarsanslagen för budgetåret 1969/70, varvid den utformning av försvaret som förordades i motionerna I: 518 och II: 664 samt I: 857 och II: 1111 till 1968 års riksdag kan vara en riktpunkt;

2) att vid dessa överläggningar även en uppjustering av anslagen för de frivilliga försvarsorganisationerna beaktas; samt

3) att av överläggningarna föranleda förslag beträffande medelstillelningen skall på tilläggsstat föreläggas 1969 års höstriksdag.

Herr VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman, Jag måste säga att man blir litet förvånad över de nu av herr Lindblad, alltså av en suppleant i statsutskottets första avdelning, redovisade yrkandena. Såvitt jag kan förstå innebär yrkandena dels att man inte godtar den försvarspolitik som socialdemokraterna föreslår, dels att man vill få till stånd överläggningar om tilläggsanslag och dels att man vill att vissa delar av dessa tilläggsanslag skall användas för uppjustering av anslagen till de frivilliga försvarsorganisationerna.

Det finns redan i det föreliggande utskottsutlåtandet reservationer från moderata samlingspartiets sida, som ganska väl täcker just dessa krav. I reservation 1 står: »Av det anförda framgår att utskottet finner det angeläget att så snabbt som möjligt avbryta den inledda försvagningen av vårt försvar.» Reservationerna vill till den änden få tillsatt en försvarsutredning. Det sammanfaller, tycker jag, ganska väl med det av herr Lindblad framställda yrkandet, fastän han vill framföra det under mom. 5, vilket jag anser vara felaktigt.

Beträffande de frivilliga försvarsorganisationerna har vi också ställt yrkanden, som det vid utskottsbehandlingen stått öppet för herr Lindblad och hans meningsfränder att ansluta sig till. Är emellertid detta nya yrkande ett uttryck för eftertankens kranka blekhet, så hälsar vi självfallet denna nya eftertanke med glädje och hoppas att den kommer att bli bestående.

Herr LINDBLAD (fp) kort genmäle:

Herr talman! Först detta med suppleant. Jag kan försäkra herr Virgin att jag verkligen känner mig som balettflickan som får hoppa in, när primadonnan begivit sig utrikes.

Det yrkande som jag har framställt i dag är egentligen en uppföljning av vad som står i motionen. Dessa tankar finns också redovisade i det särskilda yttrandet. Vad vi gjorde i utskottet var att vi

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

stälde frågan: Finns förutsättningar för att realisera detta som vi vill? Vi fick ett klart besked från majoritetens representanter att förutsättningar för något sådant inte fanns. Därmed lät vi oss nöja. Våra kamrater har senare sagt oss att riksdagen bör få ta ställning till samma frågeställning som den vi tagit upp i utskottet. Självfallet fanns det inte någon anledning för oss i utskottet att motsätta oss en sådan önskan att motionsförslaget nu skulle föras ända fram till kammarens ledamöter. Herr Virgin menar att vi skulle ha kunnat gå med på de reservationer som han har avlämnat, men de anknyter ju till den argumentering som finns i motionerna från hans parti. När vi tyckte oss inte behöva föra fram allt i våra egna motioner var det väl ännu mindre anledning för oss att föra fram herr Virgins motionsyrkanden.

Herr VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Det var långt ifrån min mening att lägga in något föraktfullt i ordet suppleant. Tvärtom. Vad jag menade var bara att herr Lindblad hade tillfälle att delta i överläggningarna i första avdelningen i statsutskottet. Där har tydligen skett överläggningar mellan folkpartigruppen och socialdemokraterna om förutsättningarna för en ändrad försvarspolitik. Då tyckte jag möjligen att vi kunde ha fått reda på att folkpartiet hade funderingar på att resa sådana här yrkanden och fått vara med i överläggningar om dessa yrkanden inte skulle ha kunnat förenas med de reservationsyrkanden som vi ville framställa.

Herr GUSTAVSSON, BENGT, (s):

Herr talman! När jag ser ut över kammaren frestas jag nästan att ta upp »Förfäras ej du lilla hop...» Jag gör det inte utav två anledningar. För det första skulle det låta fruktansvärt illa. Psalmsång är inte det vanliga området

för min kulturaktivitet. Dessutom kunde jag bli beskylld för att försöka förhärliga angreppskrig — som det 30-åriga kriget var — och det vore illa. Jag är talesman för ett avvärjningsförsvaret. Det är ju därför att vårt försvar är så klart inriktat på just försvar som det trots allt till rimlig kostnad kan vara så starkt.

Affekterna i årets debatt om försvarsbudgeten kan långt ifrån bli så starka som de var i motsvarande debatt i fjol. Denna satte ju punkt för bland annat ett utdraget utredningsarbete. Då diskuterade vi samtidigt med årsbudgeten en flerårsplan med miljardspännvidd mellan buden. För det är som nu diskuteras är skillnaden mellan utskott och reservanter penningmässigt 150 miljoner kronor. Då hade mittenpartierna redan i utskottsarbetet utarbetat en motiverad ståndpunkt. Nu har de bara i trycket — det har skett en viss uppstramning sedan — anmält en viss olust i ett särskilt yttrande.

Nu befinner vi oss inne i en fyraårsplan, under vilken försvarsutgifterna i fast penningvärde ökar årligen om än inte lika mycket som under perioden närmast före. Ökningstakten har dämpats. Under förra perioden var den 2 1/2 procent per år. Ökningen är i denna plan cirka en procent årligen. Materialinvesteringarna och anläggningsarbetena beräknas årligen få ta ungefär lika mycket i anspråk som tidigare fram till 1971/72. Någon minskning av försvarsbeställningar i industrin beräknas inte ske under den aktuella perioden. Anslagsbehållningar utöver anslagsramen kan också få tas i anspråk vid ändrade utrikespolitiska och konjunkturpolitiska förutsättningar. Denna medelstilldelning ger ett starkt försvar som resultat. Ifrågasättande av detta är inte välgrundat, hur mycket tekniska hjälpmedel som än tas i anspråk.

Jag har inhämtat att anskaffningen av tyg-, fartygs- och flygmateriel under innevarande budgetår enligt de senaste

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

tillgängliga siffrorna uppgår till sammanlagt 1 116 miljoner kronor. Motsvarande belopp i löpande priser var 900 miljoner kronor 1964, 1 055 miljoner 1965, 1 060 miljoner 1966, 1 040 miljoner 1967 och 960 miljoner kronor 1968. Med omnämnande av dessa siffror gör jag kanske dem som lyssnat till herr Virgin beskrivning av situationen och på grund därav säger att socialdemokraterna äntligen blivit riktigt kloka i försvarsfrågan besvikna, när jag — jag beklagar att jag inte kan visa det på TV-skärmarna — talar om att den verkliga situationen är att materielbeställningarna till försvaret väl hävdat sig och till och med överträffat tidigare års.

Bakom nuvarande försvarsordning ligger den bedömning av det internationella läget och riskerna för krig som gjordes före dess ikraftträdande. Det var inte en bedömning som uteslöt oron i världen — den bedömningen håller än trots osäkerheten beträffande metoderna att fullfölja arbetet för europeisk avspänning. Att sådan önskas av stormakterna är uppenbart. På grund av sin uppfattning om vårt lands säkerhetspolitiska läge och försvarsförmåga avvisar utskottet kraven på omedelbart tillsättande av försvarsutredning sikande till snabb återgång till gammal ordning beträffande försvarsplaneringen.

Jag tvekar faktiskt att ta upp historieskrivningen om tidigare försvarsdiskussioner och utredningsarbete i 1966 års försvarsutredning, men herr Virgin framhårdar genom att tala om det brutala avbrottet av den tidigare ordningen efter valet 1966. Jag måste upprepa vad jag sagt tidigare att det varit mycket välgörande om fler än de socialdemokratiska utredningsmännen lyssnat till den presentation av läget som försvarsutredningens ordförande då gjorde, när han sade att det på grund av ekonomiska och utrikespolitiska bedömningar kunde vara klokt att planera för en försvarsordning som

så definitivt avvek från den vi tidigare hade, att det kunde vara bra med ett eller ett par års ytterligare utredningar. Det hade varit klokt om man hade tagit det litet lugnare. Då hade kanske spännvidden vid dessa diskussioner inte behövt bli så stor som den blev, ty spännvidden är nu nere i rimligare proportioner än den då var.

Herr Virgin tog också upp — jag medger att det skedde i mycket försiktiga ordalag — det litet oroliga läget i vissa folkgrupper i försvarsfrågan och antydde att orsaken till någon del kunde vara förändringen i ordningen för försvarsplaneringen. Jag fattade honom på det sättet. Jag lyssnar faktiskt hellre på den andra vändningen i resonemang som går ut på att försvarsviljan alltså i folkflertalet är utomordentligt stark. Jag tycker själv att det är lättare att komma till tals i den folkliga försvarsdebatten nu än tidigare. På den tiden de argument dominerade som utmålade en fruktansvärd hotbild märkte man hur man fick emot sig stämningen och frågan: Vartill skall det då nytta? När försvarsdebatten har blivit mera modererad tycker jag mig få större förståelse för argumenten än man kanske tidigare kunde få.

Ett nytt planeringssystem för försvaret har anmälts i försvarspropositionen. För riksdagen skall varje år redovisas programplaner för det militära försvarets utveckling under följande femårsperiod. Dessutom skall perspektivplanering göras för 15-årsperioder. Den internationella miljön skall analyseras i miljöstudier. Händelseförlopp fram till tänkbara angreppsfall skall utgöra grunden för alternativstudier, vilka bland annat syftar till att mot bakgrunden av valda angreppsfall ange de alternativa utvecklingslinjer som bör hållas öppna för försvaret och dess olika delar. Jag nämner dessa saker bara rubrikmässigt. Det vore orimligt annat vid den här tiden under debatten, men rubrikerna säger väl i alla fall den som vill lyssna att vad som är

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

på gång verkligen skall kunna få en stor betydelse för svensk försvarsplanering framöver.

Ytterligare underlag för kommande beslut om särskilt resurskrävande objekt skall vidare ges i särskilda systemplaner. Utskottet har erfarit att de ekonomiska förutsättningarna vid perspektivplaneringen preliminärt bör varieras inom en studieram som bestäms med utgångspunkt i en årlig budget om cirka 5 000 miljoner kronor i prisläget maj 1967 för budgetåret 1971/72. Den övre gränsen förutsättes ligga vid en årlig ökning med 150 miljoner kronor från angiven utgångspunkt, den undre vid en årlig minskning med 100 miljoner kronor under den tid perspektivplanen omfattar. Detta arbete, som är mycket omfattande, skall kunna redovisas till den 1 mars 1971. Det kommer självfallet att bli till oskattbart värde vid de bedömningar som måste föregå nästa långsiktiga försvarsbeslut. Riksdagen kommer med det här materialet att få ökade möjligheter att ta ställning till såväl marginella utgiftsökningar som alternativa målsättningar.

De som hade mest bråttom att lämna den förra försvarsutredningen har krävt att en ny utredning skall tillsättas i god tid före mars 1971. Utskottet har kort och gott sagt att det inte är önskvärt att formerna för slutlig beredning av nästa mera långsiktiga försvarsbeslut redan nu läses med preciserade uttalanden. Lika bestämt avvisar utskottet förslag till förändringar av anslags- och utgiftsramarna för nästa budgetår. Inom utgiftsramen, närmare 5,3 miljarder kronor, ligger en reservationsmedelsförbrukning om 160 miljoner kronor. Förslag till ytterligare reservationsmedelsförbrukning utöver utgiftsramen har framförts motionsledes. Utskottet biträder inte motionskravet men erinrar om att Kungl. Maj:t liksom tidigare kan få ta 20 miljoner utöver försvarets anslagsram i anspråk för sysselsättningsstimulerande beställningar av exempelvis byggnadsarbeten eller materiel.

Moderata samlingspartiet vill vidga ramen med 150 miljoner kronor och skiftar ut beloppet på olika ändamål, främst materiel men även en del till forskning. Litet avses även komma frivilligorganisationerna till godo. Beträffande hemvärnet, som ju brukar nämnas i det här sammanhanget, trots att hemvärnet är en del av armén och inte står i frivilligkungörelsen, är det faktiskt bara en fråga om nyansskillnad mellan utskott och reservation.

Som den minnesgode erinrar sig höjde riksdagen i fjol anslaget till frivilligorganisationerna upp till det belopp som ÖB då hade äskat. Utskottet biträder i år propositionen, som i sin tur tillmötesgår ÖB:s äskanden. Det oaktat har de moderata föreslagit ytterligare höjning, vilket utskottet inte ansett sig kunna biträda. Däremot har utskottet uttalat att förslag till förstärkningar på frivilligsidan, grundade på 1966 års värnpliktskommittés delbetänkande om frivilligorganisationerna, bör underställas riksdagens prövning nästa år.

För att alla utskottets förslag i detta utlåtande står socialdemokraterna och för alla reservationer — utom den som önskar tillsättande av utredning för långsiktigt försvarsbeslut, vilket de borgerliga partierna går ihop om — står de moderata. Mittenpartierna har, som de själva uttryckt det, »för att underlätta utskottsbehandlingen» överlåtit åt den socialdemokratiska majoriteten att ensam formulera motiveringen till det förslag om vilket utskottet inbjuder riksdagen att fatta beslut. Jag hade avsett att därtill bara säga hjärtligt tack, utskottsbehandlingen har gått alldeles utmärkt. Men nu har en ny svängning anmälts från folkpartiets sida — jag vet inte, herr andre vice talman, var jag har centerpartiet på denna punkt — i form av det yttrande som herr Virgin och herr Lindblad nu diskuterat. Jag måste nog säga att jag i den frågan känner mera samhörighet med herr Virgins än med herr Lindblads beskrivning.

Jag vet inte hur många svängar i för-

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

svarsfrågan folkpartiet tänker göra. Jag har upplevt några under den förhållandevis korta tid jag har varit med och arbetat med dessa frågor. När under hösten 1966 eller möjligen våren 1967 högern var på väg ur försvarsutredningen närmade sig folkpartiet oss i rätt god takt. Man åstadkom sedermera ett eget räkneexempel, benämnt alternativ B. När vi sedan kom så långt i försvarsutredningen att det blev tal om reella förhandlingar överbjöd mittenpartierna sitt eget tidigare alternativ och närmade sig högern, som det moderata samlingspartiet då hette. Nu har de moderata för detta år gått ner till ungefär B-nivå. Folkpartiet avstår vid utskottsbehandlingen från yrkande, men framlägger nu ett förslag som jag tycker i sak överensstämmer med moderata samlingspartiets reservationer.

De här svängarna i försvarsfrågan frestar mig närmast att till moderata samlingspartiets talesmän säga att nu får ni ta folkpartisterna, vi vill inte ha dem, men jag skall i detta sammanhang av två skäl avstå från att göra detta. Man vet inte hur framtiden kommer att se ut, men man kan utgå ifrån att folkpartisterna kommer att fortsätta att svänga hit och dit. Vi socialdemokrater kan väl alltid vid något tillfälle ha glädje av när de svänger hit. Jag vill inte heller säga vad jag övervägde, av den anledningen att jag inte vill avstå från chansen att få samarbeta med herr Lindblad. Han är bara ansvarig för den sista svängen, och en gång är ju ingen gång. Jag ser fram mot ett fruktbara-nde samarbete med herr Lindblad.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till samtliga utskottets förslag.

Herr VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bengt Gustavsson upprepar påståendet från utskottsutlåtandet att den nya försvarspolitikerna bara innebär att ökningstakten numera är en

procent i stället för tidigare 2,5 procent. Detta är, som jag sade förut, inte en korrekt beskrivning och jag ber att få tillbaka den bild jag tidigare visade i televisionsapparaten. Av bilden framgår tydligt hur falsk den beskrivning är som herr Bengt Gustavsson ger när han säger att det här bara rör sig om skillnader i fråga om ökningstakten. Det är i stället så, att förändringen i anslagen bara föga beror på den ändrade ökningstakten, minskningen beror i huvudsak på en direkt nedtrappning av hela försvarsutgiftsvolymen.

Herr Bengt Gustavsson säger vidare att anskaffnings- och beställningsverksamheten är större än eller i varje fall lika stor som den tidigare har varit. Detta är inte heller en korrekt beskrivning. Det är väl självklart att det kan förekomma stora variationer i beställningen av materiel och även i fråga om leverans och betalning av materiel. Vad som betyder någonting på sikt måste ändå vara anslagen, ty alla beställningar måste i sista hand betalas. Det finns ingen möjlighet att förklara hur man skall kunna åstadkomma större försvarsbeställningar med betydligt mindre anslag.

Frivilligorganisationerna har av utskottet blivit tillgodosedda i enlighet med ÖB:s förslag, säger herr Bengt Gustavsson, och utskottet har inte funnit anledning att gå längre. Om man godtar de låga nivåerna, håller jag med om att man inte kan gå längre i fråga om frivilligrörelserna. Vi har emellertid genom våra tilläggsanslag fått möjlighet att till viss del ge ökade bidrag till frivilligorganisationerna. Detta torde vara fullt konsekvent och riktigt.

Herr Bengt Gustavsson säger slutligen att han inte vill ha något samarbete med folkpartiet. Jag vill då upprepa vad jag sade förut, nämligen att vi gläder oss åt den nya inställning som folkpartiet i dag har redovisat och som innebär en närmare anslutning till vår politik.

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

Herr LINDBLAD (fp) kort genmäle:

Herr talman! När det gäller frågan om de där svängningarna vill jag säga att jag inte kan finna att man behöver se den frågan på det sätt som herr Bengt Gustavsson gör. Förslaget om överläggningar för att om möjligt åstadkomma enighet på en bredare bas och på en nivå som ligger något över vad regeringen förordat lades fram i januari-motionen. Förslaget anknöt till motionsförslag föregående år. Motionsförslaget från i år finns med i det särskilda yttrandet, dock icke som ett direkt förslag till riksdagen, detta med motiveringen att det inte fanns möjlighet att i utskottet komma någon vart.

När vi nu för fram förslaget här i kammaren för att testa om förhållandet är detsamma på den socialdemokratiska sidan här i kammaren som det var i utskottet kan man säga att om det har skett en svängning så är det i fråga om vad man inom föreningskunskapen kallar en ordningsfråga. Det är ingen svängning i sakfrågan.

Herr GUSTAVSSON, BENGT, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag uppfattar nog det yrkande som har framställts i kammaren som en svängning så till vida att folkpartiet därigenom har givit till känna en uppfattning. Så var inte fallet vid utskottsbehandlingen. När jag tycker att denna svängning har fört folkpartiet väldigt nära moderata samlingspartiet är det en bedömning som jag inte lägger några värderingar i. Jag unnar herr Virgin den glädje som han noterar när han ser att folkpartiet närmar sig moderata samlingspartiet. Vi får väl se hur beständig den glädjen kommer att bli.

Ja, hur många bilder som än visas på skärmen kommer man inte ifrån fakta, nämligen att beställningarna för försvaret håller sig på en aktningvärd nivå och till och med har ökat i förhållande till tidigare år. Det är kanske

inte så anmärkningsvärt att man kan redovisa en fortlöpande effektökning i det avseendet. Vi skall ha klart för oss att för de stora pengar vi har satsat på försvaret har vi fått en hel del: vi har fått Viggen, Stril 60-systemet, stridsvagn S och mycket annat framtaget. Nu har vi ganska stora resurser som vi kan använda för beställningar som bidrar till att bibehålla försvarets styrka och slagkraft.

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! Om man någorlunda ofta får tillfälle att lyssna till europeiska politiker på olika nivåer och taga del av deras bedömningar av deras egen situation har man litet svårt att känna igen den bild av läget i Europa och i världen som återfinns i moderata samlingspartiets reservationer vid den nu behandlade punkten i föreliggande utlåtande. De europeiska politikernas ofta nyanserade och avspända tonfall kontrasterar mot de ödestyngda tonfall som präglar reservation 1. I själva verket finns det skäl att sätta frågetecken efter nästan varje mening i den beskrivning som ges.

Moderata samlingspartiet skriver i reservation 1: »Den bedömning av det internationella läget och riskerna för krig som gjordes i proposition nr 110 har visat sig vara alltför optimistisk.» — Propositionen blev framlagd 1968. Med andra ord måste partiets företrädare mena att det under det gångna året skulle ha inträffat så betydande förändringar i det internationella läget att majoritetens bedömning numera framstår som alltför optimistisk.

Vidare heter det i reservationen: »Risken för ett nytt krig i Mellersta Östern är mycket stor». — Ja, men var den inte det för ett år sedan, var den inte det för två år sedan när det verkligen förekom krig? Har det inte funnits risker för nya oroligheter i Mellersta Östern i ett par årtionden? På vilket sätt skulle läget radikalt ha för-

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

ändrats? Är detta verkligen en frågeställning som berör det svenska försvarets utformning? Frågan i detta sammanhang måste vara om det finns stor sannolikhet att de tämligen konstanta riskerna för krigiska förvecklingar i Mellersta Östern skall spridas till Europa. Detta är problemet.

Med den utgångspunkten kan man göra den rätt intressanta observationen att det tidigare har förekommit regelrätta krig i denna del av världen, exempelvis 1956. Den gången engagerade sig två europeiska stater — England och Frankrike. En av supermakterna, Sovjetunionen, hotade att angripa Paris och London med vätebomber. Det var väl för all del bluff, men det var ändå en mätare på den internationella temperaturen den gången.

I dag är de ansvariga stormakterna tvärtom angelägna om att mötas för att gemensamt överlägga om hur de skall komma till rätta med detta problem. Denna förändring avspeglar också en viss trend i den internationella utvecklingen, nämligen en ökad försiktighet framför allt från supermakternas sida. De undviker att engagera sig så hårt i lokala konflikthårdar att de därigenom skapar en risk för krig i större skala.

Nästa mening lyder: »Misstron mellan stormakterna består och konflikter i skilda delar av världen, där stormakternas intressen bryts mot varandra, torde under överskådlig tid framöver förbli ett latent hot mot världsfreden.» På vilket sätt skulle denna beskrivning strida mot vad man på regeringens sida ansåg för ett år sedan eller för flera år sedan? Jag kan inte finna att här föreligger någon skillnad. Vi har hela tiden alla räknat med en bestående misstro mellan stormakterna. Vi har räknat med och räknat alltjämt med att konflikter i olika delar av världen kan representera ett latent hot mot världsfreden.

Men om man ser tillbaka på vad som hänt under det gångna året, så finner man att det härvidlag blivit en viktig förändring. Ännu för några år sedan

fann den svenska regeringen anledning att uttrycka sin oro för en spridning av Vietnamkonflikten, främst efter inledningen av de amerikanska bombningarna mot Nordvietnam 1965. Den gången fanns det skäl att befara att detta äventyrliga amerikanska tilltag skulle öka risken för ett starkare och mera direkt engagemang i konflikten, framför allt av Kina men möjligen också av Sovjet. I dag kan vi konstatera att dessa bombningar har upphört tack vare ett yttre och ett inre opinionstryck och att därmed risken för spridningseffekter från Vietnamkriget också väsentligt har minskat. Jag bortser från andra aspekter av kriget — de moraliska och folkrättsliga. Men vad vi diskuterar här är just risken för spridning av lokala konflikter i andra delar av världen, och på denna väsentliga punkt förefaller det enligt allmän bedömning snarast ha inträffat en förbättring under det senaste året.

Reservationen fortsätter: »Under hösten 1968 har detta konflikthot accentuerats även i vår världsdel.» Vilket konflikthot? Detta måste ju syfta på hot om konflikt mellan stormakterna. Men var och en som följde tragedin i Tjeckoslovakien måste säga sig att det var påfallande hur avspänt den amerikanska supermakten reagerade inför händelseförloppet. Tragedin skakade oss alla, men de ansvariga statsmännen trodde inte på allvar att den skulle innebära en verklig accentuering av konflikten mellan stormakterna. Vad man såg och vad som med tiden blev allt tydligare var en accentuering av latent konflikter inom östblocket. Det var något nytt. Men återigen måste man fråga: Vilket samband har detta fenomen med Sveriges försvarsproblem? Detta samband är verkligen inte särdeles direkt.

Det heter vidare: »En obalans har uppstått varigenom faran för konflikter ökat.» Vad menas här med obalans? Förelåg det en balans före händelserna i Tjeckoslovakien, en obalans efter? Hur har då denna väsentliga föränd-

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

ring inträtt? Beror den på en viss förflyttning av ryska divisioner? Beror den på ökad opålitlighet hos en del östblocksdivisioner? Vari skulle denna obalans egentligen bestå? Vilken fara för konflikter är det man talar om? Är det faran för ytterligare konflikter inom östblocket, eller är det faran för konflikter med västblocket? De bedömningar man möter ute i Västeuropa går ju knappt i den riktningen att man på allvar skulle tala om en fara för konflikter av den senare typen.

»Beredskapshöjningar, skärpta övervakningsåtgärder och ökade försvarsanslag har genomförts i så gott som alla länder.» Ja, för all del, större delen av den meningen är väl korrekt, dock med den reservationen att det ju ingalunda föreligger någon allmän trend mot ökade försvarsanslag ute i Västeuropa.

Jag läste alldeles nyss en artikel i ett av de senaste numren av Economist. Denna tidskrift är starkt proamerikansk, starkt antirysk, mera benägen till pessimism vid bedömningen av den ryska politiken än många andra. Men i resonemanget om NATO:s framtid utgår man från som givet att de västeuropeiska staterna under de närmaste åren icke alls är benägna att väsentligt öka sina försvarsanslag, utan att man tvärtom nyktert i NATO-planeringen måste räkna med sannolikheten av ytterligare reduceringar. Man vill heller inte utesluta möjligheten av en minskning av de amerikanska trupperna i Västeuropa.

»De ökade riskerna för Sveriges yttre säkerhet understryker enligt utskottets mening kraftigt nödvändigheten av att vår försvarsförmåga vidmakthålles.» Jag skall inte lägga mig i diskussionen om den senare delen av denna mening. Jag vill bara notera att här plötsligt talas om ökade risker för Sveriges yttre säkerhet, utan att den tidigare framställningen ger något som helst klart och konkret belägg för att det skulle ha uppstått en sådan ökning av riskerna.

Det heter till slut att den minskning av försvarets effekt som moderata samlingspartiet talat om och som redan har diskuterats är farlig för vår säkerhet och kan komma att minska omvärldens tilltro till vår vilja och förmåga att med all kraft hävda vår neutralitet. Jag har för min del intrycket av att när företrädare för moderata samlingspartiet träffar utläningar framhåller de helt lojalt att det svenska försvaret är ovanligt starkt, särskilt om man räknar våra försvarsutgifter per capita. Det måste väl vara litet äventyrligt om man i ett sådant här forum hävdar något annat. Men jag tycker också att man kan turnera saken på det sättet att mot bakgrund av aktuella tendenser och praktiska styrkeförhållanden ute i Västeuropa och på andra håll skulle det kanske mera finnas skäl för Sverige och svenskarna att minska sin tilltro till andra staters vilja och förmåga att med all kraft hävda sin ställning.

Detta är bilden. Bilden är inte att ett mycket försvarsvilligt och starkt militariserat Västeuropa med oro ser på ett Sverige, präglad av pacifistisk lättfärdighet. Den bild som partiet härger har som sagt inte särskilt många likheter med den som är gängse ute i världen. Men det måste då konstateras att denna ganska skeva analys läggs till grund för våldsamma angrepp mot regeringens försvarspolitik.

Herr VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag påstår, herr Björk, att det har skett en förändring i det internationella läget i och med invasionen av Tjeckoslovakien 1968. Det är en bedömning som vi sannerligen inte är ensamma om i moderata samlingspartiet i Sverige, det är en bedömning som torde vara allmän i hela Europa.

Herr Björk undrar hur vi i vår motion kan tala om risk för att krigshandlingar i Mellersta Östern skall kunna spridas till våra områden. Det är

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

ändå så att nu för tiden risken är betydande för att krigshandlingar i vilken del av världen som helst kan spridas även till Europa. Herr Björk motsäger sig själv när han meningen efter förklarar att regeringen året innan talade om risken för att händelserna i Vietnam skulle leda till krigshandlingar i vår närhet.

Nu är det ganska meningslöst att försöka värdera hur stora krigsriskerna är uttryckta i procent eller promille och hur de varierar från vecka till vecka och från månad till månad. En sådan beräkning kan inte läggas till grund för avvägningen av vår försvarspolitik.

Det räcker att konstatera att risker finns, risker som inte är alldeles obetydliga. Detta är tillräckligt grund för en försvarspolitik som ger oss möjligheter till skydd mot invasion eller angrepp, om någon part i vår omvärld skulle lockas till sådana aktioner mot vårt land.

Herr Björk frågar vidare vad det är för obalans som har uppstått. Han pekade själv på denna obalans när han berättade att försvarskostnaderna stiger inom östblocket men trappas ned i västvärlden och att amerikanerna talar om att dra bort truppstyrkor från Europa. Detta är just en obalans som i högsta grad kan påverka det svenska säkerhetspolitiska läget.

Jag kan lämna några siffror på upprustningen just nu inom östblocket. Om man bortser från Sovjetunionen, som det senaste året ganska mycket höjt sina försvarskostnader, så ökar Östtyskland sina försvarsutgifter med bortåt 9 procent, Polen med omkring 10 procent och blocket närmast Tjeckoslovakien, dvs. Ungern, Rumänien och Bulgarien, med 30, 25 respektive 15 procent. Detta sker under påtryckningar från dessa länders stora granne i öster. Det förefaller mig vara siffror som ganska klart belyser att risken för olika slags konfrontationer är i ökande och att vi här har att göra med risker som inte

kan negligeras vid den långsiktiga avvägningen av vårt försvar.

Herr BJÖRK (s) kort genmäle:

Herr talman! Denna gång har jag nöjet att kunna instämma i åtminstone en del av vad herr Virgin säger. Han framhåller mycket vist att en förändring skett i det internationella läget. Ja, det sker ständigt förändringar i det internationella läget. Det är vi alla medvetna om, t. o. m. herr Lindblad som här presterade en nästan lika lysande formulering som herr Virgin beträffande detta faktum.

Risken för en spridning av konflikten i Mellersta Östern har vi i och för sig alltid varit medvetna om. Men frågeställningen nu är: Har risken blivit större den senaste tiden jämfört med tidigare? Där tillät jag mig påpeka den intressanta skillnad som föreligger mellan situationen år 1956, då Sovjetunionen hotade London och Paris med bombning, och läget i dag när de fyra stormakterna har inlett förhandlingar om Mellersta Östern.

Regeringen har alltid — även i samband med Vietnamkriget — varit medveten om att en alltför äventyrlig och ansvarslös politik av olika stormakter på sikt kan öka spridningsriskerna. Detta förnekas visserligen inte i och för sig, men moderata samlingspartiet hävdar att regeringens allmänna bedömning har framstått som alltför optimistisk mot bakgrund av utvecklingen under senaste året, och jag har efterlyst skälet till denna ståndpunkt.

Herr Virgin säger nu mera lågmält att risker finns som inte är obetydliga. Ett så måttfullt uttalande skulle väl alla parter kunna ansluta sig till. Därför är vi också överens om att upprätthålla ett relativt starkt försvar för att gardera oss för dessa marginella risker. Men när herr Virgin börjar tala om upp rustningen i östblocket genomför han sitt resonemang litet för enkelt. När jag efterlyste bevisen för den obalans

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

han talade om hänvisade han till olika rustningssiffror inom östblocket.

Så länge som världen var klart uppdelad i ett östblock och ett västblock som stod oförsonliga emot varandra och denna problematik framstod som den mest dominerande kunde man kanske räkna på det sättet. Men Östtysklands och Polens militära styrka kan, som vi sett, användas på överraskande sätt. Den kom nyligen till användning för invasion i broderlandet Tjeckoslovakien. Man kanske behöver resurser till flera sådana företag. Det är väl inte alltför naivt att föreställa sig att Sovjetunionens upprustning till någon del kan ha samband med friktionerna gentemot Kina.

Det är numera alltför lättvindigt att anföra sådana här siffror som bevis för att den generella balansen mellan öst och väst skulle ha rubbats. Därtill kommer givetvis att Sverige ingalunda kan anses ingå i det västblock som östblockets upprustningar förmodas rikta sig mot.

Herr VIRGIN (m) kort genmäle:

Herr talman! När herr Björk litet hänfullt talar om att både herr Lindblad och jag har konstaterat att det sker förändringar i det politiska läget så må han göra det. Men herr Björk påstod att det inte hade skett några förändringar, och det var det som vi opponerade oss emot.

Med vår redovisning av situationen i världen har vi velat visa inte i första hand att riskerna har ökat så mycket, utan att utvecklingen under den senaste tiden har bestyrkt vad vi framhöll redan 1967, nämligen att det inte fanns något motiv i form av minskade risker i omvärlden för den nedrustningspolitik som då inleddes i vårt land. Det har hela tiden varit bakgrunden till vårt resonemang.

Herr BJÖRK (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror inte att herr Virgin i protokollet från denna debatt

kommer att finna att jag skulle ha påstått att det inte skett några som helst förändringar i det internationella läget.

Jag noterar för övrigt herr Virgins reträtt i fråga om riskbedömningen. Han säger nu att riskerna kanske inte har ökat så mycket. Det var en annan låt i skällan omedelbart efter tragedin i Tjeckoslovakien förra året.

Herr WERNER (vpk):

Herr talman! Jag vill inledningsvis erinra om att vi i föregående års riksdag i en motion föreslog att en ny försvarsutredning borde tillsättas med uppgift att förutsättningslöst pröva formerna för en rekonstruktion av försvaret, ägnad att tillmötesgå tre väsentliga önskemål: att göra det arbetsdugligt även inför risken av svårare krigsvillkor än de av militärledningen hittills förutsatta, att eliminera dess karaktär av hinder för nedrustning och att avsevärt nedbringa dess kostnader.

Detta förslag vann icke riksdagens bifall. Vi anser emellertid att utvecklingen sedan dess har bekräftat det motiverade i våra synpunkter, varför vi även i år återkommer i frågan.

Vår principiella ståndpunkt är att nationellt oberoende och neutralitet skall försvaras. Vi ansluter oss till principen att mellanstatliga tvistefrågor skall lösas vid förhandlingsbordet och att en utveckling mot arvustning och fred bör främjas med rationella medel.

Den nuvarande försvarsordningen, dess omfattning och målsättning går tillbaka till en internationell situation då världsläget var ytterst spänt och då USA:s militärpolitiska doktrin utgick från vad dess dåvarande utrikesminister betecknade som en politik »på randen av ett världskrig».

Denna militärpolitiska doktrin dominerade det militärpolitiska tänkandet i en rad västländer, också i vårt land, men var samtidigt starkt omtvistad av den progressiva opinionen i alla länder, och av många var den helt un-

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

derkänd. I dag är den internationella situationen helt annorlunda i flera avseenden. Den hegemoni som supermakterna representerade har under senare år genomgått en kris, för att inte säga flera kriser. Föreställningen om terrorbalansen som garant för upprätthållande av fred har lidit sammanbrott, och utvecklingen har visat att terrorbalansens politik, som har kapprustningen som logisk följd, inte främjar fredssträvandena.

Debatten i försvarsfrågan i vårt land har huvudsakligen berört den militära formen av försvaret. Det militära försvaret måste ses som en del av olika säkerhetspolitiska åtgärder. Till vårt lands försvars- och säkerhetspolitik hör även utrikespolitiskt agerande och initiativ till överenskommelser mellan länderna för minskade rustningar, biståndsinsatser till de fattiga länderna, mellanfolkligt samarbete samt ekonomiskt och psykologiskt försvar.

Enligt vår mening är det ett första rangens intresse att komma bort från kapprustningen. Total militär avrustning med internationell omfattning är en målsättning på sikt. För närvarande föreligger inte de sociala och ekonomiska betingelserna härför, men vi har ändå alla vår del av ansvaret för att få till stånd militär avspänning. Vägen mot total avrustning måste passeras etappvis. Etapper på denna väg kan vara kärnvapenfria zoner, begränsat eller totalt kärnvapenförbud, vittomfattande provstoppsavtal, överenskommelser om rustningsbegränsningar, nedrustade eller helt avrustade stater och demilitariserade zoner.

Med vårt lands neutralitetspolitik avser vi att på bästa sätt främja strävandena att upprätthålla fred och jämvikt och bidra till avspänningen i världen. Vi anser vidare att vi med vår neutralitetspolitik bäst motverkar den nuvarande indelningen i militära block och påverkar dessa militärblocks upplösning. Vår neutralitetspolitik måste syfta till att skapa ett förtroende för vårt

lands vilja att leva i god grannsamja med andra länder. Ett sådant förtroende kan stärkas genom en mera aktiv neutralitet, som bl. a. kan inrymma att Sverige tillsammans med övriga Norden förklarar sig som en neutral och kärnvapenfri zon. Det borde heller inte uppfattas som avsteg från neutraliteten om Sverige tillsammans med Norge och Danmark vid en tidpunkt när dessa länder lämnar NATO även skapade ett nordiskt försvarsförbund, där en gemensam neutralitet deklarerades. Där emot kan inte ett fortsatt deltagande i kapprustningen i syfte att upprätthålla en kopia av stormaktsförsvar vara ägnat att skapa ett sådant förtroende.

Oavsett om vi för närvarande satsar si eller så många miljarder på vårt försvar finns ingen betryggande garanti mot att vi dras in i militära konflikter. Det finns mot bakgrund av den aktuella situationen ingen garanti mot terrorbombning och mot okupation av vårt land. Denna bild förändras inte om vi fördubblar eller tredubblar våra försvarskostnader. Över huvud taget är hela resonemanget om att vi får ett så och så starkt försvar för så eller så många miljarder mycket diskutabelt. Man kan inte utan vidare översätta siffror i vår försvarsbudget till en viss försvarskapacitet.

Att USA och Sovjet enligt statistiken över olika länders försvarsutgifter är militärt starkare än andra redovisade länder är helt uppenbart, men jag vill i sammanhanget citera vad docent Ingemar Ståhl, tidigare verksam i FOA och försvarsdepartementet, säger i skriften *Strategisk Bulletin* nr 6 förra året: »Men det är långt ifrån lika självklart att exempelvis Sveriges försvarskapacitet skulle sjunka (eller öka) om vi från ett år till ett annat minskade (ökade) våra försvarsutgifter med några hundra miljoner. En avtagande eller stigande resursandel till försvaret behöver självklart ej heller vara någon direkt indikation på om 'försvarseffekten' sjunker eller stiger. Det är likaså mycket

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

svårt att med utgångspunkt från uppgiften om försvarsutgifternas andel av totalproduktionen konstatera om ett land är 'överstarkt' eller för svagt i förhållande till andra länder eller något slags internationell norm.»

Vårt förslag att skära ned försvarsanslaget och minska utgiftsramen med en halv miljard är ett förslag till temporär åtgärd i väntan på att vi får en ny utredning om en annan försvarsstruktur.

De militära anslagen i vårt land är egentligen ganska enastående för en liten nation i fredstid. Enligt tillgänglig statistik över militärutgifterna per capita för år 1967 ligger Sverige på femte plats i denna statistik.

När riksdagens majoritet förra året beslöt om en total utgiftsram för det militära försvaret under en fyraårsperiod fram till år 1972 på drygt 19,5 miljarder kronor, dvs. i det närmaste 5 miljarder per år, innebär det — och här vill jag återigen citera docent Ståhl — att »eftersom beräkningarna är gjorda i fasta priser och utgiftsramen är indexreglerad för att skydda försvarets planering mot icke förväntade prisförändringar, är det mycket troligt att Sverige under perioden kommer att tillhöra den exklusiva klubb av länder som har årliga försvarsutgifter överstigande 1 miljard dollar. Självskrivna medlemmar i denna klubb är naturligtvis de två supermakterna, där USA för närvarande intar tätplatsen med en försvarsbudget på närmare 70 miljarder dollar».

Vi anser att om Sverige skall ha ett militärt försvar så bör det vara arbetsdugligt inte endast vid ett visst i förväg utfunderat krigsfall utan också kunna fungera vid olika alternativ, inklusive möjligheten att ensam stå emot en mycket överlägsen angräpare. Inte ens stormakterna i det senaste världskriget lyckades ställa upp något effektivt invasionsförsvar. Vi anser att det är en illusion att en småstat som Sverige skall kunna bjuda en stormakt spetsen på

dennas villkor med en försvarsorganisation med i princip samma struktur.

Vi har i vår motion anvisat en strukturskiss för en ny försvarsorganisation grundad på folkförsvarets princip och utbyggd för det fria krigets betingelser.

När det gäller gränsförsvaret har senare års händelser inte minst i fråga om luftförsvaret gett nya och överraskande erfarenheter för militära bedömare. Även om inga mekaniska paralleller kan dras med det vietnamesiska folkets sega försvarskamp för Nordvietnams huvudstad Hanoi, torde det vid det här laget vara bevisat att luftvärnet har fått allt större militär betydelse, medan flygets relativa betydelse har minskat. Erfarenheterna från Vietnamkriget visar att trots USA:s enorma insatser av flyg och praktiskt taget totalt luftherravälde har USA inte kunnat förvandla denna dominans till vare sig militärstrategiska eller politiska framgångar. Denna erfarenhet bör vara av intresse för Sverige med dess stora satsning på flygvapnet.

Vi menar i vår motion att den skisserade försvarsstrukturen militärt skulle innebära en kraftigt nedbringad risk för utslagning då försvaret i denna form är mindre exponerat för förintelse och intimare sammanvuxet med hela befolkningen än vad fallet är i nuvarande försvarsordning.

Politiskt skulle den innebära ett betydelsefullt steg mot nedrustning då dess användbarhet för offensiva ändamål starkt nedbringas samtidigt som dess defensiva kapacitet förstärks.

Ekonomiskt skulle en sådan försvarsordning innebära avsevärt minskade utgifter för militära ändamål, eftersom det här framför allt handlar om en minskning av kostnaderna för tung materiel och för flygvapnet, som ju nu är de objekt som drar de största kostnaderna.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till motionsparet I: 446 och II: 421.

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

Herr GUSTAVSSON, BENGT, (s):

Herr talman! Herr Werners och vänsterpartiet kommunisternas motion speglar det förhållande som partiet befinner sig i — det representerades inte i försvarsutredningen, och dess representanter har inte tillträde till de debatter som förs i utskotten. Partiet är mer eller mindre hänvisat till att ha någon försvarsdebattspartisan någonstans som tänker och planerar åt sig. Jag säger inte detta i förklänande bemärkelse, tvärtom. En sådan kan ofta åstadkomma kloka saker, och det har skett även i samband med denna motion. De två första styckena i vänsterpartiet kommunisternas motion är ju klokt och riktigt uttryckta.

Det blir värre sedan, när man utan erforderligt underlag går in på de praktiska konsekvenserna av sin grundinställning. Både i motionen och i herr Werners anförande kritiserar ju den ensidiga försvarsplanläggningen till ett enda fall, alltså att vi skall utsättas för krig i samband med en konflikt mellan stormakter. Det är bara det att det är så svårt att konstruera en trovärdig modell för någon annan form av konflikt. Det har visat sig svårt, trots att det faktiskt har forskats på området. Jag har själv som lekman deltagit i sådant forskningsarbete på Stockholms universitet, där vi hade som uppdrag att litet närmare granska ett isolerat krigsfall som gällde anfall av en stormakt mot vårt land. Jag måste nog medge att de modeller som vi kom fram till var ganska så otroliga.

Vänsterpartiet kommunisterna har sagt att man önskar att det snabbt skall tillsättas en utredning som skall sikta till att åstadkomma ett försvar som inte är ett hinder för nedrustning. Ja, vi behöver inte utreda detta; inte är vårt så klart defensivt inriktade avvärjningsförsvar ett hinder för internationella nedrustningar, tvärtom. Våra representanter i förhandlingarna i Genève har ju stora möjligheter att i samklang med

den svenska försvarspolitiken verka för internationell nedrustning.

Vårt försvar är ju uppbyggt som ett tröskelförsvar som är avsett att avråda någon från att närma sig oss med ont i sinnet. Om det lyckas — och det har lyckats hittills med denna försvarspolitik i vårt land — är väl detta bra mycket bättre än att ha ett försvar som det som presenterats på s. 3 i motionen, nämligen ett försvar som är svagt i början, kanske rent av inbjuder till angrepp, och sedan så småningom skall kunna trappas upp och förlänga lidandet. Det är väl bättre att inte komma in i en konflikt än att grunda sitt resonemang på sådana här tankar.

Det är förvisso önskvärt att nedbringa kostnaderna såväl i detta sammanhang som i andra sammanhang. Vi bör väl ha trygghet i detta avseende liksom på andra områden till så förmånligt pris som möjligt. Jag kan faktiskt tala om för herr Werner att ni har tagit till litet i överkant när ni tror på möjligheten att på ett bräde slå bort en halv miljard kronor. Även om vi skulle bestämma oss för en radikal nedrustning finns det inga praktiska möjligheter att gå fram i den takten.

Vi siktar inte på isolerad nedrustning. Vi skall även i fortsättningen ha ett avvärjande försvar, och det kan vi få till en kostnad som visserligen inte är den som vänsterpartiet kommunisterna drömmer om. Men den behöver heller inte ligga på de höjder som moderata samlingspartiets planer pekar mot eller folkpartisternas den dag de är på det humöret.

Herr WERNER (vpk):

Herr talman! Herr Gustavsson sade först att han tror att någon partisan tänker åt oss, och sedan sade han att det inte ligger något förklänande i det omdömet. Jag vill kvittera artigheten, herr Gustavsson, med att säga att vi förbehåller oss rätten att tänka själva. Lika

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

litet som herr Gustavsson imponeras av en liten partisan är jag imponerad av alla de experter som tänker åt regeringen och dess talesmän.

Av herr Gustavssons senaste anförande framgår att enligt hans mening är det endast regeringen och dess militära experter som kan ha rätt.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje moment av utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan.

I fråga om *mom. 1*, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Virgin m. fl. vid punkten avgivna, med 1 betecknade reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Virgin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 4 punkten 2 mom. 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Virgin m. fl. vid punkten avgivna, med 1 betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Virgin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 95;

Nej — 24.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Därefter gjordes enligt de rörande *mom. 2* framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till motionerna I: 446 och II: 421, såvitt nu vore i fråga; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Vidare gjorde herr talmannen i enlighet med de avseende *mom. 3* förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Virgin m. fl. vid punkten avgivna, med 2 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Virgin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 4 punkten 2 mom. 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Virgin m. fl. vid punkten avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Virgin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 69;

Nej — 55.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På gjord proposition bifölls därpå utskottets hemställan i *mom. 4*.

Med avseende å *mom. 5*, yttrade nu herr talmannen, hade yrkats

dels att utskottets hemställan skulle bifallas,

dels, av herr *Virgin*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av honom m. fl. vid punkten avgivna, med 3 betecknade reservationen,

dels av herr *Lindblad*, att riksdagen i anledning av motionerna I: 423 och II: 510 samt med bifall nu till de av Kungl. Maj:t under fjärde huvudtiteln framställda äskandena i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om

1) att Kungl. Maj:t måtte taga initiativet till överläggningar mellan de demokratiska partierna i syfte att nå enighet om försvarsanslagen för budgetåret 1969/70, varvid den utformning av försvaret som förordades i motionerna I: 518 och II: 664 samt I: 857 och II: 1111 till 1968 års riksdag kunde vara en riktpunkt;

2) att vid dessa överläggningar även en uppjustering av anslagen för de frivilliga försvarsorganisationerna måtte beaktas; samt

3) att av överläggningarna föranledda förslag beträffande medelstilldelningen måtte på tilläggsstat föreläggas 1969 års höstriksdag,

dels ock, av herr *Werner*, att kammaren skulle bifalla motionerna I: 446 och II: 421, såvitt nu vore i fråga.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och

förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Virgin* begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vart och ett av de återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig finna de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till herr *Virgins* yrkande.

Herr *Lindblad* äskade emellertid votering om kontrapositionens innehåll, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till det av honom framställda yrkandet, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 4 punkten 2 *mom. 5* antager godkännande av det förslag, som innefattas i den av herr *Virgin* m. fl. vid punkten avgivna, med 3 betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits bifall till herr *Lindblads* under överläggningen framställda yrkande.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Virgin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ang. ramen för det militära försvaret, m. m.

Ja — 26;

Nej — 28.

Därjämte hade 73 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd härav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 4 punkten 2 mom. 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som under överläggningen framstälts av herr Lindblad.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Lindblad* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 72;

Nej — 29.

Därjämte hade 28 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ytterligare gjorde herr talmannen i enlighet med de beträffande *mom. 6* framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr *Virgin m. fl.* vid punkten avgivna, med 4 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Virgin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter gi-

ven varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 4 punkten 2 mom. 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Virgin m. fl.* vid punkten avgivna, med 4 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Virgin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 90;

Nej — 25.

Därjämte hade 14 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Slutligen bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i *mom. 7*.

Punkterna 3—59

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 60

Lades till handlingarna.

Herr TALMANNEN anförde:

Som kammaren observerat, har jag icke utlyst något kvällsplenum. Jag hoppas ändå kunna avsluta föredragningslistan i dag, även om detta plenum måste utsträckas något efter kl. 17.

Anhopningen av ärenden fredagen den 18 april och onsdagen den 23 april är så stor att överflyttning av ärenden från fredagen till onsdagen inte kan ske. På fredagens föredragningslista upptagna ärenden måste därför slutbe-

handlas innan plenum kan avslutas. Det är min förhoppning att kvällsplenum inte skall behöva anordnas på fredagen, men plenum torde då komma att behöva utsträckas längre än vad första kammarerna vant sig vid i fråga om fretdagsplena.

Ang. granskning av statsrådsprotokoll

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 18, i anledning av granskning av statsrådsprotokollen.

Konstitutionsutskottet hade jämlikt regeringsformen verkställt granskning av statsrådsprotokollen för tiden från början av 1968 års riksdag till början av innevarande års riksdag.

I förevarande memorial hade utskottet först i två korta avsnitt lämnat en översikt över statsrådsprotokollens innehåll samt en redogörelse för granskningsarbetets organisation och uppläggning. Därefter hade utskottet i ett avsnitt med flera underrubriker redovisat den verkställda granskningen och dess resultat. Utskottet hade i sitt granskningsarbete upptagit vissa nya principfrågor, men endast beträffande en, nämligen besvärsmått för enskilda och organisationer, hade granskningen för närvarande föranlett vissa uttalanden från utskottets sida. Liksom tidigare år hade utskottet också granskat bland annat regeringens åtgärder i anledning av riksdagens skrivelser, praxis i fråga om hörande av utrikesnämnden samt vissa materiella sakområden. Som första punkt i memorialet hade redovisats fråga om publicering av vissa konseljbeslut.

Utskottet hade i det nu ifrågakommande memorialet för riksdagen anmält den granskning som utförts samt resultaten därav.

Herr SVENINGSSON (m):

Herr talman! När vi i år från konstitutionsutskottet i memorial nr 18 re-

Ang. granskning av statsrådsprotokoll
dovisar vår dechargegranskning är denna redovisning, sett mot bakgrund inte av antalet sidor i tryck utan det saktliga innehållet, ett mycket magert, ja, ur min synpunkt utomordentligt magert aktstycke. I gångna tider har principerna för och åsikterna om meningen med denna granskning och kontroll över regeringens handlande skiftat på olika sätt. Det kan tänkas att redovisningen av dechargearbetet någon gång tidigare har varit ett svagt aktstycke. Men på senare tid kan detta memorial betecknas som ett rekord när det gäller ett stort och omfattande arbetes intetsägande resultat. Nog är det under alla förhållanden säkert länge sedan det förekom ett så betydelselöst memorial.

Det är i år lätt att tala om vad som borde varit med i memorialet, men som inte finns med. När vi för ett par år sedan — närmare bestämt 1967 — i utskottet lämnade den gamla arbetsformen med reservationsvis framförda anmärkningar och övergick till en annan praxis, vilken innebar att vi inte längre skulle återropa § 107 regeringsformen, hade vi förhoppningen att denna s. k. administrativa granskning i enighetens tecken skulle leda till ett värdefullt resultat. Men det kan framhållas att med denna princip, att det skall vara fullständig enighet om ett utlåtande, så blir det inte något utlåtande utan, som det nu har blivit, en redovisning av att ärendet varit föremål för behandling. Den goda enigheten har gjort dechargegranskningen i år nära nog meningslös och betydelselös.

I samband med granskningen förra året gjorde utskottet några uttalanden som var av betydelse, även om de inte framfördes i form av någon anmärkning. Men däremot i år, efter valsegern i höstas och inför närheten av nästa års val, har regeringspartiets ledamöter bjudit ett kompakt motstånd mot varje sådant uttalande som kan tolkas som minsta anmärkning mot ett statsråd. Här måste på den sidan finnas misstanken att något som kan tolkas som en

Ang. granskning av statsrådsprotokoll

liten anmärkning kan verka ofördelaktigt vid kommande valtillfällen — och då har man säkert valet nästa år i tankarna.

Om nu utskottet gemensamt anser att här tillämpas en ordning som kan förbättras och gör ett försiktigt uttalande om sin mening, kan jag inte förstå att detta skall vara något som inte verkar förmånligt för respektive statsråd. En annan uppfattning beror säkert på ett missförstånd. Allt sådant som blir en förbättring bör i stället stärka regeringens ställning.

Jag tycker även att jag har stöd för denna uppfattning i den ordning som tillämpades före 1967. Då kunde utskottsmajoriteten göra mycket bestämda uttalanden om begångna fel och misstag, men de slutade inte med något anmärkningsyrkande.

Här kan tas fram ett exempel — det finns säkert många flera. Jag vill bara peka på hur det gick till när konstitutionsutskottet år 1961 behandlade den stora operaskandalen. Då skrev den socialdemokratiska delen i sitt majoritetssyftande fullt ut lika kritiskt som reservanterna. Man skrev synnerligen kritiskt, men skillnaden var bara den att någon formell anmärkning eller något yrkande enligt 107 § regeringsformen inte kunde eller skulle framställas. Majoriteten hade den gången ingenting emot att säga sin mening.

Min uppfattning var 1966, när vi överlade om en ny praxis i dechargearbetet, att om vi bara strök bort användandet av grundlagsparagraferna om anmärkningsförfarandet, skulle det vara lättare att uppnå resultat. Det kan inte vara riktigt att dechargegranskningen helt skall vara beroende av den parlamentariska makten i riksdagen. Om nu regeringspartiets ledamöter efter valsegern i höstas och inför valet nästa år blivit ännu mycket mer medvetna om att statsråden och regeringen i sin helhet är något fullkomligt och felfritt, vill jag säga några ord om detta. Det kan inte vara på det sättet att bara en per-

son kommer in i statsrådskretsen blir den personen fullkomlig och felfri, utan några brister i vår annars så skröpliga värld. En sådan uppfattning måste vara i hög grad missvisande och felaktig och om någonting en politisk bedömning och ingenting annat.

Avsikten här från socialdemokratiskt håll måste vara — och detta är det allvarligaste — att granskningens resultat när så är lämpligt kan framställas som ett bevis för regeringens ofelbarhet. Här kan allvarligt befaras att årets dechargearbete kan utnyttjas så att regeringspartiets ledamöter talar om att det omfattande arbete som konstitutionsutskottet har nedlagt inte har gett underlag för något uttalande eller någon kritik mot statsrådets sätt att handha sina ämbeten. En sådan uppfattning är i hög grad oberättigad och kan endast bygga på oppositionens solidaritet när det gäller enigheten i det nya granskningssystemet.

I årets dechargebetänkande är det bara punkt 1 som enligt min mening kan vara av värde och betydelse. Denna punkt handlar om publicering av konseljbeslut. Kungl. Maj:t i statsrådet är ju vårt lands högsta förvaltningsmyndighet och avgör mer än 25 000 förvaltningsärenden per år. Kungl. Maj:ts praxis är därför av stor betydelse både för underordnade myndigheter och för de enskilda medborgarna. Till skillnad från andra organ som avgör ärenden i sista instans, t. ex. regeringsrätten, försäkringsdomstolen och kammarrätten, bekantgör inte Kungl. Maj:t sina avgöranden i någon publikation där praxis kan följas. Utskottet pekar på denna brist och föreslår att regeringen tar ett initiativ.

En fråga som togs upp i andra avdelningen gällde om det inte har gått litet för långt med användandet av naturvårdslagen då generella strandskyddsförordnanden har utfärdats. I 15 § naturvårdslagen är föreskrivet: »För att åt allmänheten trygga tillgången på platser för bad och friluftsliv vid

havet eller vid insjö eller vattendrag äger länsstyrelsen förordna att visst strandområde skall vara strandskyddsområde.» Vi skall uppmärksamma att här har talats om visst strandskyddsområde, således inte om generella strandskyddsförordnanden för hela kommuner eller ett helt län. När ett generellt strandskyddsförbud tillämpas, så kommer med i detta förbud även många sådana stränder som inte är användbara för bad och friluftsliv eller som allmänheten inte har något intresse av att utnyttja. Detta har inte varit meningen.

Utöver vad som är stadgat i 15 § om visst strandskyddsområde kan återopas vad departementschefen framhöll angående 15 och 16 §§ i förslaget till naturvårdslag. Han uttalade följande: »Strandområden kan skyddas på olika sätt. Det mest omfattande och slutliga skyddet ernås, om området avsättes till naturreservat. För att landets för bad och friluftsliv värdefulla stränder skall hållas öppna för allmänheten krävs emellertid merendels inte annat skydd än den från strandlagen hämtade bebyggelsekontroll som regleras i förevarande paragraf.» Detta uttalande förutsätter att det även finns andra stränder än sådana som är av värde för bad och friluftsliv. Genom generella beslut kan den mest otillgängliga havskust och stranden vid en avlägset liggande insjö bli föremål för strandskyddsbestämmelser.

Det finns även flera uttalanden av departementschefen i den åsyftade propositionen, vilka måste tolkas så att meningen vid lagens tillkomst inte har varit att avge generella förordnanden. Men detta har inte beaktats av respektive länsstyrelser. Vid anförda besvär har Kungl. Maj:t godtagit beslut av länsstyrelsen att förklara samtliga stränder inom ett antal kommuner i Stockholms län för strandskyddsområde och även godtagit beslut av länsstyrelsen i Södermanlands län om sådant förordnande för hela Östersjö-kusten samt öarnas

Ang. granskning av statsrådsprotokoll stränder utanför kusten. Insjöarnas stränder som inte innefattas i tidigare förordnanden togs även med i detta stora beslut.

Sedan utskottet justerat sitt memorial har det nu klarnat hur det är i verkligheten med denna lagstiftning. Chefen för naturvårdsverket har hos Kungl. Maj:t begärt en ändrad lagstiftning för att få tillstånd till en generell tillämpning av gällande lagstiftning för strandskydd. Denna framställning är ett klart bevis för att det inte finns en sådan rätt som tillämpats i de av mig angivna fallen. Först när och om lagen ändras får myndigheterna rätt att besluta om ett generellt strandskydd.

Här har alltså ifrågasatts den formella lagligheten beträffande de fatta-de besluten, varken lämpligheten eller önskvärheten av dessa.

De som menat att ett uttalande var berättigat fick från den andra sidan höra att vi socialdemokrater inte är rädda för en miljöpolitisk debatt och att räddningen skulle vara att föra över debatten till det miljöpolitiska planet.

När Kungl. Maj:t nu inte biföll de besvär som anförts av ett antal kommuner och enskilda hade det varit berättigat med ett uttalande från utskottet. Detta kunde socialdemokraterna inte vara med om, varför detta ärende som så många andra hamnat under rubriken »Övriga ärenden» där det redovisas ytterst kortfattat. Även om det socialdemokratiska partiet har makt och möjlighet att fatta beslut i riksdagen har man ändå kvar skyldigheten att följa gällande lagar. När detta inte sker är det fara å färde.

Jag anser att med den inställning som de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet har intagit i år så var den dechargegranskning som förekom före år 1967 med dess reservationsvis framförda anmärkningar i alla fall ett bättre system. Då hade också de enskilda ledamöterna ett större intresse för de punkter där de ansåg motiv föreligga för ett anmärkningsyrkande.

Ang. granskning av statsrådsprotokoll

Om man håller fast vid de principer som nu tillämpats — framför allt i år — och den ordning som också skall tillämpas i den nya författningen kan det med bestämdhet ifrågasättas om inte hela dechargegranskningen kan komma att avveckla sig själv. Utskottet gör också i detta avseende ett mycket viktigt uttalande innan man går in på granskningens resultat och säger där, att principen skall bli föremål för prövning under året. Att lägga ned så mycket arbete som ett antal högt skolade jurister och tjänstemän har gjort i utskottet med ett i stort sett så betydelselöst och intetsägande resultat kan i fortsättningen inte anses tillfredsställande.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp):

Herr talman! Vi talar allmänt under den nu pågående debatten om den som det vore tal om decharge eller beviljande av ansvarsfrihet åt regeringen. Det var väl detta som herr Sveningsson också gjorde. Mig förefaller det som om det ger en missvisande bild av själva det granskningsarbete som konstitutionsutskottet bedriver och av dess syfte.

Denna omläggning som företogs av granskningsarbetet 1967 innebär ett föregripande av författningsreformens införande. Tänker man på granskningsarbetet så som det tidigare skett, kan jag instämma i herr Sveningssons kritik. Sett ur den synpunkten blir dagens memorial ett torftigt aktstycke utan färg och temperament. Betraktar man däremot memorialet som en granskning enligt författningsutredningens förslag förefaller det mig som om omdömet blir ett annat. Utredningen önskade att termen decharge skulle försvinna. Granskningen föreslogs gälla främst praxis och regeringsärendenas handläggning, men inte ett politiskt ansvarsutkrävande. Där skall som alla vet i stället ges möjlighet till misstroendevotum.

Inte desto mindre har utskottets erfarenheter från de gångna tre åren kom-

mit oss att konstatera ett behov av en diskussion kring principerna för granskningsarbetet. Som det nu är upplagt riskeras att man inom utskott och kansli lägger ner onödigt arbete på detaljgranskningar, även om arbetet sker i syfte att få en god bild av praxis och arbetsrutiner.

Av speciellt intresse i årets memorial är förslaget om en bättre information angående innebörden av åtskilliga konseljbeslut. Denna fråga behandlas i betänkandets första punkt som gäller publicering av konseljbeslut. Utskottet uttalar sig enhälligt för att regeringens beslut i administrativa ärenden bör publiceras på samma sätt som sker beträffande andra slutinstansers avgöranden. Som högsta förvaltningsmyndighet har regeringen ett ansvar för att man får största möjliga enhetlighet i fråga om administrativa bestämmelser hos underlydande myndigheter. Det säger sig självt att denna enhetlighet skulle nås betydligt lättare om man får en ökad publicering av konseljbesluten. Därigenom skulle myndigheterna få kännedom om regeringens praxis i olika typer av ärenden, där man nu känner till endast enstaka beslut, och främst i ärenden som man själv i lägre instans handlagt. Med andra ord skulle rättssäkerheten ökas. Det skulle också bli lättare för de enskilda medborgarna att skaffa sig kunskap om gällande praxis. En ökad publicering står vidare i överensstämmelse med vårt lands offentlighetsprincip. Ökad insyn i myndigheternas handlande framstår som ett ständigt ökande och angeläget önskemål.

Det är inte första gången som frågan om publicering av konseljbeslut tagits upp i riksdagen. Redan 1947 togs den upp i en motion som föranledde en skrivelse till regeringen. Efter vad som upplysts under utskottsbehandlingen ledde detta till en överenskommelse om att viktiga och prejudikatsbildande beslut skulle publiceras i en juridisk facktidsskrift. Såvitt jag förstår består arrangementet ännu, åtminstone på papperet.

Men under det senaste decenniet tycks endast ett fåtal beslut ha publicerats. Det finns alltså anledning önska att regeringen tillmötesgår utskottets begäran genom att medverka till en fortlöpande och bättre publicering av konseljbeslut i förvaltningsärenden. Sker detta får — trots vad som nyss sagts — onekligen årets KU-granskning stor betydelse för framtiden.

Redan förekomsten av en sådan punkt som den jag här talat om visar att utskottets granskning inte är helt betydelslös. Det skulle vara felaktigt att vänta sig några sensationer varje år, då det är fråga om en rättslig och administrativt inriktad granskning. Mera framstår utskottets uppgift bli att vaka över att goda förvaltningsprinciper och en rationell ordning av ärendenas handläggning tillämpas inom departementet, och att man den vägen får en korrekt och enhetlig praxis på olika områden. Allmänt sett har vi en hög standard på förvaltningen i vårt land. Det finns knappast anledning anta att administrationen i kanslihuset skulle vara sämre än på andra håll. Å andra sidan har konstitutionsutskottets granskning under de tre gångna åren visat att det finns stort utrymme för önskemål om förbättringar. Det finns inte någon som helst grund för något slags ofelbarhetsdoktrin, även om man på sina håll vill driva en sådan. Förra året pekade konstitutionsutskottet bl. a. på att handläggningstiden i en del fall är för lång, remissförfarandet för omständligt och orationellt och att motivering av beslut bör ske i större utsträckning. I år har utskottet pekat på att expeditionstiderna för regleringsbrev ofta är för långa. I många fall utfärdas de efter det att tillämpningsperioden börjat. När förse- ningarna överskrider en månad kan nog sägas att gränsen för vad som kan tolereras har överskridits.

En annan viktig punkt i förra årets granskning gällde kommunikeringen, dvs. att den enskilda partens intresse av att få del av och möjlighet till att be-

Ang. granskning av statsrådsprotokoll möta utredningsmaterial som kommer fram i ett ärende borde beaktas. Då konstaterades att kommunicering sker i alltför ringa omfattning. Samma intryck redovisar utskottet i år under punkt 2 i årets granskning. Med hänsyn till den korta tid som gått efter förra årets påpekanden har utskottet avstått från nya uttalanden men har för avsikt att komma tillbaka till dessa frågor nästa år. Någon klar och enhetlig praxis har inte utbildats på alla de områden vi haft tillfälle se på. Detta framgår av den frågeställning som tagits upp under punkt 3 och som förtjänar att beaktas i kanslihuset.

Inte heller den granskning som redovisas under punkt 6 bör bagatelliseras. Där upplyses om att konstitutionsutskottet bl. a. fått en föredragning av krigsmaterielinspektören. Vapenexportfrågan har emellertid, som alla vet, aktualiserats i annat sammanhang, och konstitutionsutskottet har därför avstått från att i år göra något uttalande. Det är möjligt att den varslade omläggningen av krigsmaterielexporten kan leda till att konstitutionsutskottets granskning kan sättas in på ett tidigare och aktu- ellare skede, såvida man inte får export endast till länder där den blir mindre påverkad av det internationella politiska läget.

Utskottet har också informerats om riktlinjerna för beviljande av svenskt medborgarskap. Dessa ärenden skall inom kort överföras från regeringen till den nya utlänningsmyndigheten. Därför har utskottet inte gjort något uttalande, men jag skulle, med vägledning av vad utskottet erfarit, vilja understryka vikten av en god kommunicering med den sökande. Det förefaller mig inte vara riktigt att man, som nu sker, avstår från kontakt med vederbörande och nöjer sig med att kontakta endast representanter för myndigheter, då man behandlar en för individen så betydelsefull fråga som medborgarskap. Ingen bör i någon form få dömas ohörd. Då det gäller kommunicering i allmänhet råder,

Ang. granskning av statsrådsprotokoll

som jag redan framhållit, ingen enhetlig praxis, utan skilda principer tillämpas inom de olika departementen.

Jag kommer alltså fram till, herr talman, att det inte är korrekt att säga att årets granskning inte gett utbyte. Samtidigt är jag på det klara med att konstitutionsutskottet ännu inte funnit de riktiga arbetsformerna för sin granskningsverksamhet. Jag tror alltså att det blir nödvändigt med en översyn. Man måste då främst sträva till att göra själva granskningsarbetet mer intresseväckande, både för kansliet och för utskottets ledamöter. Men därmed är inte sagt att den gamla ordningen var bättre. Det var sällan som den typen av decharge gav resultat eller ledde till någon egentlig effekt. Jag tror och hoppas att vi kan uppnå mera med den nya ordningen, även om vi hittills kanske alltför mycket strävat efter att bli ense på alla punkter. Oppositionen har praktiskt taget helt avstått från att ta upp politiska frågor vid sidan av de administrativa. Med andra ord: Oppositionen har onekligen, som herr Sveningsson betonade, varit tillmötesgående i konstitutionsutskottet under de sista åren. Det har skett med tanke på att god vilja på alla håll skall leda till en lämplig reform. Men det är klart att mycket talar för en uppstramning från oppositionens sida, även om man inte går tillbaka till det gamla systemet. Det är dessutom för sent. År 1970 får vi enkammarriksdag och de nya grundlagsreglerna om misstroendeförklaring och om en sådan konstitutionsutskottets granskning, som innebär att vi knyter an till de principer som vi tillämpat under de tre senaste åren.

Herr talman! Jag får hemställa om att memorialet läggs till handlingarna.

Herr **HERNELIUS** (m):

Herr talman! De möjligheter till misstroendevotum som kommer att införas från och med 1971 ger en helt annan bas för kommande konstitutionsutskotts

verksamhet. De ger möjlighet till snabbt ingripande, till en snabb reaktion från riksdagens sida, gentemot enskilda statsråd och gentemot regeringen som sådan. Det är en modernisering av Sveriges författning till vad som länge praktiserats på annat håll som därmed äger rum.

Vi har ett år kvar enligt gammal ordning. Kommer det året att fullföljas efter de senaste årens modell eller blir det något annat, kanske en återgång till det gamla? Det vet vi ännu inte något om, men utskottet har signalerat en omprövning. De i år och i fjol granskade kanske därför inte skall vara för säkra på att behandlingen av protokollen kommer att år 1970 försiggå i samma endräkt som 1969, 1968 och i stort sett 1967.

Det är sant, som det är sagt här, att dechargen har avdramatiserats till den grad att medkammaren kunde slutföra sin dechargedebatt på mycket kort tid. Men därför är det nog inte riktigt — jag anknyter till den tidigare talaren här — att säga att yttrandet är meningslöst.

Jag skall be att få citera vad som står att läsa i en göteborgstidning — icke den som den föregående talaren i denna stol har anknytning till utan en annan göteborgstidning: »Utskottet uppehåller sig i år vid väsentliga ting som angår envar.» Jag tycker det ligger mycket i detta. Det angår envar hur besvärsrätten kan utövas i vårt land. Besvärsrätten fanns redan i den gamla landslagen — det var allmogens rätt att framkomma till konungen med sina klagomål — och den lever vidare i andra former. Men tyvärr är detta institut fortfarande i väsentliga delar oreglerat, framför allt i fråga om vilka som får utnyttja besvärsrätten. Utskottet har där kommit med en rad förslag som väl kan bli nyttig läsning för eventuella reformatorer i kanslihuset.

Fru Segerstedt Wiberg pekade på publiceringskravet, och det är mycket viktigt. Det är ett gammalt önskemål

som i någon mån tillgodosetts under någon tid men därefter åter fallit i glömska. Hon pekade också på de långa handläggningstiderna. Jag kan bara instämma och skall möjligen ge några exempel.

Ett pensionsärende har faktiskt varit under handläggning efter det att remissyttrandena inkommit i fyra år och åtta månader — en orimlig tid. En stackars man, en f. d. ämneslärare, som ville ha en ändrad tjänstårsberäkning hade sitt ärende under handläggning totalt fyra år, och ett år och tre månader hade han att vänta efter det att remissbehandling var avslutad. Han skrev ändå ödmjukt vid två tillfällen: »Tacksam om mitt ärende kommer upp snarast till behandling och avgörande, medan jag ännu finns i livet» — en rimlig begäran.

Utskottet har tidigare om dessa handläggningstider sagt att det behövs en omorganisation i kanslihuset så att sådant inte förekommer. Det är skäl att nu upprepa detta önskemål.

I övrigt skall jag, herr talman, väsentligen ta upp en fråga som redovisas under punkten 5 »Hörande av utrikesnämnden». Jag behöver inte — och det kan jag glädja kammaren med — gå in i alltför många detaljer i detta sammanhang.

Frågan har varit under debatt i denna kammare i samband med besvarandet av herr Åkerlunds interpellation den 22 januari.

Den har varit under debatt i samband med utrikesärendena för några veckor sedan, och problemställningen är alltså känd. Jag vill i sak bara upprepa att det nästan var en utmaning mot utrikesnämnden att inkallas till sammanträde efter den konselj då beslutet fattades. Det är inte heller möjligt att bortförklara erkännandet av Nordvietnam som en formell handling utan större betydelse, eftersom det torde vara det utanför Sveriges gränser mest uppmärksammade beslut av utrikespolitisk art som en svensk regering har fattat un-

Ang. granskning av statsrådsprotokoll der många, många år. Då går det inte att vifta bort det. Det är med beklämning som jag tar del av vad utrikesministern sade i denna kammare i debatten med herr Åkerlund den 22 januari. Han säger följande: »Jag skall inte ge mig in i någon diskussion beträffande regeringsformen, utan jag får väl stå till ansvar så småningom när konstitutionsutskottet granskar mitt handlande.»

Han tillägger, sedan han talat om de olika uppfattningar som rätt beträffande vårt handlande och vikten av att erkänna Nordvietnam: »Det får jag väl också så småningom stå till svars för.» Jag tycker att detta vittnar om ett visst lättsinne. Andra bevekelsegrunder än hänsynstagande till grundlagen har tydligen fått träda över.

I utskottsutlåtandet framhålles i reciten i denna del att det har upplysts att erkännande av en stat inte vid något tidigare tillfälle föregåtts av överläggning med utrikesnämnden. Det är riktigt så till vida, att detta har upplysts i konstitutionsutskottet. Men är uppgiften riktig? Där om vet vi ingenting, och vi kommer inte att få veta det heller, om det inte blir någon särskild utredning inom departementet. Saken är nämligen den, att man i sådana sammanhang inte kan gå enbart efter föredragningslistor, eftersom ärenden kan komma upp utanför föredragningslistorna i nämnden. Det är möjligt — ja, till och med sannolikt — att frågan om erkännandet av Kina 1950 icke behandlades vid utrikesnämndens sammanträde den 13 januari kl. 15.30, men det går inte att kontrollera uppgiften, eftersom inga protokoll i egentlig mening vid den tiden fördes, utan kabinettssekreteraren eller den politiska chefen gjorde minnesanteckningar, vilka icke betraktades som protokoll i gängse mening och vilka framför allt icke var öppna för riksdagens ledamöter. Dessa anteckningar finns förvarade i departementet och kan endast genom konseljbeslut i särskild ordning öppnas.

Ang. granskning av statsrådsprotokoll

Det skulle emellertid mycket förvåna mig, om en så viktig händelse som Sveriges erkännande av Sovjetunionen år 1924 icke föregicks av en överläggning i utrikesnämnden. Det skulle förvåna, om erkännandet av Spanien 1939 efter inbördeskrigets slut icke hade föregåtts av överläggning i utrikesnämnden på sin tid, liksom erkännandet av Israel med hänsyn till vissa speciella omständigheter i samband med FN och greve Bernadotte.

Det skulle också mot den bakgrunden förvåna mig, om inte Kina-frågan hade omnämnts i nämnden, men sannolikt har den inte det. Man kanske också bör ha i minnet att Kina-frågan inte var något tvisteämne i Sveriges riksdag. Jag har gått igenom protokollet från utrikesdebatten någon månad senare. Där finns den frågan icke nämnd annat än i regeringsdeklarationen.

Men, som sagt, möjlighet för oppositionen till insyn på den punkten föreligger icke. Här görs nu ett kategoriskt påstående att ett erkännande av stat icke vid något tidigare tillfälle föregåtts av överläggning i utrikesnämnden. Vem som lämnat denna uppgift inom konstitutionsutskottet vet vi, men vi vet inte vem som lämnat uppgiften till vederbörande och vilket material vederbörande har som underlag för denna uppgift. Det hade varit tacknämligt, om någon upplysning på den punkten kunnat lämnas i dag. Av tekniska skäl kan det väl inte ske. Eventuellt blir det möjligt att vid ett annat tillfälle, kanske i utrikesnämnden, få ta del av material i ärendet.

Det sägs i utlåtandet i sak: »Utskottet har inte funnit anledning till någon erinran mot praxis i fråga om hörande av utrikesnämnden, såvitt denna framgått av de granskade protokollen.» Tidigare har anförts att protokollen granskats för åren 1967 och 1968, och det är riktigt att nämnden icke haft någon som helst erinran mot regeringens praxis i fråga om hörande av utrikesnämnden vid den tiden. Det är ostri-

digt, och den formuleringen är alltså helt korrekt. Erkännandet av Nordvietnam ägde däremot rum år 1969 och omfattas alltså inte av utskottets frikännande i denna mening.

Däremot har utskottet tillfogat en annan mening till den förra, där det står: »Utskottet vill upprepa vad utskottet i annat sammanhang uttalat 1962 om det angelägna i att överläggning med nämnden kommer till stånd i alla de fall, då det bör ske enligt regeringsformens lydelse och anda.» Jag utgår från att när detta formulerades och antogs av ett enhälligt utskott, hade formuleringen av satsen särskild adress. Uttalandet har icke tillkommit utan vidare, och därmed är de nöjda som har tagit upp frågan i konstitutionsutskottet.

Herr TALMANNEN yttrade:

För att bereda den opinionsnämnd som valts av kamrarna i dag på morgonen tillfälle att sammanträda i denna lokal i enlighet med förut utsänd kallelse hemställer jag att kammarens plenum nu måtte ajourneras för att återupptas omedelbart efter det opinionsnämndens sammanträde avslutats.

Jag beräknar att ajourneringen kommer att ta i anspråk mindre än 20 minuter och således endast kan betecknas såsom en kaffepaus.

Kammaren beslöt härefter, kl. 16.58, att ajournera sina förhandlingar till dess opinionsnämndens sammanträde avslutats.

Då förhandlingarna kl. 17.29 återupptogs, fortsattes överläggningen angående konstitutionsutskottets memorial nr 18.

Herr PETERSSON, HARALD, (cp):

Herr talman! Jag skulle kanske kunnat nöja mig med att nära nog till alla delar instämma med fru Segerstedt Wi-berg och därmed avstå från att säga

någoting i anslutning till förevarande utskottsmemorial. De olika partirepresentanter som har deltagit i granskningsarbetet brukar dock säga i varje fall någonting om vad de har iakttagit i fråga om regeringens sätt att handlägga sina ärenden, vilket de finner anledning att invända emot.

Tidigare i dag har sagts att årets dechargememorial är tunt, och det är riktigt. Den som läser memorialet utan att känna till vilket stort arbete som ligger bakom kan lätt få det intrycket att utskottet i år har tagit särskilt lätt på sin uppgift. Det är angeläget att påpeka att granskningsarbetet har bedrivits efter nya principer, men därmed är inte sagt att utskottet på något sätt har tagit lättvindigt på sin uppgift.

Jag skall inte kommentera de olika synpunkter som anförts av utskottet, eftersom tre talare tidigare har gjort det. På två punkter skulle jag dock vilja göra en liten kommentar.

Den första punkt som jag skall beröra gäller själva arbetet med de olika konkreta frågorna. Det är enligt mitt förmenande ett mycket viktigt påpekande som utskottet gör när utskottet säger att den rättssökande allmänheten har ett berättigat intresse av att klarhet så långt möjligt vinnes rörande bedömningsgrunder som i praxis tillämpas på förevarande område. Granskningsarbetet har givit vid handen att det finns anledning att göra ett påpekande härvidlag. Enskilda och organisationer som anser sina intressen berörda av en förvaltningsmyndighets beslut bör kunna kräva att möjlighet finns för dem att med någorlunda säkerhet avgöra om besvär rätt tillkommer dem. Det är självfallet också av största vikt för arbetet hos de underordnade besvärinstanserna att genom regeringens praxis förutsättningar skapas för en i möjligaste mån enhetlig bedömning av hit hörande frågor. Många gånger avgör ju de underordnade besvärinstanserna ärendena.

Ett annat avsnitt i memorialet — som

Ang. granskning av statsrådsprotokoll

herr Hernelius också berörde — gäller frågan om hörande av utrikesnämnden. I regeringsformens 54 § står klart och tydligt angivet att nämnden skall höras i viktiga frågor som gäller utrikes ärenden. Såsom herr Hernelius har påpekat måste det beslut som fattades den 16 januari i år av regeringen vara att anse som ett utrikes ärende av mycket stor vikt. Det tror jag också att den stora allmänhet som har satt sig in i denna fråga anser.

Det har inte varit anledning för utskottet att rikta någon direkt anmärkning i denna fråga, men utskottet gör ett påpekande som jag tror är i hög grad berättigat. I själva verket upprepas här uttalanden som gjordes så sent som år 1962. Det är att hoppas att den ordningen kommer att gälla, att regeringsformens 54 § kommer att tillämpas även i praxis.

Den omläggning av utskottets granskningsarbete som försöksvis genomfördes 1967, vilket tidigare sagts och som vi nu har tre års erfarenhet av, kan naturligtvis ses ur olika synpunkter. Målsättningen för allt granskningsarbete måste vara hög, och jag tror inte att konstitutionsutskottets arbete i det avseendet får på något sätt utgöra ett undantag.

Vi som inte har praktisk erfarenhet av utskottets arbete mer än under innevarande decennium har ändå varit med om den förra ordningen när vi bl. a. satt och läste högt ur statsrådsprotokollen i avdelningarna. För egen del upplever jag den nuvarande ordningen som mer meningsfull, vilket naturligtvis inte betyder att det inte finns mycket övrigt att önska om vi skall komma i närheten av den höga målsättning vi måste ha för granskningsarbetet.

Nuvarande granskningsförfarande förutsätter att utskottet till sitt förfogande har högt kvalificerad personal, och jag kan, herr talman, inte underlåta att ge en eloge till de experter som i år varit utskottet behjälpliga i dess arbete. De har, såvitt jag kan förstå och

Ang. granskning av statsrådsprotokoll

bedöma, gjort en utomordentligt viktig insats för att ta fram material och reda ut de problem som avdelningar och utskott haft anledning att stanna inför.

I det föreliggande memorialet gör utskottet också en anmälan, vilket påpekats här tidigare, nämligen att utskottet har för avsikt att till förnyad prövning upptaga överväganden av granskningsarbetets principer och organisation. Här är det fråga om både efter vilka principer granskningsarbetet skall bedrivas och på vilket sätt man skall organisera själva arbetet. Jag vill endast till sist uttala en förhoppning att de nya överväganden som skall göras kommer att leda fram till ett mer effektivt och jag skulle vilja använda uttrycket förfinat granskningssystem, vilket måste vara ett intresse för alla politiska meningsriktningar.

Jag har, herr talman, inget annat yrkande än att jag instämmer i tidigare framfört yrkande om att detta memorial måtte läggas till handlingarna.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Det var närmast herr Sveningssons anförande som gav mig anledning att begära ordet. Han har karakteriserat detta memorial på så sätt att det är ett betydelselöst material som återfinnes däri, att det är meningslöst och att han mötts av ett kompakt motstånd. Herr Sveningsson måste ha fel. De tre ledamöter som talat efter honom har nämligen allesammans sagt att memorialet ändå innehåller rätt mycket som är värdefullt för de enskilda människorna. Vad beträffar herr Sveningssons uttalande om kompakt motstånd vill jag framhålla att jag inte kan tro att han, om jag känner honom rätt, brukar vara så buskablyg att han ger sig för att han möts av kompakt motstånd. Jag vet inte när och var han mött detta motstånd. Han måste ha levat i en annan värld än de andra ledamöterna i utskottet, eftersom han kan göra sådana påståenden. Jag tycker att detta är sådant som vi skulle kunna klara upp i

utskottet, och jag anser att det är fel att sprida en upplysning som efter vad jag kan förstå icke är helt med sanningen överensstämmande.

Herr Sveningsson har också godkänt detta memorial. Han har inte uttalat att han hade någon avvikande mening. Hade han velat göra det, hade det inte mött något hinder att få denna avvikande mening antecknad till memorialet.

Till en del är också detta memorial en fortsättning av vad som återfanns i föregående års memorial, och jag tror som sagt att det på sikt kan vara betydelsefullt. Här har pekats på flera saker som varit av den karaktären.

Herr Hernelius tog upp frågan om utrikesnämnden. Jag kan inte bestrida riktigheten i vad han sagt om det som förekommit tidigare. Så långt tillbaka har vi inte försökt få tillgång till uppgifter. Som herr Hernelius själv sade är det nog så besvärligt att få fram dessa uppgifter. Denna fråga var föremål för överläggningar vid två olika tillfällen, dels vid interpellationsdebatten och dels vid den utrikespolitiska debatten, där också utrikesutskottets ordförande uttalade sig i detta ärende. Jag låter det vara nog med vad utskottet har anfört i denna fråga.

Herr talman! Jag instämmer med de övriga talarna i att denna anmälan måtte läggas till handlingarna.

Herr **SVENINGSSON** (m):

Herr talman! Det var väl ändå bra att jag kunde säga någonting, så att ordföranden i konstitutionsutskottet fick tillfälle att delta i debatten. Annars skulle vi väl knappast tycka att det varit som det skulle vara.

Det är alldeles klart att man kan tolka värdet och betydelsen av detta memorial litet olika. Jag har min tolkning, och jag tycker att det inte är så stor skillnad mellan de olika tolkningarna. Alla har här deklarerat att memorialet är tunt, magert och fattigt på uttalanden av utskottet. Vad jag har velat stryka

under är att det skiljer sig så mycket från memorialet förra året. Då gjordes det en del uttalanden som jag betecknar som värdefulla, medan uttalandena är mycket mindre värdefulla i år. Det är riktigt, som också framhållits, att det inte kan vara sensationer varje år, och sådana har jag inte räknat med.

Ordföranden har här sagt att jag tydligen levat i en annan värld, ty hade jag lagt fram några förslag och hade jag haft någon annan mening, hade jag fått det antecknat till memorialet. Jag har känt mig bunden av att man gått in för att det skall vara eniga uttalanden, och jag har inte här velat redovisa någon särmening. Men vi får se hur det blir en annan gång.

Efter härmed slutad överläggning lades förevarande memorial till handlingarna.

Om åtgärder mot pornografi

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 19, i anledning av motioner om åtgärder mot pornografi.

Till behandling hade konstitutionsutskottet förehäft

dels de likalydande motionerna I: 26, av herr *Svenungsson m. fl.*, och II: 33, av herr *Hedin m. fl.*, i vilka motioner anhallits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att föreliggande motioner måtte överlämnas till kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet för beaktande vid fullgörandet av dess uppdrag,

dels ock de likalydande motionerna I: 96, av herr *Sörenson* och herr *Peter-son, Eric*, samt II: 117, av herr *Rimås m. fl.*, i vilka motioner föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle uttala som sin mening, att utvecklingen inom pornografiproduktion och försäljning av pornografiska tryckalster ur de allmänt godtagna demokratiska värderingarnas synpunkt vore icke önskvärd.

Om åtgärder mot pornografi

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 26 och II: 33 samt I: 96 och II: 117.

Reservation hade avgivits av herrar *Sveningsson, Svenungsson* och *Carls-hamre* (alla m) samt herrar *Nelander* och *Strömberg* (båda fp), vilka på anförda skäl ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte anhålla hos Kungl. Maj:t, att motionerna I: 26 och II: 33 samt I: 96 och II: 117 överlämnades till kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet.

Herr SVENUNGSSON (m):

Herr talman Det är dubbla motionspar som ligger till grund för detta utskottsutlåtande, och reservationen upp-tar yrkandet i trepartimotionen nr 26 i denna kammare, att motionerna måtte överlämnas till kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet.

Eftersom motionsyrkandet är ytterst modest kunde man förvänta att ett enhälligt utskott skulle ansluta sig till denna hemställan. Det avslagsyrkande som majoriteten stannat inför kommer av många att uppfattas som likgiltighet inför det samhällsproblem — den pornografiska propagandan — som uppmärksammas i dessa motioner. I det korta utskottesutlåtandet heter det att kommittén inte kan undgå att ta ställning till de synpunkter och problem som motionärerna framför. Ja, något ställnings-tagande måste naturligtvis komma. Men vi motionärer har uttryckt önskemål om att kommittén, som arbetar på fjärde året, borde delges de synpunkter på utvecklingen i fråga om spridning av pornografiska tryckalster som anförts i motionerna och som allt fler människor finner djupt oroande. Det hör ju inte heller till sällsyntheterna här i riksdagen att motioner överlämnas till sittande utredningar.

Årets riksdag kommer att ta ställning till en ny miljöskyddslag. Det gäller vår fysiska miljö — luften och vattnet. En andlig miljöskyddslag vore också på-

Om åtgärder mot pornografi

kallad, om vi vill ha ett renare samhälle. Den alltmer påträngande pornografiska propagandan utgör en förorening och förgiftning och måste på allvar uppmärksammas. Det är en internationell företeelse som är särskilt akut i vårt land. En till synes organiserad pornografisk propaganda pågår inför öppen ridå. Utländska gäster i vårt land uttrycker ofta sin häpnad över den ohöljda fräckhet varmed den pornografiska litteraturen och tryckalstren utbjudes — inte enbart av mindre utgräknade försäljare utan också av exempelvis Svenska pressbyrån. En våg av pornografi, en smutsflod, väller över vårt land. Utländska besökare kunde få ett fördelaktigare och riktigare intryck av vårt land än vad de får vid en rundvandring i Klara kvarteren här i Stockholm.

Allt fler människor — även de som tidigare haft en tämligen vidsynt inställning i denna fråga — känner leda och vanmakt inför denna form av miljöförorening. Det är inte en fråga om prydhet, utan en fråga om renlighet. Den pornografiska propagandan ger upphov till sexualhysteri, och sambandet mellan denna och den växande ungdomsbrottsligheten inklusive narkomanin kan inte avvisas. Det är också en ekonomisk spekulation i våld, råhet och sex.

I de motioner som jag här pläderar för och som följts upp i reservationen framställes den pornografiska propagandan som ett miljöproblem. Det offentliga utställandet, skyltningen, påtalas. Men det är naturligtvis också en fråga om lagstiftning som berör tryckfriheten. De pornografiska inslagen i TV, film, litteratur och press har ökat oroväckande snabbt de senaste åren. Tillståndet i dag är ett helt annat än 1965 då kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet tillsattes. Många vallar har sprängts. Man har medvetet utmanat opinionen.

Vi vet att både lagstiftning och rättspraxis gått i riktning mot allt större generositet och tolerans. Men det måste

finnas en gräns som inte bör överskridas. Det står i dålig överensstämmelse med humanitära krav — vid det här laget ganska härdade sådana — om man i skydd av en generöst tillämpad tryckfrihetsförordning tillåter rent sadistiska framställningar som uppmuntrar våldsmentaliteten särskilt bland barn och ungdom. Lagens bokstav, sådan den nu tillämpas, medger tydligen nära nog obegränsad frihet. När dessutom friheten tar sig sådana former att den inkräktar på andra människors frihet måste en omprövning komma till stånd. Den enskilde måste ha rätt att begära befrielse från att ständigt och jämt konfronteras med den pornografiska propagandan. En strängare tillämpning av gällande lagregler är av denna anledning påkallad, och om detta icke visar sig räcka till torde en ny och skärpt lagstiftning bli nödvändig.

Inskränkningar i tryckfriheten har inte bara förbudskaraktär. De innebär också ett skydd. Ett kultursamhälle kan knappast bestå utan sådana inskränkningar.

I direktiven till kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet anför justitieministern att de begränsningar som kan komma i fråga bör motiveras i första hand av att den enskilde inte utan sin egen aktiva medverkan skall behöva ta del av anstötliga och smaklösa framställningar. Han pekar särskilt på framställningar som sprids via radio och TV. Vi motionärer har all anledning att understryka dessa justitieministerns ord. Men vi har också ansett det nödvändigt att de i annan form upprepas i dag, då frågan tyvärr har en helt annan aktualitet, inte minst när det gäller TV.

Reservationen tar upp motionsyrkandet att de i motionerna anförda synpunkterna vidarebefordras till kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet såsom ett observandum eller en opinionsyttring från riksdagens sida.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

I detta yttrande instämde herrar *Schött* (m), *Nils Nilsson* (cp) och *Karl Pettersson* (m), fröken *Lundbeck* (m) samt herrar *Sveningsson* (m) och *Vilhelm Erik Carlsson* (m).

Herr SÖRENSON (fp):

Herr talman! Det är två attityder i diskussionen om människors reaktioner inför pornografisk litteratur som jag har svårt att förstå och fördrå. Den ena är ett leende med en dragning åt överlägsenhet. Inför obehagliga och svårlösta frågor använder människan ibland leendet som ett undvikande vapen. Den hållningen vittnar knappast om mod och vilja att brottas med de svårigheter ett aktuellt problem innebär. Den andra attityden är att säga ungefär så här: Det är inte så farligt med det hela. Det ordnar sig nog om vi låter det vara.

Bakgrunden till denna attityd känner jag sympati för. Samhället skall i minsta möjliga mån befatta sig med folk-moraliska problem. Med lagens hjälp kommer man inte åt de problem som eventuellt kan dölja sig bakom det aktuella frågekomplexet. Det är farligt att med lagens hjälp undertrycka mänskliga beteenden. De försvinner inte fördens skull men skjuts undan från det öppna livet och lever sedan ett skumraskliv både inom människorna själva och i mellanmänskliga relationer.

Utvecklingen på den pornografiska litteraturens område är för närvarande ett problem för vårt folk. Detta problem tycks inte närma sig en lösning genom att lämnas åt sig självt. Den pornografiska litteraturen har blivit ett samhällsproblem som vi inte kan lämna åt dess öde i tro att frågan löses av sig själv om man medger absolut frihet.

Det är tre sidor i denna utveckling som jag observerat. Först och främst har den pornografiska litteraturen mer och mer utvecklats mot en rå och sadistisk form. Jag har väldigt svårt att då denna utveckling diskuteras ta argumentet om det konstnärliga fria ska-

pan det på allvar liksom uppfattningen att ett hämmande av konsten skulle innebära en antikulturell hållning. Det har sina risker att yttra sig om trenden i den pornografiska litteraturen. Personligen ser jag emellertid ingen konstnärlig utveckling i de senaste årens tendenser på det pornografiska området.

Den andra tendensen är att det från de nordiska länderna, inte minst Sverige, förekommer en ganska omfattande export av pornografisk litteratur. Den motion som jag har väckt i denna kam-mare observerades i Frankrike. Någon skrev till mig därifrån och berättade att i en tidning i Marseille, *Le Méridional* av den 29 januari 1969, stod en artikel skriven av Gabriel Domenech med rubriken »Synden tillgänglig för alla». Han skriver att fransmännen är mindre ruttna än vissa affärsmän i snuskighet tycks föreställa sig. Han hänvisar till ett svenskt förlag, vars namn jag givetvis inte nämner här. Han skriver vidare: »Galliska skämt roar dem (fransmännen) men oanständigheter väcker deras avsky. Det är detta som särskilt svenskarna inte tycks begripa. Eftersom marknaden för oanständig litteratur tycks vara mättad i deras land har de gått in för att utvidga sin kund-krets. Det är tydligen av den anledningen som de för närvarande begagnar sig av det franska postverket för att göra reklam för sig. De franska herrarna kan sålunda i sin brevlåda hitta ett kuvert innehållande ett prospekt på glättat papper och i färg med ytterligt slippriga förslag och med äkliga illustrationer.» Så frågar han till sist: »Hur länge skall man tolerera denna skandalösa trafik?» Lägg märke till att jag inte alls vill värdera vad som här har sagts, utan jag bara refererar till vad som har skrivits om detta i ett så stort land som Frankrike med dess kulturella bakgrund.

Nu hände det något i Frankrike. Inrikesministern observerade vad denne journalist hade skrivit — det var inte

Om åtgärder mot pornografi

bara en utan flera artiklar — och han beslöt att i samverkan med posten och tullen stoppa den angivna svenska förlagsfirmans export av pornografisk litteratur till Frankrike. Inte nog med det! Dessutom skall alla brev från de franska undersåtarna till det svenska förlaget stoppas och eventuella penning- och frimärkssändningar beslagtgas. Åtgärden har också utsträckts till tyska och danska förlag av samma osmakliga sort.

Det kan vara intressant för oss att observera hur man i ett stort land som Frankrike ser på denna sak och hur man värderar vad som i vårt land håller på att ske. Det kan vidare vara värt att observera att det anses fördelaktigt för en långtradarchaufför att vid en europeisk tullstation i sin hand ha litteratur av pornografiskt innehåll. Det blir lättare för honom att komma igenom tullen på det viset. Man kan inte säga att dylika exempel gagnar vårt lands anseende.

Jag avser inte alls att vi i Sverige skall låta oss bestämmas av vad andra nationers människor tycker om vårt beteende. Däremot anser jag att det är värt att observera vad som händer på detta område i vår egen världsdel.

Den tredje tendens som jag tror mig ha observerat är följande: Utvecklingen tycks bestämmas av det privata vinstintresset, och det är för mig en mycket beklämmande och allvarlig sak. Jag har svårt att se att det kan anses försvarbart att från nakenhet och sadistisk sexualitet exploateras främst av unga människor i det personliga vinstintressets tecken. Man säger att de nya miljonärerna i det svenska samhället är unga förläggare av pornografisk litteratur. Jag frågar om det är en utveckling som kan anses vara ren och sund och i överensstämmelse med vad vi i Sveriges riksdag önskar se i det svenska samhället.

Vad skall samhället göra? Ja, det är det stora problemet. Att tyst stå vid sidan om och se på anser jag inte vara försvarbart. Samhället har ansvar för

de gränser som sätts, inom vilka samlevnadsspelet i dess skilda dimensioner får äga rum. Sådana gränser är vi ständigt med om att sätta; det är vår uppgift här i riksdagen. Vi fastslår: Du får inte ta en annan människas egendom, du får inte ta en pistol och skjuta ihjäl människor. Vi sätter gränser i dessa avseenden, gränser som är alldeles självklara. Vi har nyligen varit med om att stävja möjligheterna att sälja narkotika. Principen om att samhället måste sätta vissa gränser är ingen ny sak. Det är någonting som sedan gammalt är accepterat, och det är vår dagliga uppgift att vara alerta i dessa avseenden.

Man kan ställa frågan: Är det inte tänkbart att få till stånd en självsanering? Det har jag personligen hoppats på, och i den andan har jag vid fullgörandet av mitt offentliga uppdrag sökt bedöma såväl de pornografiska frågorna som andra samhällsmoraliska frågor. Motionen är skriven i den andan. Den vädjar till personlig ansvarig livshållning. Jag var mycket tveksam om jag över huvud taget skulle väcka denna motion, och jag vet att klämman är ganska svag. Jag visste inte riktigt hur jag skulle bete mig, men jag tyckte att ingressen till motionen — eller om det möjligen heter reciten — hade några synpunkter som kunde vara värda att observeras. Ibland tvingas man i oppositionsställning att väcka en motion för att dra intresse och uppmärksamhet till en fråga. Det är anledningen till att jag var med om att väcka denna motion. Man kan naturligtvis fråga varför jag, trots att jag var medveten om att idén inte var så stark, ändå väckte motionen. Jag har delvis besvarat denna fråga. Jag vill tillägga att skälet också varit att jag velat väcka en ansvarig och upplyst folkreaktions livsförnyande aktivitet. Jag vill här i riksdagen säga, som jag sagt förr, att jag tror på det fria, laglydiga och ansvarsmedvetna samhällets vilja, möjlighet och makt att forma och bestämma en sund utveckling hos folket, en utveckling som

Om åtgärder mot pornografi

är någorlunda ren, sann och frisk. Den livshållningens utrymme och aktivitet har vi, som jag upplever vår uppgift, här i riksdagen att bidra till och på olika vägar söka ge vår tjänst.

Låt mig klart få utsäga att jag icke tror att man med lagens medel kan styra en utveckling av den art vi här diskuterar. Men det är naivt och vittnar om dålig människokunskap om vi tror att människan är så god och så bra att det dagliga samlivet blir riktigt bara vi tillförsäkrar den personliga dynamiken hos människan fritt spelrum. Över människan vilar en skugga, en ond verklighet med säte djupt inne i henne. Den skuggan är alltid med oss. Vi kan inte låta alla tendenser hos människan få komma fritt fram; det gör vi inte heller. Jag tror alltså inte att pornografiska frågor löses av sig själva, bara riksdagen inte blandar sig i vad som sker.

Den motion som jag väckt är väl mer ett varningsrop än en säker uppfattning om vilka åtgärder som bör vidtagas. Den söker hålla fast vid tron på öppenhet och människans ansvarighet. Den tror inte att det som nu är riktigt. Justitieministerns granskningsansvar kan inte vara en skicklig lösning. Det kan inte vara den bästa lösningen att den man som justitieministern delegerar på uppgiften skall vara tvungen att gå igenom all pornografisk litteratur. Det är en lösning som inte är rimlig. Motionärerna är medvetna om att begreppet tukt och sedlighet knappast kan ligga till grund för en lagstiftning, ty det är ju fråga om en värdering. Vad är tukt och sedlighet? Vad återstår då? För mig har det bara blivit detta: en vädjan till det personliga ansvaret. Det kan sägas att det verkligen inte är mycket. Nej, det är inte mycket, men det är något av grunden i den livssyn och den samhällssyn som jag har och som jag bär inom mig — tron på att hur svårt det än kan vara och hur negativa tendenserna än kan vara så är det ändå möjligt att vädja till den enskilda

människan och till kollektivet om en ansvarig hållning i detta sammanhang.

Jag är så pass gammal att jag har varit med om hur en mäktig folkopinion — inte endast religiöst orienterad — på 1930-talet försökte bidra till en sanering av vad man då kallade snusk-litteratur. Jag använder det ordet inte som bedömning utan bara som en beskrivning.

Jag tror alltså på möjligheten av ett aktivt vädjande till enskilda människors ansvarskänsla, hur svårt det än kan synas. Kan man vänta att dessa unga förläggare som jag har antytt, de nya miljonärer och försäljare som jag också har antytt, skall vara beredda till en ansvarig hållning? Mitt svar är: Knappast.

Jag har lärt mig att pengar har en enorm makt. Jag har varit med om att narkotikalangare sagt att vi bryr oss inte ett skvatt om hur det går med ungdomarna och deras familjer, bara vi tjänar pengar. Jag har lärt mig att pengar är fruktansvärd makt. Det är realistiskt att ha detta i sikte.

Men en kraftig folkopinion kanske kan väckas till liv i detta avseende. Jag har frågat mig: Skall riksdagen tiga? Skall vi säga att vi tycker ingenting? Skall vi säga oss att det ordnar sig nog bara vi inte stör utvecklingen? Den hållningen har jag inte kunnat inta. Varför kan vi inte säga vad vi tycker i riksdagen — om vi verkligen tycker någonting?

Motionen kommer naturligtvis att avslås. Jag tycker bara detta: Nog kunde riksdagen ha uppdragit åt den aktuella utredningen att ytterligare fundera över frågan och även låtit den se på de tankar som finns i den motion, som jag varit med om att väcka. Det hade varit ett uttryck för riksdagens positiva vilja att här vara med om att på ett sunt, friskt och demokratiskt sätt påverka utvecklingen i en anda som jag är övertygad om att vi alla vill se förverkligad hos vårt folk.

Det är mot bakgrund av detta som

Om åtgärder mot pornografi

jag yrkar bifall till den reservation som här föreligger.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr NILSSON, NILS, (cp):

Herr talman! Jag har instämt i det anförande som herr Svenungsson höll för en stund sedan, men som medmotionär skulle jag dessutom bara vilja anförda några funderingar omkring vad som sägs på s. 2 i utskottets utlåtande, nämligen:

»Härefter lämnar departementschefen följande anvisningar för utredningsarbetet såvitt i detta sammanhang är av betydelse:

Såvitt avser bestämmelsen om brott mot trosfrid och sårande av tukt och sedlighet bör översynen företas med utgångspunkt från en i princip obegränsad yttrande- och tryckfrihet och från att de nutida möjligheterna till spridning av framställningar inom ramen för eljest gällande lagbestämmelser i princip inte begränsas.» Därefter sägs det: »Dessa synpunkter synes böra upprätthållas även till priset av att anstötliga och smaklösa framställningar kan komma att åtminstone temporärt vinna ökad spridning.»

Vilken garanti har vi för att det är temporärt som detta sker? Hittills har vi väl i alla fall kunnat konstatera att det bara i stegrat tempo har skett en skärpning i attityden. Vi får heller inte glömma att ta stor hänsyn till att här ligger starka ekonomiska intressen bakom. Vi får väl säga att det finns starka ekonomiska intressen bakom detta och att det är mycket stora pengar att förtjäna på detta område. Det är därför kanske små chanser att detta skulle vara någonting temporärt, och jag tror tvärtom att denna verksamhet kommer att öka.

När utskottet säger att kommittén inte kan undgå att ta ställning till de synpunkter på problemen som motionärerna framför, finns det väl grundad anledning att ifrågasätta om motionerna ändå inte bör överlämnas till den kommitté det här gäller.

Herr PETTERSSON, GEORG, (s):

Herr talman! Herr Svenungsson uttalar att det skulle vara ett uttryck för likgiltighet från utskottsmajoritetens sida att inte bifalla yrkandet om överlämnande av motionerna till den utredning det här gäller. Detta måste vara fel, ty utskottsmajoriteten har den mycket bestämda uppfattningen att de frågor som är aktualiserade i motionerna kommer att behandlas av den nu sittande kommittén. Herr Svenungsson sade att kommittén tillsattes 1965, men man får väl ändå utgå ifrån att de som sitter i denna kommitté inte lever isolerade från yttervärlden utan upplever allt som händer och sker kanske på samma sätt som herr Svenungsson. Vad herr Svenungsson här framfört kan alltså inte vara någon motivering.

Vidare borde kanske herr Nils Nilsson ha fortsatt att läsa upp vad som står i direktiven — jag behöver inte läsa upp det, men jag vill erinra om att det står: »I sammanhanget bör beaktas» osv. Då faller det resonemang som herr Nilsson här tidigare anför.

Vi har som sagt den mycket bestämda uppfattning som framgår av utskottsutlåtandet, att denna kommitté inte kan undgå att ta ställning till de synpunkter som motionärerna framfört. Med hänsyn härtill, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SVENUNGSSON (m):

Herr talman! Jag talade inte om likgiltighet från utskottsmajoritetens sida, utan jag sade att majoritetens ställningstagande kommer att av många uppfattas som likgiltighet.

Resonemanget att en fråga skulle sakna allt intresse och all aktualitet, därför att den ligger i en utredningskvarn,

godtas nog inte av alla. Då kunde snart sagt varje fråga avfärdas på det sättet, och samhällsdebatten skulle nog bli ganska intetsägande. Det är nog tyvärr så att en utredning som pågår år efter år kan komma ett stycke ifrån verkligheten.

Majoritetens ställningstagande, sådant det kommer till uttryck i det korta utlåtandet, är ju fritt från alla synpunkter utöver det självklara konstaterandet att en utredning håller på att arbeta med frågan. Föreliggande motioner, som vi anser vara mycket väsentliga, har fått en rent rutinmässig behandling. Vi reserverar menar inte, att ett uttalande eller en opinionsyttring från riksdagens sida bör behöva betraktas som en obehörig påverkan på denna utredning utan bör ses som ett uttalande i ett aktuellt läge. Ett överlämnande av motionerna till denna utredning kan alltså enligt vår mening vara helt motiverat.

Jag ber ännu en gång att få yrka bifall till reservationen.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Svenungsson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 19, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Om åtgärder mot pornografi

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Svenungsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 76;

Nej — 39.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden å föredragningslistan skulle uppskjutas till kammarens sammanträde fredagen den 18 april.

Upplästes två till kammaren inkomna protokoll, så lydande:

År 1969 den 16 april sammanträdde den nämnd, som äger att döma, huruvida högsta domstolens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas, varvid röstades över följande proposition:

Den, som vill, att omröstning på det i § 69 riksdagsordningen föreskrivna sätt skall anställas till uteslutande av någon bland högsta domstolens ledamöter, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bliva högsta domstolens samtliga ledamöter bibehållna.

Och befunnos efter omröstningens slut, sedan voteringssedlarna öppnats, rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 0;
Nej — 41,

i följd varav nämnden ansett högsta domstolens samtliga ledamöter böra vid deras ämbeten bibehållas.

Axel Strand *G. Ivar Virgin*
Ferdinand Nilsson *Ingemar Mundebo*

År 1969 den 16 april sammanträdde den nämnd, som äger att döma, huruvida regeringsrättens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas, varvid röstades över följande proposition:

Den, som vill, att omröstning på det i § 69 riksdagsordningen föreskrivna sätt skall anställas till uteslutande av någon bland regeringsrättens ledamöter, röstar

Ja;
Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, bliva regeringsrättens samtliga ledamöter bibehållna.

Och befunnos efter omröstningens slut, sedan voteringsseklarna öppnats, rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 1;
Nej — 41,

i följd varav nämnden ansett regeringsrättens samtliga ledamöter böra vid deras ämbeten bibehållas.

Axel Strand *G. Ivar Virgin*
Ferdinand Nilsson *Ingemar Mundebo*

På framställning av herr talmannen beslöts att de nu upplästa protokollen skulle läggas till handlingarna ävensom att innehållet av dessa protokoll skulle delgivas riksdagens kanslideputerade med anmodan att låta i ämnet uppsätta och till kamrarna avgiva förslag till den skrivelse, som borde till Konungen avlätas.

Anmälades andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 122, i anledning av motioner om förbättrade förmåner inom den allmänna försäkringen för hemarbetande i vissa fall; och

nr 123, i anledning av motioner om kostnadsfria sprutor m. m. till diabetiker.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning beträffande vardera av dem, att andra kammaren i avseende å motsvarande utskottsutlåtande fattade samma beslut som första kammaren.

—————
Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *Hansson* för utrikes resa under tiden den 17—den 21 april.

—————
Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande anslagen för budgetåret 1969/70 till rundradioverksamheten m. m. jämte motioner;

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av staten tillhörig fast egendom;

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1969/70 till vissa allmänna kultur- och bildningsändamål samt internationellt-kulturellt samarbete jämte motioner;

nr 44, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag för budgetåret 1969/70 till S:t Lukasstiftelsen; samt

nr 45, angående överlämnande till jordbruksutskottet av vissa till statsutskottet hänvisade motioner;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av motioner om samordning av samtliga lagbestämmelser angående underhåll till barn;

nr 34, i anledning av motioner angående förbättrat skydd vid sjukdom i anslutning till anstaltsvistelse eller värnplikstjänstgöring;

nr 35, i anledning av motion angående ersättningen vid yrkesskada;

nr 36, i anledning av motioner angående värnpliktigs sjukpenningavgift; samt

nr 37, i anledning av motioner angående ersättningen från den allmänna sjukförsäkringen för sjukhus- och läkarvård utomlands; ävensom

allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 26, i anledning av motion om föreskrifter angående personalmatriklar bekostade av allmänna medel.

Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla fråga denna dag framställdes av herr *Hübinette* (m) till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet: »Har Statsrådet observerat att stöldrarna av sprängämne från statens järnvägars godsvagnar fortsätter i oförminskad skala samt att läsning av de sprängämneslastade vagnarna icke är obligatorisk?»

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 18.24.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert
